

ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประชากรศาสตร์

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Poverty among Thai Older Persons: Changes and Risk Factors

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Demography
COLLEGE OF POPULATION STUDIES
Chulalongkorn University
Academic Year 2022
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยง
โดย	น.ส.สุพนิดา จิระสินวรธนะ
สาขาวิชา	ประชากรศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักชนก คชานุกูล

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

.....	คณบดีวิทยาลัยประชากรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมพร สุคนธมาน)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักชนก คชานุกูล)	
.....	กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชฎาธาร โอษฐ์ยศ)	
.....	กรรมการ
(อาจารย์ ดร.นพวรรณ พจน์พิศุทธิพงศ์)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัฒน์ ชลไพศาล)	

สุพินดา จิระสินววรรณ : ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยง. (Poverty among Thai Older Persons: Changes and Risk Factors) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.รักษนก คชานูบาล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความยากจนของผู้สูงอายุไทยและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 และศึกษาความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ผลการศึกษาเปรียบเทียบความยากจนของผู้สูงอายุไทยระหว่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 พบว่าสัดส่วนผู้สูงอายุไทยที่ยากจนลดลงจากร้อยละ 39.0 ในปี พ.ศ.2560 เป็นร้อยละ 34.1 ในปี พ.ศ.2564 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ประกอบด้วย อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และรูปแบบการอยู่อาศัย และพบว่าแต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยในทิศทางเดียวกันทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ในขณะที่ปัจจัยด้านเพศและการพึ่งพิงรวมมีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะในปี พ.ศ.2560 เท่านั้น และผลการศึกษาเปรียบเทียบความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยระหว่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 พบว่าสัดส่วนครัวเรือนผู้สูงอายุไทยที่ยากจนลดลงจากร้อยละ 11.5 ในปี พ.ศ.2560 เป็นร้อยละ 8.5 ในปี พ.ศ.2564 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ประกอบด้วย อายุหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือน การพึ่งพิงรวม ระดับการศึกษา และเขตที่อยู่อาศัย และพบว่าแต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยในทิศทางเดียวกันทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ยกเว้นอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยในทิศทางตรงข้ามกันระหว่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ในขณะที่ปัจจัยด้านสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะในปี พ.ศ.2560 เท่านั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา ประชากรศาสตร์
ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6086953051 : MAJOR DEMOGRAPHY

KEYWORD:

Supanida Jirasinwatthana : Poverty among Thai Older Persons: Changes and Risk Factors.

Advisor: Asst. Prof. RUKCHANOK KARCHARNUBARN, Ph.D.

The objective of this study was to examine the poverty status of Thai older persons and the factors related to their poverty status in the years 2017 and 2021, using data from the Survey of the Older Persons in Thailand in the years 2017 and 2021, as well as the poverty status of Thai older person households and the factors related to their poverty status in the years 2017 and 2021, using data from the Household Socio-economic Survey in the years 2017 and 2021, conducted by the National Statistical Office.

The study found that the proportion of Thai older persons living in poverty decreased from 39.0% in 2017 to 34.1% in 2021, with statistically significant factors associated with their poverty status, including age, household size, education level, marital status, residential area, employment status, medical benefit schemes, and living arrangements. These factors were found to be consistently related to the poverty status of Thai older persons in both 2017 and 2021, while factors such as gender and dependency had statistically significant relationships with the poverty status of Thai older persons only in 2017. Comparing the poverty status of Thai older person households between 2017 and 2021, the study found a decrease in the proportion of Thai older person households living in poverty from 11.5% in 2017 to 8.5% in 2021, with statistically significant factors associated with their poverty status, including the age of the household head, household size, dependency, education level of the household head, and residential area. These factors were found to be consistently related to the poverty status of Thai older person households in both 2017 and 2021, except for the age of the household head, which had a reverse relationship with the poverty status of Thai older person households between 2017 and 2021. Additionally, the marital status of the household head had a statistically significant relationship with the poverty status of Thai older person households only in 2017.

Field of Study: Demography

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดีมาจากความเมตตาและกรุณาของบุคคลหลายท่าน ในโอกาสนี้ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักษนก คชานูบาล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และให้กำลังใจเป็นอย่างดีมาตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาใน วิทยาลัยประชากรศาสตร์ตลอดจนถึงการทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในความอนุเคราะห์ของ อาจารย์เป็นอย่างมาก

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร. ปัทพร สุคนธมาน ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ดร.ชฎาธาร โอษฐ์ิศ และ ดร.นพวรรณ พจน์พิศุทธิพงษ์ กรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัฒน์ ชลไพศาล กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ภายนอก ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และให้กำลังใจจนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จและสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์วิทยาลัยประชากรศาสตร์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชา ความรู้ที่มีคุณค่า และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่วิทยาลัยประชากรศาสตร์ที่อำนวยความสะดวกตลอด การศึกษา

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นและรุ่นพี่ สำหรับสำหรับคำแนะนำและความเอื้อเฟื้อ

ขอขอบคุณครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด สำหรับความเข้าใจและความช่วยเหลือในทุกด้าน

และขอขอบคุณกำลังใจสำคัญ สำหรับแรงใจและแรงสนับสนุนที่คอยผลักดันด้วยความเชื่อมั่น และความปรารถนาที่ได้มอบให้เสมอมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สุพนิดา จิระสินวรรณะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	9
2.1 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	9
2.1.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุ.....	9
2.1.2 ความยากจนและเกณฑ์การวัดความยากจน.....	12
2.1.3 ความยากจนกับผู้สูงอายุ	17
2.1.4 สวัสดิการผู้สูงอายุในต่างประเทศและในประเทศไทย	24
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจนในผู้สูงอายุ.....	27
บทที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัย	38
3.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	38
3.2 นิยามศัพท์	40
3.3 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	40

3.4 การนิยามตัวแปร	42
3.4.1 การนิยามตัวแปร: ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564	42
3.4.2 การนิยามตัวแปร: ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	48
3.4.3 ข้อจำกัดของการวิจัย.....	51
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา.....	52
3.5.1 การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	52
3.5.2 การวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน/ลักษณะครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน.....	52
3.5.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค.....	53
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	57
4.1 ผลการศึกษาลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค	57
4.1.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	57
4.1.2 ลักษณะของผู้สูงอายุยากจน.....	63
4.1.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค.....	72
4.2 ผลการศึกษาลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค	79
4.2.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	79
4.2.2 ลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน	83
4.2.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค	88
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	93
5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	93

5.1.1	ลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุยากจนและครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน	93
5.1.2	ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค.....	98
5.2	ข้อเสนอแนะ	107
5.2.1	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	107
5.2.2	ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ	110
ภาคผนวกที่ 1	ผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity)	111
ภาคผนวกที่ 2	ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกรายภาค โดยใช้ตัวแปรการเกี่ยวพันแทนการใช้การพึ่งพิงรวม	114
ภาคผนวกที่ 3	ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกรายภาค โดยใช้ตัวแปรการเกี่ยวพันแทนการใช้การพึ่งพิงรวม	117
บรรณานุกรม.....		119
ประวัติผู้เขียน.....		125

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 เส้นความยากจน สัดส่วนและจำนวนคนจน คนเกือบจน/คนกลุ่มเสี่ยง (ด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค) ปี พ.ศ.2533-2564.....	14
ตารางที่ 2 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน จำแนกตามกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ทั่วประเทศ (Decile by Income) ปี พ.ศ.2535-2564.....	16
ตารางที่ 3 สรุปตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ.....	33
ตารางที่ 4 สรุปตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ.....	36
ตารางที่ 5 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค.....	42
ตารางที่ 6 การจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	45
ตารางที่ 7 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค.....	48
ตารางที่ 8 การจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	50
ตารางที่ 9 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมและครัวเรือน ในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	57
ตารางที่ 10 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	63
ตารางที่ 11 ร้อยละของผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	63
ตารางที่ 12 ผู้สูงอายุที่ยากจนตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม และครัวเรือน ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	64
ตารางที่ 13 อัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	75

ตารางที่ 14 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะของครัวเรือน ในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	81
ตารางที่ 15 ร้อยละของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	83
ตารางที่ 16 ครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนตามลักษณะครัวเรือนผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ. 2564.....	84
ตารางที่ 17 อัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	90
ตารางที่ 18 ทิศทางของอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	99
ตารางที่ 19 ทิศทางของอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของ ครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564.....	105

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน และจำนวนคนจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-2564.....	4
แผนภาพที่ 2 สัดส่วนครัวเรือนยากจน และจำนวนครัวเรือนยากจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-2564.....	4
แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1.....	39
แผนภาพที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2.....	39

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันทั่วโลกมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีการคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุ (65 ปีขึ้นไป) จะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากที่สุด กล่าวคือในปี พ.ศ.2493 (1950) ทั่วโลกมีจำนวนผู้สูงอายุ 128 ล้านคน และในปี พ.ศ.2562 (2019) เพิ่มขึ้นเป็น 702 ล้านคน และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2593 (2050) จะมีจำนวนสูงถึง 1.55 พันล้านคน ซึ่งเมื่อคิดเป็นสัดส่วนจะพบว่าในปี พ.ศ.2562 (2019) มีสัดส่วนผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป ที่ร้อยละ 9.1 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.9 ในปี พ.ศ.2593 (2050) ในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สัดส่วนของผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งคาดว่าจะเพิ่มจากร้อยละ 11.2 ในปี พ.ศ.2562 (2019) ไปเป็นร้อยละ 23.7 ในปี พ.ศ.2593 (2050) ซึ่งสูงกว่าสัดส่วนผู้สูงอายุทั่วโลก นอกจากนี้ยังพบว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงจะสูงกว่าผู้สูงอายุชายทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค อีกทั้งผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นยังเป็นการเพิ่มของผู้สูงอายุวัยปลายมากขึ้นด้วย โดยผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีการเพิ่มขึ้นมากกว่าผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป และคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเพิ่มขึ้นเป็นเกือบสามเท่าในปี พ.ศ.2593 (2050) (United Nations (UNDESA), 2019)

สำหรับประเทศไทยก็มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุเป็นไปในทิศทางเดียวกับของโลกและภูมิภาค กล่าวคือในปี พ.ศ.2493 (1950) ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวนไม่ถึงล้านคน (0.62 ล้านคน) และในปี พ.ศ.2562 (2019) เพิ่มขึ้นเป็น 8.63 ล้านคน และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2593 (2050) จะมีจำนวนสูงถึง 19.54 ล้านคน (United Nations (UNDESA), 2019) โดยคิดเป็นเกือบ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ จากรายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583 พบว่าผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือจากร้อยละ 12.7 ในปี พ.ศ.2553 เป็นร้อยละ 19.1 ในปี พ.ศ.2583 อีกทั้งมีการคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุเพศหญิง 60 ปีขึ้นไป จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นมากกว่าเพศชาย รวมไปถึงจะมีผู้สูงอายุในเขตเมืองเพิ่มขึ้นมากในเขตชนบทถึงร้อยละ 59.8 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562a)

การเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุนำไปสู่ความท้าทายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรที่สำคัญเรื่องหนึ่งคือ ปัญหาความยากจนในประชากรสูงอายุ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความเปราะบางในกลุ่มผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ตลอดจนทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นภาระทั้งแก่ครัวเรือน ชุมชนและสังคมในภาพรวม และยังทำให้โอกาสในการรับการปันผลทางประชากรระยะที่สองลดลง (ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, 2555) การป้องกัน

หรือลดความยากจนในประชากรสูงอายุจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ทุกภาคส่วนให้ความสนใจ นอกจากนี้ยังพบว่าองค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญกับปัญหาความยากจนว่าเป็นประเด็นปัญหาระดับโลก โดยกำหนด “การขจัดความยากจน ในทุกรูปแบบและทุกสถานที่” เป็นเป้าหมายแรก ในเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ที่ทุกประเทศมุ่งให้เกิดผลสำเร็จในการลดความยากจนของประชากร (United Nations Thailand, 2563) ดังนั้นในบริบทปัจจุบันที่ประเทศส่วนใหญ่กำลังเข้าสู่สังคมสูงวัยก็ยิ่งมีความท้าทายว่าประชากรสูงอายุที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นและเป็นวัยที่มีความเสี่ยงสูงที่จะตกอยู่ในภาวะยากจน และสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้หรือไม่

ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีความเสี่ยงต่อความยากจน เนื่องจากมีโอกาสที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุจะยังคงสถานะยากจนต่อเนื่องหรือกลายเป็นคนยากจนในช่วงอายุนี้ เพราะเป็นช่วงอายุที่ชั่วโมงการทำงานลดลงหรืออาจไม่มีชั่วโมงการทำงาน และมีความเป็นไปได้ที่ค่าตอบแทนที่ได้รับนั้นต่ำกว่าที่เคยได้รับมาก่อน ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงที่จะสูญเสียความมั่นคงทางเศรษฐกิจและไม่สามารถหลุดออกจากสถานการณ์ความยากจนได้ อย่างเช่นข้อมูลในปี พ.ศ.2558 ค่าเฉลี่ยของระดับความยากจนของประชากรอายุมากกว่า 75 ปี ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว (Organization for Economic Co-operation and Development: OECD) อยู่ที่ร้อยละ 14.7 สูงกว่ากลุ่มประชากรที่มีอายุระหว่าง 66 ถึง 75 ปี ถึงร้อยละ 3.5 (United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA, 2015) เห็นได้ว่ายิ่งประชากรมีอายุสูงขึ้นมีความเสี่ยงที่จะอยู่ในสถานะยากจนมากตามไปด้วย หรืออย่างเช่นในประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และสหรัฐอเมริกา ผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มีอัตราความยากจนอยู่ที่ร้อยละ 20 ประเทศเอสโตเนียและลัตเวียอยู่ที่ร้อยละ 30 และมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุสูงมากถึงร้อยละ 40 ในประเทศเกาหลีใต้ (OECD, 2019) อีกทั้งผู้สูงอายุมีความสามารถที่จะทำให้อัตราความยากจนของตนเองหลุดออกจากสถานะความยากจนนี้ได้น้อยกว่าวัยอื่น (Hurd, 1990) นอกจากโอกาสการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการไม่ได้ทำงานแล้ว ปัจจัยทางด้านปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุก็ส่งผลเป็นอย่างมากกับความยากจนของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน (Marmot & Wilkinson, 2005) อย่างเช่นในประเทศแถบลาตินอเมริกาและแคริบเบียน พบว่าความยากจนในผู้สูงอายุไม่ได้เกิดจากปัญหาเรื่องรายได้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับปัญหาสุขภาพ การศึกษา และโอกาสการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานด้วย (Khan et al., 2017) รวมไปถึงการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม อย่างเช่นในเรื่องของการรักษาพยาบาลจะช่วยลดโอกาสความยากจนในผู้สูงอายุได้ เนื่องจากสามารถลดค่ารักษาพยาบาลที่สูงได้ (Cawthorne & Americans, 2008)

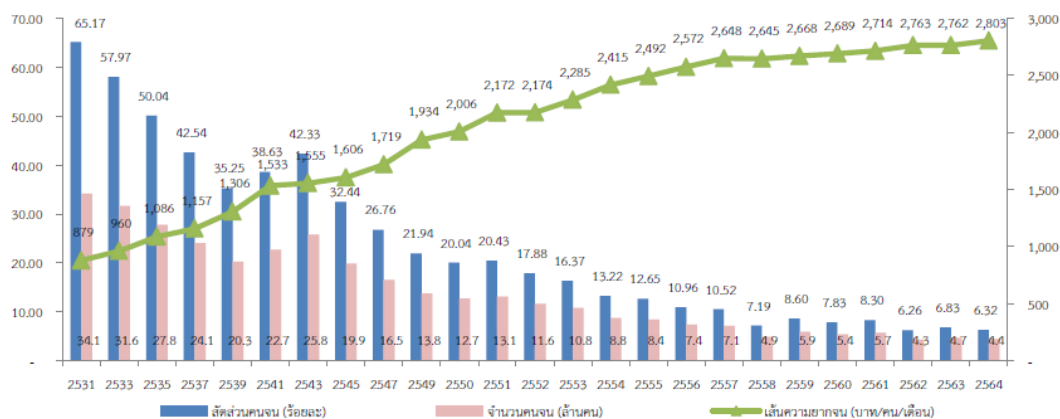
ความยากจนคือความขาดแคลนของปัจจัยใด ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีพ ซึ่งมีผลต่อศักยภาพของการดำเนินชีวิตประจำวัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) การวัดความยากจนอาจวัดได้หลาย

รูปแบบ ซึ่งรูปแบบที่นิยมแบบหนึ่งคือการวัดด้วยเกณฑ์มาตรฐานความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในขั้นต่ำที่เพียงพอในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ซึ่งจะเรียกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) โดยคำนวณในรูปแบบของตัวเงินที่แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในขั้นต่ำที่เพียงพอในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ในหน่วยที่เป็นจำนวนบาทต่อคนต่อเดือน ถ้าบุคคลใดก็ตามที่มีระดับค่าใช้จ่ายหรือรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าเป็นคนจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) เกณฑ์วัดความยากจนในลักษณะนี้เรียกว่า ความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) แต่ยังมีการศึกษาและพัฒนาเกณฑ์ความยากจนที่ใช้เปรียบเทียบมาตรฐานการดำรงชีวิตประจำวันของครัวเรือนนั้น ๆ เทียบกับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของสังคมโดยเฉลี่ย ซึ่งเรียกว่าความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative Poverty) (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2553)

อย่างไรก็ตามความยากจนยังอาจพิจารณาในมิติอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากตัวเงิน ดังนั้นในปัจจุบันมีการวัดความยากจนจากดัชนีความยากจนหลายมิติ (Multidimensional Poverty Index: MPI) ซึ่งในประเทศไทย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนดให้ ความยากจนหลายมิติ (National MPI) ประกอบด้วยความยากจนใน 4 มิติ คือ 1) มิติด้านการศึกษา 2) มิติด้านการใช้ชีวิตในแบบที่ดีต่อสุขภาพ 3) มิติด้านความเป็นอยู่ และ 4) มิติด้านความมั่นคงทางการเงิน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

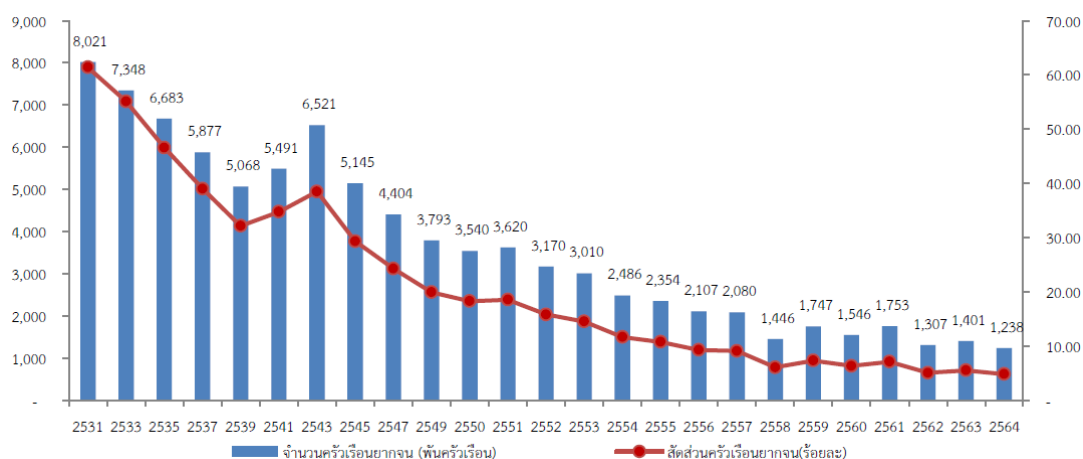
จากรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ปี พ.ศ. 2564 พบว่าเส้นความยากจนของประเทศไทยเท่ากับ 2,803 บาทต่อคนต่อเดือน และมีสัดส่วนคนจนอยู่ที่ร้อยละ 6.32 หรือคิดเป็นจำนวนคนจนเท่ากับ 4.4 ล้านคน (แผนภาพที่ 1) และจะเห็นได้ว่าความยากจนของไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2551 ถ้ามองในภาพของครัวเรือนมีจำนวนครัวเรือนยากจนทั้งสิ้น 1.283 ล้านครัวเรือน หรือเท่ากับร้อยละ 4.79 ของครัวเรือนทั้งประเทศ (แผนภาพที่ 2) และจากรายงานยังพบว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความยากจนอยู่ที่ร้อยละ 6.8 จากประชากรทั้งหมด

แผนภาพที่ 1 เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน และจำนวนคนจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-2564

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564)

แผนภาพที่ 2 สัดส่วนครัวเรือนยากจน และจำนวนครัวเรือนยากจน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-2564

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564)

แม้ว่าจากสถานการณ์ความยากจนของไทยในภาพรวมลดลงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา แต่ผลการศึกษาความยากจนของประชากรไทย พบว่าสัดส่วนของคนจนในกลุ่มประชากรสูงอายุยิ่งสูงกว่าประชากรรวม คือสูงถึงร้อยละ 10.9 เมื่อเทียบกับร้อยละ 7.7 ของประชากรไทยทุกกลุ่มอายุ (World Bank Office (Bangkok), 2555) อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพิงครัวเรือนในการดำเนินชีวิตในช่วงท้ายของชีวิต ทั้งในเรื่องรายได้หรือค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การดูแลรักษาพยาบาล การให้ที่พักอาศัย เป็นต้น ซึ่งพบว่าจากข้อมูลแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุไทย รายได้หลักยังคงมาจากบุตร และผู้ดูแลหลักก็เป็นบุตร โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศหญิง ตลอดจนการอยู่อาศัยก็เป็นการอาศัยอยู่กับบุตรเป็นส่วนใหญ่ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ

ไทย, 2560) ความยากจนของผู้สูงอายุจึงบรรเทาลงได้เพราะการเกื้อหนุนจากบุตรในหลายมิติ อย่างไรก็ตามยังพบว่าในการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่เป็นไปอย่างรวดเร็วของประเทศไทยนั้น นอกจากความยืนยาวของชีวิตที่เพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ที่ทำให้ประชากรมีบุตรลดลง สัดส่วนวัยเด็กและวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง ซึ่งส่งผลให้การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย อยู่บนความท้าทายของโครงสร้างครัวเรือนผู้สูงอายุที่เปลี่ยนไปด้วย เช่น ครอบครัวยุคใหม่มีขนาดเล็กลง ครัวเรือนคนเดียวหรือครัวเรือนที่มีเพียงผู้สูงอายุสองคนมากขึ้น การอยู่เป็นโสดมากขึ้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) ดังนั้นความยากจนในผู้สูงอายุอาจไม่ได้ลดลงเหมือนแนวโน้มของความยากจนของประชากรรวม

นอกจากนี้ยังพบว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 ตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ.2562 ทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจเป็นวงกว้างทั้งในภาพรวมระดับประเทศและระดับบุคคล จากการศึกษาผลกระทบของ COVID-19 ต่อความยากจนของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) โดยการสำรวจกลุ่มตัวอย่างในช่วงการแพร่ระบาด พบว่ากลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 54 มีรายได้ลดลง อีกทั้งยังมีการกักตุนและอัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้นด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างมากกับครัวเรือนที่ยากจนอยู่แล้ว เพราะต้องมีการระงับการดูแลป้องกันตนเองและครอบครัวเพื่อไม่ให้ติด COVID-19 อีกทั้งครัวเรือนยากจนในเมืองยังมีภาระค่าครองชีพสูงร่วมด้วย สำหรับครัวเรือนเกือบจนหรือเปราะบางต่อความยากจนก็มีโอกาสที่จะตกเป็นครัวเรือนยากจนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าผลที่เกิดขึ้นนี้กระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมาก เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิงรายได้จากบุตรเป็นหลัก ดังนั้นหากครัวเรือนหรือสมาชิกครัวเรือนได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดและมาตรการป้องกันโควิด เช่น ตกงาน ไม่มีรายได้ หรือรายได้ลดลง ก็จะส่งผลกระทบต่อรายได้ของผู้สูงอายุ อันจะนำไปสู่โอกาสการเข้าสู่ความยากจนที่สูงขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนผู้สูงอายุและระดับบุคคลคือในกลุ่มผู้สูงอายุ อีกทั้งผู้สูงอายุที่ยังทำงานก็ได้รับผลกระทบจากรายได้ที่ลดลงแม้ยังทำงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุกรุงเทพมหานครในยุคโควิด-19 พบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 มากที่สุดในด้านเศรษฐกิจ โดยรายได้ที่ลดลงเกิดทั้งในผู้สูงอายุเองและสมาชิกครัวเรือนมีรายได้ลดลง และยังส่งผลให้เป็นหนี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความเสี่ยงต่อความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ (รักชนก คชานุบาล, 2563)

เมื่อทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเสี่ยงต่อความยากจนและผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญไปที่องค์ประกอบของครัวเรือน ทั้งในประเทศออสเตรเลีย แคนาดา เยอรมนี โปแลนด์ ไต้หวัน หรือแม้แต่สหรัฐอเมริกา ก็พบว่าอัตราความยากจนจะมีสูงในกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (Tai & Treas, 2009) ไม่เว้นแม้แต่ในฮ่องกงที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมากขึ้น ซึ่งทำให้อัตราความยากจนของคนกลุ่มนี้สูงตามไปด้วยเช่นเดียวกัน (Lee & Chou, 2016) เห็นได้ว่า

องค์ประกอบของครัวเรือนมีผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง นอกจากการอาศัยอยู่คนเดียวแล้ว จำนวนเด็ก จำนวนผู้สูงอายุ และจำนวนผู้มีรายได้ที่อยู่ในแต่ละครัวเรือนที่เป็นการสะท้อนรายได้ของครัวเรือนก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุด้วย (Tai & Treas, 2009; Lee & Chou, 2016; ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์, 2560) ความยากจนที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้น ความยากจนที่เกิดขึ้นมักเกิดจากหลายองค์ประกอบรวมเข้าด้วยกัน (Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues, 2019) เพศ อายุ และการศึกษาของผู้สูงอายุก็เป็นหนึ่งของปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจน โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศหญิงจะมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย เนื่องจากมีรายได้ระหว่างที่อยู่ในช่วงวัยแรงงานต่ำกว่าเพศชาย (Smeeding & Saunders, 1998; Zaidi, 2009; Lee & Chou, 2016; Mohd et al, 2018; ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์, 2560) อีกทั้งยังอาจจะมีช่วงเวลาที่อยู่ในตลาดแรงงานน้อยกว่าและการมีชีวิตที่ยืนยาวกว่า ทำให้ช่วงเวลาที่ต้องอยู่ในสภาวะยากจนมากกว่าเพศชายด้วย (Rupp et al., 2003) นอกจากองค์ประกอบครัวเรือนและองค์ประกอบส่วนบุคคลแล้ว องค์ประกอบทางภูมิศาสตร์นั้นก็มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน อัตราความยากจนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาหรือชนบทนั้นมีแนวโน้มสูงกว่าพื้นที่อื่น เพราะไม่เพียงแต่โอกาสการจ้างงานที่ต่ำ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ ก็ต่ำควบคู่ไปด้วย (Mohd et al, 2018) แต่ต้องไม่ลืมว่าค่าครองชีพที่สูงในเขตเมืองก็อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งของความยากจนของผู้อาศัยอยู่ในเขตเมืองก็เป็นได้ (Ravallion et al., 2007) การไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมโดยเฉพาะในส่วนของผู้สูงอายุ ผู้หญิง เด็ก และผู้พิการ ถือเป็นอีกส่วนที่ทำให้คนกลุ่มนี้ไม่สามารถหลุดพ้นออกจากความยากจนด้วย (Baker, 2008; Tai & Treas, 2009)

อย่างไรก็ตามความยากจนที่มาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุจะเห็นได้ชัดเจนในประเทศที่มีการพัฒนาทางด้านสังคมค่อนข้างน้อย ซึ่งจะทำให้ระบบการคุ้มครองทางสังคมต่าง ๆ มีไม่เพียงพอหรือแทบไม่มีเลยสำหรับประชากรกลุ่มนี้ สุดท้ายก็จะเกิดแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุต้องหันไปพึ่งพาครอบครัวมากขึ้นตามไปด้วย (United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA, 2015) จุดนี้ทำให้เห็นว่าระบบคุ้มครองทางสังคมสำคัญเป็นอย่างมากกับประชากรกลุ่มนี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเงินบำนาญหรือเงินสวัสดิการของรัฐเป็นเครื่องมือสำคัญที่พอจะเป็นหลักประกันได้ว่าผู้สูงอายุยังจะพอมีรายได้ในช่วงชีวิตที่เหลืออยู่นี้ จากรายงานของ UN DESA ในปี พ.ศ.2558 (2015) ยังพบว่าเกือบครึ่งของผู้สูงอายุทั่วโลกไม่ได้รับเงินบำนาญหรือเงินสวัสดิการของรัฐ นอกจากเรื่องความมั่นคงทางรายได้แล้ว ผู้สูงอายุยังต้องการความสามารถในการเข้าถึงการดูแลสุขภาพสังคมในเรื่องอื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการดูแลสุขภาพหรือการดูแลระยะยาว เพราะการที่มีผู้สูงอายุมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชากรกลุ่มนี้และครอบครัวสามารถ

หลุดพ้นจากความยากจนในระยะยาวได้ (United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA, 2015)

สวัสดิการสังคมที่ภาครัฐได้จัดให้ผู้สูงอายุไทยมีหลากหลายด้วยกัน เช่น เบี้ยยังชีพรายเดือนสำหรับผู้สูงอายุทุกคน การประกันสุขภาพ กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนการออมแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นสวัสดิการที่ผู้สูงอายุของไทยได้รับมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 โดยมีการกำหนดจำนวนเงินที่จะจ่ายให้กับผู้สูงอายุในแต่ละเดือน และได้มีการเปลี่ยนแปลงมาจนกระทั่งในปัจจุบันเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมีการจ่ายเป็นรายเดือนแบบขั้นบันได โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2557-2561 ประชากรผู้สูงอายุที่ยากจนของไทยได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพสูงถึงร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 93.7 ในปี พ.ศ.2564 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) นอกจากนี้สวัสดิการเบี้ยยังชีพแล้ว ผู้สูงอายุในไทยยังสามารถรับสิทธิสวัสดิการแห่งรัฐเพิ่มเข้ามาด้วย รวมไปถึงสิทธิประกันสังคม สิทธิสวัสดิการข้าราชการ และสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตรทอง) นอกจากนี้แล้วยังมีมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น การพัฒนาระบบการออมผ่านกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) การขยายโอกาสทางด้านอาชีพและการทำงานสำหรับผู้สูงอายุผ่านเงินกู้เพื่อการทำงาน การส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ มาตรการภาษีสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุ เป็นต้น งานศึกษาของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่าการที่ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะเป็นครัวเรือนยากจนนั้นลดลง โดยให้เหตุผลว่าโครงสร้างครัวเรือนยากจนทั่วไปนั้นโดยเฉลี่ยแล้วมีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก ทำให้การที่ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพเพิ่มโอกาสในการไม่เป็นครัวเรือนยากจน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) สำหรับมาตรการเยียวยาช่วยเหลือผลกระทบช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 จากภาครัฐมีในหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งในด้านสาธารณูปโภคที่มีการช่วยเหลือเรื่องค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ด้านแรงงานเรื่องการเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมของนายจ้างและลูกจ้าง หรือด้านคนพิการ/ผู้สูงอายุที่มีการจ่ายเงินเยียวยาให้กับผู้ที่มีบัตรประจำตัวคนพิการ การพักชำระหนี้เงินกู้คนพิการ การพักชำระหนี้ลูกหนี้กองทุนผู้สูงอายุ รวมไปถึงด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่นโครงการเราไม่ทิ้งกัน โครงการคนละครึ่ง เป็นต้น (ศูนย์บริการข้อมูลภาครัฐเพื่อประชาชน, 2563)

จากสถานการณ์การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุไทยและการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยในปัจจุบันเมื่อเทียบกับอดีต และครอบครัวหรือบุตรยังเป็นแหล่งรายได้และการเกื้อหนุนหลักของผู้สูงอายุไทย ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของระบบสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ จึงยังมีความท้าทายว่าผู้สูงอายุไทยที่ยังตกอยู่ในภาวะยากจนมีมากน้อยเพียงใด และมีแนวโน้มลดลงเหมือนกับประชากรในภาพรวมหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาแนวโน้มของความยากจนของผู้สูงอายุไทย และ

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะครอบครัว ตลอดจนลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุที่ยากจนทั้งในระดับครัวเรือนและระดับบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลต่อแนวโน้มความยากจนของผู้สูงอายุไทยอย่างไร เนื่องจากปัญหาความยากจนไม่เพียงแต่สะท้อนถึงจำนวนเงินหรือรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาอื่นที่จะตามมาจากความยากจนทั้งในเรื่องของการไม่มีอาหารเพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน จนทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพ และอาจก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้อีกด้วย ความเปราะบางที่เกิดจากความยากจนนี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาความยากจนในผู้สูงอายุเป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข โดยมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุหลุดพ้นจากความยากจนได้ในที่สุดและยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs อีกด้วย เพื่อให้สังคมสูงวัยของประเทศไทยนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะประชากร ลักษณะเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะครัวเรือนของผู้สูงอายุไทยที่ยากจน และการเปลี่ยนแปลงระหว่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ. 2564
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทย
3. เพื่อศึกษาลักษณะครัวเรือนและการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยที่ยากจนในปี พ.ศ.2560 กับปี พ.ศ.2564
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลที่ได้จากการศึกษาจะทำให้ทราบถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ และอิทธิพลของลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างครัวเรือนที่มีต่อความยากจนของผู้สูงอายุไทยและครัวเรือนผู้สูงอายุไทย ซึ่งจะเป็แนวทางในการกำหนดมาตรการเพื่อลดความยากจนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
2. การลดลงของผู้สูงอายุที่ยากจนจะนำไปสู่การเพิ่มโอกาสในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย
3. สามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ของโครงการสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลกับการลดความยากจนในกลุ่มประชากรสูงอายุและครัวเรือนของผู้สูงอายุ

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

2.1 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุ

สังคมสูงอายุ (Ageing Society) หมายถึงสังคมที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) ซึ่งในปัจจุบันสังคมสูงอายุนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในปี พ.ศ.2564 (2064) ประชากรทั่วโลกมีประมาณ 7.87 พันล้านคน เป็นผู้สูงอายุมากถึง 1,082 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564) และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 1.55 พันล้านคน หรือเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในอีกสามสิบปีข้างหน้า (ปี พ.ศ.2593) ซึ่งถ้าคิดเป็นสัดส่วนแล้วจะมีผู้สูงอายุถึง 1 ใน 6 ของประชากรทั่วโลก และจะเพิ่มสัดส่วนผู้สูงอายุเป็น 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ.2643 (2100) (United Nations (UNDESA), 2019) ถ้าพิจารณาจำนวนผู้สูงอายุตามแต่ละทวีปจะพบว่าทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทวีปอเมริกาใต้เป็นทวีปที่มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วที่สุดในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปนั้นเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าจากสามสิบปีที่แล้ว คือเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6 เป็นร้อยละ 11 และในทวีปอเมริกาใต้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 9 และเมื่อพิจารณาจากอายุคาดเฉลี่ยแล้วเห็นได้ว่าในปัจจุบันผู้สูงอายุมีอายุคาดเฉลี่ยเพิ่มจากเดิม 17 ปี และจะเพิ่มขึ้นเป็น 19 ปี ในอีกสามสิบปีข้างหน้า ซึ่งเพศหญิงจะอายุคาดเฉลี่ยมากกว่าเพศชายอยู่ที่ 4.8 ปี (United Nations (UNDESA), 2019) แสดงว่าในอนาคตจะมีผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อีกทั้งผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป จะเป็นกลุ่มที่มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยในปี 2019 จำนวนผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป มีประมาณ 143 ล้านคน เพิ่มขึ้นเกือบสามเท่าจากปี พ.ศ.2562 (1990) ที่มีจำนวนผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไปอยู่ที่ 54 ล้านคน และคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะเพิ่มขึ้นอีกเกือบสามเท่าในปี พ.ศ.2593 (2050) คือจะมีจำนวนสูงถึง 426 ล้านคน และส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา (United Nations (UNDESA), 2019) การเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากของจำนวนผู้สูงอายุนี้มีผลกระทบต่อตลาดแรงงานและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงภาระทางการคลังและสวัสดิการทางสังคมต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องมีขึ้นเพื่อการดูแลผู้สูงอายุด้วย

ในทวีปยุโรปและอเมริกาใต้ ผู้สูงอายุพึ่งพาเงินของรัฐในการบริโภคถึงสองในสามของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ซึ่งการจัดการเงินในส่วนนี้ของรัฐยากมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน รวมไปถึงในทวีปเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในประเทศออสเตรเลีย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกาที่เผชิญกับปัญหานี้

เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะยิ่งในประเทศที่มีระบบคุ้มครองทางสังคมต่ำ ทำให้แรงกดดันและภาระเกิดกับครอบครัวของผู้สูงอายุโดยตรง ดังนั้นการสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งทางด้านการเรียนรู้ สุขภาพ การบริหารจัดการทางการเงิน และการจ้างงานผู้สูงอายุจะเป็นส่วนสำคัญที่ป้องกันผู้สูงอายุจากความยากจนในระยะยาวได้ (United Nations (UNDESA), 2019)

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากรายงาน World Population Prospects 2019 (United Nations (UNDESA), 2019) เน้นย้ำเรื่องการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals, SDGs) ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเชิงนโยบายแบบไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โดยให้มุมมองในเรื่องของผู้สูงอายุสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจได้ควบคู่ไปกับการรักษาวินัยทางการคลัง การสร้างความเสมอภาคในการจ้างงานระหว่างเพศและการกำหนดแนวทางนโยบายที่เหมาะสมกับครอบครัวสามารถสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจและกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ การไม่เลือกปฏิบัติในการจ้างงานโดยใช้อายุมาเป็นตัวแปรจะช่วยลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมและเพิ่มความสามารถในการผลิต การลงทุนทางการศึกษา สุขภาพ คุณภาพชีวิต และการพัฒนาทุนมนุษย์จะทำให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพของกำลังแรงงานในระยะยาว การส่งเสริมการออมเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่ผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอิสระทางการเงินมากขึ้น และเป็นการสะสมทุนในภาพรวมของประเทศ รวมไปถึงการมีระบบคุ้มครองและประกันทางสังคมที่ดีจะสามารถลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมได้ นอกจากนี้แล้วการจัดความยากจนในทุกรูปแบบและสถานที่ก็เป็นหมายแรกของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) อีกด้วย โดยเน้นให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายที่มีเสี่ยงหรือความเปราะบางในการเข้าถึงบริการและทรัพยากรขั้นพื้นฐาน (United Nations Thailand, 2563)

ในประเทศไทยนั้นอยู่ในสถานการณ์สังคมสูงอายุเช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก โดยในปี พ.ศ.2561 ไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป อยู่ที่ร้อยละ 17.6 หรือจำนวน 11.7 ล้านคน จากประชากรทั้งหมด สัดส่วนของผู้สูงอายุที่มากกว่าร้อยละ 10 นี้ถือว่าเป็นสังคมสูงอายุ (Aged Society) ซึ่งมีการคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2565 ไทยจะเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged Society) คือจะมีสัดส่วนของผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับการคาดการณ์ของ United Nations (UNDESA) (2019) และ World Bank Office (Bangkok) (2555) ที่มีการคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2593 ไทยจะมีสัดส่วนของผู้สูงอายุสูงถึง 1 ใน 3 ของประชากรในประเทศ

หากพิจารณาเป็นรายภาคจะพบว่าภาคเหนือมีสัดส่วนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงที่สุดที่ร้อยละ 21.2 และในภาคเหนืออีกเช่นเดียวกันที่มีสัดส่วนผู้อายุ 80 ปีขึ้นไปสูงที่สุดที่ร้อยละ 2.6 ถือได้ว่าในปี พ.ศ.2561 นั้น ภาคเหนือเป็นภาคที่เป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากที่สุดเท่ากับ 3.5 ล้านคน โดยคิดเป็นสัดส่วนผู้สูงอายุ 60

ปีขึ้นไป ร้อยละ 18.9 และผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป ร้อยละ 2.1 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) ซึ่งการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไปนี้ หมายถึงการเพิ่มขึ้นของกลุ่มที่มีโอกาสที่จะเผชิญกับความยากจนมากขึ้นตามไปด้วย

สาเหตุหลักของสังคมสูงอายุในไทยมีอยู่สองส่วนด้วยกันคือ หนึ่ง อัตราการเกิดลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องด้วยภาพรวมวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไป ทั้งการแต่งงานน้อยลงและการมีลูกน้อยลง สอง คนไทยมีอายุยืนมากขึ้น โดยเมื่อปี พ.ศ.2511 คนไทยมีอายุคาดเฉลี่ยเพียง 59 ปี แต่ในปี พ.ศ. 2561 นั้น คนไทยมีอายุคาดเฉลี่ยสูงถึง 77 ปี เพิ่มขึ้นมาถึง 18 ปี ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาจำนวนผู้สูงอายุของไทยเพิ่มขึ้นถึง 7 เท่าตัว กล่าวคือในปี พ.ศ.2513 มีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปเพียง 1.7 ล้านคน และเพิ่มเป็น 4 ล้านคน ในปี พ.ศ.2533 และในปี พ.ศ.2581 ไทยจะมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ถึง 20 ล้านคน และมีผู้อายุ 80 ปีขึ้นไป เท่ากับ 3.1 ล้านคน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของผู้สูงอายุในประเทศส่งผลกระทบต่อวงกว้างทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการยุบโรงเรียนเพราะมีเด็กในวัยเข้าเรียนลดลง คนในวัยทำงานลดลงทำให้ต้องเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของแรงงานมากขึ้น รวมไปถึงการนำเข้าแรงงานและขยายอายุการทำงานในงานบางประเภท อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อระบบสวัสดิการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านการศึกษาและสุขภาพของนายของผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) เห็นได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นล้วนมีผลกระทบต่อฐานะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของสวัสดิการที่ผู้สูงได้รับหรือว่าการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุก็สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุได้ กล่าวคือผลที่เกิดขึ้นนี้สามารถทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ รวมไปถึงผู้สูงอายุบางส่วนเข้าสู่ความยากจนได้ด้วย

สำหรับการทำงานของผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2561 พบว่าจากผู้สูงอายุทั้งหมด 11.7 คน ไทยมีผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่ที่ 4.4 ล้านคน หรือประมาณ 1 ใน 3 เท่านั้น โดยเป็นผู้สูงอายุชายที่ยังคงทำงานอยู่ ซึ่งสูงเกือบสองเท่าของผู้สูงอายุหญิง โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนการทำงานของผู้สูงอายุสูงสุดที่ร้อยละ 43 รองลงมาคือภาคเหนือและภาคใต้ที่ร้อยละ 40 ภาคกลางร้อยละ 31 และน้อยที่สุดที่กรุงเทพมหานครที่ร้อยละ 23 เท่านั้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) จากจำนวนผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน 4.4 ล้านคน ผู้สูงอายุ 2 ใน 3 ทำงานหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวแบบไม่ลูกจ้าง และร้อยละ 20 เป็นการทำงานหรือธุรกิจในครอบครัวแบบไม่ได้รับค่าจ้าง โดยที่เพียงร้อยละ 11.8 เป็นการทำงานในระบบ และร้อยละ 88.2 เป็นการทำงานนอกระบบ ซึ่งคิดเป็นเกือบ 9 ใน 10 ของผู้สูงอายุที่ทำงานนอกระบบโดยไม่ได้รับการคุ้มครองและหลักประกันจากการทำงาน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

ในปี พ.ศ.2560 รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ได้ให้ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านผู้สูงอายุในเรื่องของนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ที่รองรับการเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ของไทยในอนาคต

ได้แก่ การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยู่ในที่อยู่อาศัยที่ช่วยส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน การจัดทำแผนช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ และการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพด้านสุขภาพอนามัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไทย และในปี พ.ศ.2561 ได้มุ่งเน้นไปในเรื่องของการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคงอยู่ในแรงงานนานที่สุด ตั้งแต่การเสริมทักษะหรือเพิ่มทักษะการทำงานภายใต้แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุทำงานตามเงื่อนไขและความต้องการและแรงจูงใจของนายจ้างในการจ้างงานผู้สูงอายุ รวมไปถึงการเพิ่มบทบาทหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และการปรับแก้ระเบียบ กฎหมายที่สามารถเพิ่มโอกาสการจ้างงานผู้สูงอายุด้วย โดยสิ่งที่มุ่งเน้นเหล่านี้เพื่อที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานต่อไปได้ ซึ่งจะลดโอกาสที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญกับความยากจน

2.1.2 ความยากจนและเกณฑ์การวัดความยากจน

ปัจจุบันมีการนิยามหรือให้คำจำกัดความของความยากจนที่ประกอบด้วยมิติของรายได้ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สหประชาชาติ (United Nations) นิยามความยากจนว่าเป็นการปราศจากโอกาสและทางเลือกและการไม่มีเกียรติของความเป็นมนุษย์ รวมไปถึงการขาดความสามารถในการเข้าร่วมสังคม ขาดความสามารถเลี้ยงครอบครัว ขาดโอกาสการเรียนรู้ หนังสือ ไม่สามารถเข้าถึงการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ไม่มีที่ดินที่ตนทำกิน ไม่มีงาน ไม่มีความปลอดภัย ถูกกีดกันทางสังคม อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่ดี และขาดการเข้าถึงน้ำสะอาดและสาธารณสุขที่ดี (สมพร โภมารทัต, 2560) ขณะที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) มองว่าความยากจนคือการขาดโอกาส ขาดทางเลือกในการมี ความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพอนามัยที่ดี รวมถึงการขาดเสรีภาพ และการเคารพในตนเองและผู้อื่น ส่วนธนาคารโลก (World Bank) นิยามความยากจนว่าเป็นการมีทรัพยากรไม่เพียงพอทำให้อำนาจในการต่อรองลดลง (โครงการสุขภาพคนไทย, 2560)

ในประเทศไทยสำนักงานสถิติแห่งชาติให้คำจำกัดความของความยากจนว่าหมายถึงความไม่เพียงพอหรือความขาดแคลนของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลต่อศักยภาพในการดำเนินชีวิต อันมีสาเหตุมาจากความขาดแคลนทั้งทางด้านทรัพยากร ความรู้ ความสามารถ โอกาสหรือทางเลือก การรับรู้ข่าวสาร รวมไปถึงการไม่สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน ที่ควรจะได้รับ ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตแทบทั้งสิ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) ขณะที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) นิยามความยากจนว่าเป็นความขัดสนทางเศรษฐกิจ รวมถึงขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ขาดการศึกษา ขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ

ไม่สามารถเข้าถึงบริการ และความช่วยเหลือของภาครัฐได้ รวมทั้งการมีภาระฟุ้งฟิงสูง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

สำหรับเกณฑ์การวัดความยากจนมี 2 เกณฑ์หลักด้วยกัน คือ 1) การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) ซึ่งเป็นเกณฑ์การวัดที่มีการกำหนดระดับความยากจนด้วยเส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้วัดความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในขั้นต่ำที่เพียงพอในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ทั้งนี้เส้นความยากจนจะถูกคำนวณในรูปแบบตัวเงินที่แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในขั้นต่ำที่เพียงพอในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ในหน่วยที่เป็นจำนวนบาทต่อคนต่อเดือน ดังนั้นคนจนหมายถึงบุคคลใดก็ตามที่มีระดับค่าใช้จ่ายหรือรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าเป็นคนจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ในรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติในการจัดทำเส้นความยากจน (Poverty Line) โดยยึดแบบแผนการบริโภคของคนไทยในปี พ.ศ.2554 เป็นฐาน ที่แบ่งเส้นความยากจนออกเป็นสองส่วนหลักคือ เส้นความยากจนด้านอาหาร (Food Line) จะถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการทางด้านอาหารในหมวดหมู่ต่าง ๆ ตามเพศ อายุ แบบแผนการบริโภค และค่าครองชีพ รวมไปถึงภูมิภาคและพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยจะต้องได้รับความพึงพอใจหรือบรรลุปริโยชนเท่ากัน เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการบริโภคของแต่ละบุคคล และเส้นความยากจนหมวดที่ไม่ใช่อาหาร (Non-food Line) จะเป็นผลรวมของรายจ่ายหมวดสินค้าที่ไม่ใช่อาหารทั้ง 9 หมวดตามที่ได้กำหนด ได้แก่ ค่าที่อยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าจ้างบุคคลที่ให้บริการครัวเรือน ค่าเสื้อผ้า ค่ารองเท้า ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ค่ารักษาพยาบาล ค่าเดินทางและการสื่อสาร และค่าใช้จ่ายการศึกษา โดยยึดหลักความพึงพอใจหรือบรรลุปริโยชนที่จะได้รับเช่นเดียวกับเส้นความยากจนด้านอาหาร ดังนั้นเส้นความยากจนที่ได้จะสะท้อนถึงค่าใช้จ่ายมาตรฐานค่าครองชีพขั้นต่ำที่บุคคลหนึ่งจะดำรงชีพอยู่ได้ (Minimum Standard of Living) ในสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงเส้นความยากจน สัดส่วนและจำนวนคนจน คนเกือบจน/คนกลุ่มเสี่ยง (ด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค) ปี พ.ศ.2533-2564 โดยกำหนดนิยามคำว่าคนจนคือบุคคลที่มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน และคนเกือบจน/กลุ่มเสี่ยง คือบุคคลที่มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคสูงกว่าเส้นความยากจนไม่เกินร้อยละ 20 ซึ่งในปี พ.ศ.2561 พบว่าไทยมีเส้นความยากจนเท่ากับ 2,710 บาทต่อคนต่อเดือน คิดเป็นสัดส่วนคนจนร้อยละ 9.85 และสูงกว่าเส้นความยากจนไม่เกินร้อยละ 20 เท่ากับ 3,252 บาทต่อคนต่อเดือน คิดเป็นสัดส่วนคนเกือบจน/กลุ่มเสี่ยงที่ร้อยละ 8.20 โดยเมื่อรวมกลุ่มคนจนและกลุ่มคนเกือบจน/กลุ่มเสี่ยงเข้าด้วยกัน

จะสูงถึงร้อยละ 18.05 เห็นได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมา ไทยมีสัดส่วนความยากจนลดลงคือ ลดลงจากร้อยละ 20.43 ในปี พ.ศ.2551 เป็นร้อยละ 9.85 ในปี พ.ศ.2561 และลดลงมากที่สุดในปี พ.ศ.2558 ที่ร้อยละ 7.21

และ 2) การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative Poverty) เป็นการวัดความยากจนโดยการเปรียบเทียบมาตรฐานการดำรงชีวิตประจำวันของครัวเรือนนั้นเทียบกับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของสังคมโดยเฉลี่ย จากการแบ่งกลุ่มประชากรและกำหนดเป็นร้อยละ เช่น กลุ่มที่ 1 ร้อยละ 10 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงระดับรายได้ต่ำสุดเป็นครัวเรือนยากจนที่สุด กลุ่มที่ 2 ร้อยละ 10 ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่ายากจนน้อยกว่ารองลงมา เป็นต้น ดังตารางที่ 2 จากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนที่จำแนกตามกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ทั่วประเทศ (Decile by Income) ปี พ.ศ. 2535-2564 โดยการให้นิยามของคำว่ารายได้คือรายได้ประจำที่ไม่รวมรายรับอื่น ๆ เช่น เงินทุนการศึกษา มรดก พินัยกรรม ของขวัญ ประกันสุขภาพ ประกันภัย/ประกันชีวิต/ประกันสังคม เงินถูกฉลาก/เงินรางวัล ค่านายหน้า และเงินที่ได้จากการพนัน เป็นต้น เห็นได้ว่ากลุ่มคนจนที่สุดมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 1,759 บาทต่อคนต่อเดือน และกลุ่มคนรวยที่สุดมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 9,614 บาทต่อคนต่อเดือน

ตารางที่ 1 เส้นความยากจน สัดส่วนและจำนวนคนจน คนเกือบจน/คนกลุ่มเสี่ยง (ด้านรายจ่าย) เพื่อการอุปโภคบริโภค) ปี พ.ศ.2533-2564

ปี พ.ศ.	เส้นความ ยากจน (บาท/คน/ เดือน)	สูงกว่าเส้น ความ ยากจนไม่เกิน 20% (บาท/คน/ เดือน)	สัดส่วน คนจน (ร้อยละ)	สัดส่วนคน เกือบ จน/กลุ่มเสี่ยง (ร้อยละ)	จำนวน คนจน (พันคน)	จำนวนคน เกือบ จน/กลุ่มเสี่ยง (พันคน)	จำนวน ประชากร (พันคน)
2533	960	1,553	57.97	11.11	31,623	6,060	54,549
2535	1,086	1,304	50.04	11.98	27,796	6,655	55,550
2537	1,157	1,388	42.54	12.35	24,070	6,990	56,581
2539	1,306	1,567	35.25	13.04	20,286	7,508	57,557
2541	1,533	1,840	38.63	12.81	22,668	7,518	58,673
2543	1,555	1,866	42.33	13.14	25,778	8,003	60,916
2545	1,606	1,927	32.44	13.41	19,856	8,210	61,214
2547	1,719	2,063	26.76	13.25	16,549	8,196	61,840
2549	1,934	2,321	21.94	11.70	13,780	7,353	62,820

ปี พ.ศ.	เส้นความ ยากจน (บาท/คน/ เดือน)	สูงกว่าเส้น ความ ยากจนไม่เกิน 20% (บาท/คน/ เดือน)	สัดส่วน คนจน (ร้อยละ)	สัดส่วนคน เกือบ จน/กลุ่มเสี่ยง (ร้อยละ)	จำนวน คนจน (พันคน)	จำนวนคน เกือบ จน/กลุ่มเสี่ยง (พันคน)	จำนวน ประชากร (พันคน)
2550	2,060	2,408	20.04	12.09	12,718	7,670	63,452
2551	2,172	2,606	20.43	11.62	13,116	7,456	64,186
2552	2,174	2,609	17.88	11.31	11,624	7,353	65,027
2553	2,285	2,742	16.37	11.43	10,801	7,545	65,982
2554	2,415	2,898	13.22	11.52	8,752	7,630	66,214
2555	2,492	2,990	12.64	10.83	8,402	7,202	66,429
2556	2,572	3,086	10.94	10.08	7,305	6,727	66,755
2557	2,647	3,177	10.53	9.10	7,057	6,907	67,003
2558	2,644	3,173	7.21	8.38	4,847	5,634	67,236
2559	2,667	3,200	8.61	8.58	5,810	5,790	67,455
2560	2,686	3,223	7.87	7.99	5,325	5,404	67,645
2561	2,710	3,252	9.85	8.20	6,683	5,550	67,831
2562	2,763	3,316	6.26	7.77	4,336	5,382	69,315
2563	2,762	3,314	6.83	7.39	4,748	5,138	69,509
2564	2,803	3,364	6.32	6.91	4,405	4,817	69,688

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564)

หมายเหตุ: จน คือ มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน

จนน้อย คือ มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนไม่เกิน 20%

เกือบจน คือ มีระดับรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคสูงกว่าเส้นความยากจนไม่เกิน 20%

ตารางที่ 2 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน จำแนกตามกลุ่มประชากรตามระดับรายได้ทั่วประเทศ (Decile by Income) ปี พ.ศ.2535-2564

กลุ่มประชากรตามระดับรายได้	2535	2537	2539	2541	2543	2545	2547	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2560	2562	2564
รายได้เฉลี่ยของประชากร (บาท/คน/เดือน)																
กลุ่ม 10% ที่ 1 (จนที่สุด)	288	253	483	563	510	635	787	763	939	1,123	1,246	957	1,484	1,759	2,050	2,102
กลุ่ม 10% ที่ 2	454	549	762	881	826	1,015	1,230	1,403	1,610	1,945	2,442	2,811	3,126	3,080	3,361	3,574
กลุ่ม 10% ที่ 3	586	720	994	1,154	1,089	1,340	1,603	1,911	2,126	2,543	3,105	3,652	3,951	3,948	4,263	4,519
กลุ่ม 10% ที่ 4	737	909	1,256	1,446	1,373	1,691	2,011	2,446	2,697	3,186	3,815	4,505	4,851	4,844	5,203	5,486
กลุ่ม 10% ที่ 5	921	1,145	1,565	1,788	1,724	2,109	2,503	3,082	3,376	3,917	4,620	5,500	5,887	5,929	6,308	6,624
กลุ่ม 10% ที่ 6	1,160	1,443	1,959	2,237	2,169	2,644	3,108	3,869	4,224	4,862	5,624	6,705	7,153	7,245	7,727	8,002
กลุ่ม 10% ที่ 7	1,489	1,859	2,525	2,847	2,831	3,387	3,931	4,951	5,371	6,135	6,930	8,285	8,730	8,919	9,447	9,825
กลุ่ม 10% ที่ 8	2,052	2,503	3,406	3,802	3,884	4,544	5,228	6,561	6,968	7,934	8,748	10,554	10,926	11,268	11,792	12,229
กลุ่ม 10% ที่ 9	3,100	3,660	4,935	5,580	5,775	6,495	7,397	9,284	9,741	11,068	12,098	14,286	14,768	15,219	15,556	16,302
กลุ่ม 10% ที่ 10 (รวยที่สุด)	7,947	9,021	11,890	13,250	13,646	15,564	17,247	22,835	23,564	26,673	31,449	33,351	32,759	33,933	32,497	34,463
รวม	1,874	2,217	2,978	3,356	3,383	3,942	4,505	5,710	6,061	6,939	8,007	9,061	9,363	9,614	9,823	10,313

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564)

นอกจากเกณฑ์หลักที่ใช้วัดความยากจนที่วัดในรูปแบบของตัวเงินตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังมีการคำนวณความยากจนในรูปแบบอื่นด้วย ความยากจนหลายมิติ (Multidimensional Poverty Index: MPI) จากการพัฒนาของ Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) หรือแนวคิด Deprivation Index ของ UNICEF โดยใช้ระเบียบวิธีของอัลไคร์-ฟอสเตอร์ (Alkire-Foster) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ดัชนีวัดความยากจนแบบหลายมิติเป็นการวัดความยากจนที่ไม่ได้เน้นเฉพาะด้านรายได้ แต่ได้รวมความขาดแคลนอื่นเข้ามาด้วย ทั้งการศึกษา สุขภาพ และความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานที่ทำให้เห็นถึงความยากจนในแง่มุมความขาดแคลนที่หลากหลาย

ในประเทศไทยมีการใช้ดัชนีความยากจนหลายมิติ (Multidimensional Poverty Index: MPI) ในรายงานเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ 2558 (MDGs THAILAND 2015) โดยมีตัวชี้วัดและเกณฑ์การพิจารณาความขาดแคลน ได้แก่ มิติการศึกษา มิติสุขภาพ มิติความเป็นอยู่ มิติโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ และมิติสถานะทางเศรษฐกิจ โดยพบว่าระหว่างปี พ.ศ.2552-2557 ค่าดัชนีความยากจนหลายมิติของไทยลดลงต่อเนื่องเช่นเดียวกัน จาก 0.096 ในปี พ.ศ.2552 ลดลงเหลือ 0.083 ในปี พ.ศ.2557 โดยสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 30.68 เหลือร้อยละ 26.41

2.1.3 ความยากจนกับผู้สูงอายุ

โดยทั่วไปแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้ที่เปลี่ยนไปจากเดิมในช่วงวัยแรงงาน จากรายงาน Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators ของ OECD พบว่ารายได้เฉลี่ยของผู้สูงอายุต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรทั้งหมด โดยในปี พ.ศ.2559 (2016) ผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 87 ของรายได้เฉลี่ยประชากรทั้งหมด และเมื่อแบ่งออกตามช่วงอายุจะพบอีกว่าผู้สูงอายุ 75 ปีขึ้นไป จะมีรายได้เฉลี่ยเพียงร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจากประเทศในกลุ่ม OECD ทั้งหมด 36 ประเทศ พบว่าใน 22 ประเทศ รายได้มากกว่าครึ่งหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้รับนั้นมาจากเงินโอนของภาครัฐทั้งสิ้น รายได้ที่ลดลงของผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลงหลังจากวัยแรงงานอย่างที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยผลกระทบของกลุ่มประชากรตามรุ่น (Cohort Effects) เช่นในเรื่องของจำนวนรายได้จริงในช่วงอายุนั้น กล่าวคือรายได้จริงที่สูงต่อเนื่องในช่วงของกลุ่มประชากรนั้น ๆ จะแปรผันไปสู่เงินบำนาญหรือเงินส่วนอื่นในช่วงหลังการเกษียณ ซึ่งต้องมีการบริหารจัดการที่สะท้อนถึงรายได้ในปัจจุบันและเงินบำนาญที่จะได้รับอนาคตด้วย รวมไปถึงปัจจัยในส่วนของ การที่ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ยืนยาวขึ้นก็มีความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน

การที่รายได้ของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นพบว่าส่วนใหญ่แล้วมาจากระบบบำนาญทั้งสิ้น ในประเทศอิสราเอล ผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มีรายได้สัมพันธ์เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 จากปี พ.ศ.2538 (1995) ถึงปี พ.ศ.2560 (2017) รวมไปถึงในประเทศกรีซ นอร์เวย์ โปรตุเกส และชิลีด้วยที่มีการรายงานถึงรายได้

ผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น สำหรับประเทศอื่นในกลุ่ม OECD ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของประเทศบราซิล หรือ อินเดีย ค่าเฉลี่ยรายได้ของผู้สูงอายุนั้นสูงกว่าค่าเฉลี่ยรายได้ของประชากรทั้งหมดเช่นกัน สำหรับ ประเทศจีนและรัสเซียค่าเฉลี่ยรายได้ของผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 80 (OECD, 2019)

แหล่งที่มาของรายได้ในผู้สูงอายุเป็นส่วนสำคัญที่ต้องพิจารณา พบว่าแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มาจากรายได้ที่เป็นเงินโอนจากภาครัฐ ซึ่งสัมพันธ์กับรายได้ก่อนหน้าวัยเกษียณ และ รายได้จาก การประกอบอาชีพส่วนตัว ซึ่งในสองส่วนนี้คิดเป็นสองในสามของรายได้ทั้งหมดของผู้สูงอายุ โดยรายได้จากเงินโอนภาครัฐเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 55 ส่วนรายได้จากการประกอบอาชีพส่วนตัวเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 10 ของรายได้เฉลี่ยที่ผู้สูงอายุได้รับทั้งหมด สำหรับในประเทศออสเตรเลีย เบลเยียม ฟินแลนด์ และลักเซมเบิร์ก รายได้เฉลี่ยของผู้สูงอายุจากสองส่วนนี้มีสูงถึงร้อยละ 80 แต่ สำหรับในประเทศเม็กซิโก ตุรกี และชิลีแล้ว สัดส่วนรายได้ที่เป็นเงินโอนจากภาครัฐมีเพียงร้อยละ 6, 15, และ 18 ตามลำดับ และสำหรับรายได้ที่มาจาก การประกอบอาชีพส่วนตัวประเทศเนเธอร์แลนด์มี สัดส่วนสูงถึงร้อยละ 39 เลยทีเดียว นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในประเทศเกาหลีใต้และเม็กซิโกการทำงานของ ผู้สูงอายุเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญมาก เนื่องจากคิดเป็นสัดส่วนรายได้เฉลี่ยมากกว่าครึ่งของรายได้ ทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าการทำงานของผู้สูงอายุเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่มีผลกระทบต่อระดับรายได้ของครัวเรือน (OECD, 2019)

ถึงแม้ว่าเมื่อพิจารณาสัดส่วนรายได้เฉลี่ยของผู้สูงอายุจะดูเหมือนว่าอยู่ในสัดส่วนที่สูง แต่เมื่อพิจารณาในแง่มุมมองของความยากจนแล้วพบว่า ในกลุ่มประเทศ OECD กว่าร้อยละ 13.5 ผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป อยู่ภายใต้ความยากจน โดยมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประชากรทั้งหมดเท่ากับร้อยละ 11.8 และจาก 20 ประเทศในกลุ่ม OECD นี้ อัตราความยากจนด้านรายได้ในผู้สูงอายุต่ำกว่าประชากรทั้งหมด อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นตามช่วงอายุที่สูงขึ้น และจะสูงมากกว่าในกลุ่มของเพศหญิงด้วย (OECD, 2019)

สำหรับในประเทศต่าง ๆ พบว่าอย่างประเทศเกาหลีใต้นั้นมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 40 และกว่าร้อยละ 30 ในประเทศเอสโตเนียและลัตเวีย และกว่าร้อยละ 20 ในประเทศออสเตรเลีย ลิทัวเนีย เม็กซิโก และสหรัฐอเมริกา ในทางตรงข้ามประเทศเดนมาร์ก ฝรั่งเศส ไชล์แลนด์ นอร์เวย์ และสโลวักมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น โดยในรายงานให้เหตุผลว่าระบบบำนาญมีผลต่ออัตราความยากจนในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ และสำหรับกลุ่มประเทศ G20 พบว่าอย่างเช่นในประเทศจีนมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุอยู่ที่ร้อยละ 39 อินเดียร้อยละ 23 และสำหรับประเทศบราซิลอยู่ระดับที่ค่อนข้างต่ำคือที่ร้อยละ 8 (OECD, 2019)

เมื่อพิจารณาตามช่วงกลุ่มอายุพบว่าช่วงกลุ่มอายุที่ 66-75 ปี จะมีอัตราความยากจนน้อยกว่าช่วงกลุ่มอายุ 75 ปีขึ้นไป โดยอัตราความยากจนในผู้สูงอายุเท่ากับร้อยละ 11.6 และร้อยละ 16.2

ตามลำดับ ความแตกต่างของอัตราความยากจนของแต่ละประเทศสามารถอธิบายได้ด้วยความแตกต่างของระบบบำนาญสำหรับผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่นในประเทศเกาหลีใต้ที่ระบบบำนาญสามารถจ่ายเงินบำนาญได้สูงสำหรับกลุ่มผู้ที่จะได้รับบำนาญในรุ่นถัดไป และหากพิจารณาจากเพศแล้ว พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีความเสี่ยงต่อความยากจนมากกว่าเพศชายในทุกประเทศ โดยมีอัตราความยากจนในผู้สูงอายุเพศหญิงอยู่ที่ร้อยละ 15.7 และเพศชายอยู่ที่ร้อยละ 10.3 โดยมีการให้เหตุผลประกอบเพิ่มเติมว่าระดับรายได้ที่ต่ำในเพศหญิงมีความสัมพันธ์กับทั้งระดับเงินบำนาญที่ได้รับและสัมพันธ์กับการมีอายุคาดเฉลี่ยที่สูงกว่าในเพศหญิงนั่นเอง โดยเป็นการใช้เกณฑ์ความยากจนด้วยค่ามัธยฐานที่ร้อยละ 50 ของรายได้ครัวเรือนในกลุ่มประชากรทั้งหมด (OECD, 2019) แต่สำหรับประเทศที่ไม่มีข้อมูลทางสังคมหรือระบบสวัสดิการสังคมที่ดีพอ แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุจะขึ้นอยู่กับครอบครัวหรือบุตรเป็นหลัก (HSBC, 2008)

การศึกษาใน 10 ประเทศทวีปยุโรปที่ศึกษาผลกระทบของความยากจนต่อความสูงอายุ ซึ่งพบว่าความยากจนมีผลอย่างมากต่อสุขภาพกายของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่ยากจนมีระดับความเปราะบางที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ยากจน โดยช่องว่างนี้มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นด้วยโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามเวลา (Stolz, 2017) นอกจากนี้มีการศึกษาที่ระบุว่าผู้สูงอายุวัยจะมีความเสี่ยงต่อความยากจนสูงกว่าผู้ชาย เนื่องจากความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมหลังการเกษียณ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้หญิงได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในตลาดแรงงานน้อยกว่า และมีผู้หญิงจำนวนมากที่ประกอบอาชีพอิสระ รวมถึงผู้หญิงมักมีช่วงเวลาประกอบอาชีพที่น้อยกว่าด้วยช่วงเวลาที่หายไปกับเลี้ยงลูก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยจากแอฟริกาที่แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้า ไม่ว่าจะเป็นคนโสด หย่าร้างหรือเป็นหม้าย มีแนวโน้มที่จะยากจนมากกว่าครัวเรือนที่มีผู้ชายสูงอายุเป็นหัวหน้า ขณะเดียวกันในประเทศที่พัฒนาแล้วผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง หรือในครัวเรือนที่มีคนคนเดียวมีแนวโน้มว่าจะอยู่อย่างยากจนมากกว่าผู้ชาย (United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA, 2015) และการศึกษาในต่างประเทศเกี่ยวกับผลกระทบที่แตกต่างกันระหว่างผู้สูงอายุเพศหญิงและชาย โดยปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความเสี่ยงสูงต่อความยากจนเรื้อรังสำหรับผู้สูงอายุเพศหญิง ได้แก่ อายุที่ยืนยาวขึ้น โอกาสในการเป็นหม้าย กฎหมายมรดกที่ไม่เท่าเทียมกัน การเข้าถึงการศึกษา และบริการด้านสุขภาพที่ต่ำ ในขณะที่ปัจจัยเสี่ยงสำหรับผู้สูงอายุเพศชาย ได้แก่ การสูญเสียสถานะอย่างกะทันหัน และการสนับสนุนหรือการดูแลที่ลดลงจากกลุ่มคนที่อายุน้อยกว่า (Heslop, 2020)

ในประเทศไทยมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครัวเรือนกับความยากจนของผู้สูงอายุไทย (Loyfah, 2020) พบว่าในปี พ.ศ.2560 ผู้สูงอายุมีระดับการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนสูงถึงร้อยละ 6.6 และเมื่อจำแนกตามโครงสร้างครัวเรือน (ตามรุ่นอายุของสมาชิกในครัวเรือน) พบว่าผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุ วัยแรงงานและวัยเด็ก มีจำนวนผู้สูงอายุยากจนมาก

ที่สุด ร้อยละ 9.3 รองลงมาคือผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่ร้อยละ 6.6 ผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุและวัยแรงงานที่ร้อยละ 6.4 ผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุและวัยเด็กที่ร้อยละ 6.1 และผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุเพียงลำพังมีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 1.3 ตามลำดับ หากพิจารณาถึงค่าเฉลี่ยระดับการบริโภคของผู้สูงอายุพบว่าผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุและวัยเด็กร่วมกันมีค่าเฉลี่ยระดับการบริโภคมากที่สุด รองลงมาคือผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุเพียงลำพัง และผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยระดับการบริโภคน้อยที่สุด

สำหรับปัจจัยอื่นที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติพบว่าผู้สูงอายุที่อายุมากขึ้น มีระดับการศึกษาน้อย มีสถานภาพสมรสเป็นหม้าย/หย่า/แยก หรือสมรสแต่ไม่ทราบสถานะ ไม่ได้ทำงาน มีความพิการ มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือน อาศัยอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาศัยอยู่ภาคเหนือ อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ครัวเรือนไม่มีหนี้สิน ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และมีสิทธิประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีโอกาสที่จะยากจนมากกว่า (Loyfah, 2020) ในขณะเดียวกันผลการศึกษาพลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย พบว่าสมาชิกครัวเรือนที่มีการศึกษาน้อย มีสมาชิกครัวเรือนตกงาน หรือมีการเจ็บป่วย หัวหน้าครัวเรือนเสียชีวิต สัดส่วนวันพึงพิงในครัวเรือนมากขึ้นครัวเรือนอยู่ในชนบท อยู่ในพื้นที่ที่สภาพภูมิอากาศแห้งแล้งจนส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร และการเข้าถึงสวัสดิการต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุในครัวเรือน (Sakonthanawat, 2011)

นอกจากนี้รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในเรื่องของการสำรวจลักษณะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุพบว่าร้อยละ 35.1 ของผู้สูงอายุยังคงทำงานอยู่ โดยผู้สูงอายุเพศชายมีสัดส่วนการทำงานสูงกว่าเพศหญิงที่ร้อยละ 45.9 และ 26.3 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ OECD ที่บอกว่าผู้สูงอายุเพศชายมีอัตราส่วนความยากจนต่ำกว่าเพศหญิง โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ร้อยละ 63.1 ทำงานในลักษณะการประกอบธุรกิจส่วนตัว ซึ่งเหตุผลหลักที่ผู้สูงอายุตัดสินใจทำงานคือเรื่องของสุขภาพแข็งแรงและยังมีแรงทำงานอยู่ที่ร้อยละ 47.7 ตามด้วยเหตุผลเรื่องของการต้องการรายได้เลี้ยงดูครอบครัวหรือดูแลตัวเองที่ร้อยละ 43.4 โดยส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 10,000-29,999 บาท อยู่ที่ร้อยละ 28.2 และพบว่าผู้สูงอายุเพศชายมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเพศหญิงด้วยเช่นกันกับรายงานของ OECD

ถ้าพิจารณาในส่วนของแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุไทยจะพบว่าแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มาจากบุตรที่ร้อยละ 34.7 รองลงมาคือร้อยละ 31 เป็นรายได้จากการทำงาน ส่วนเบี้ยยังชีพจากรัฐอยู่ที่ร้อยละ 20 และเงินบำนาญอยู่ที่ร้อยละ 5.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ชลธิชา อัครนิรันดร์ และ ผศ.ดร.วิราภรณ์ โพธิศิริ (2558) ที่ระบุว่า

ผู้สูงอายุไทยยังได้รับการเกื้อหนุนทางเศรษฐกิจและสิ่งของจากครอบครัวหรือบุตรไม่แตกต่างไปจากในอดีตมากนัก โดยผู้สูงอายุยังได้รับการช่วยเหลือทางการเงินและสิ่งของจากบุตรเป็นหลัก ซึ่งผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นและผู้สูงอายุเพศหญิงจะได้รับการเกื้อหนุนทั้งในเรื่องการเงินและสิ่งของมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น แต่ในส่วนของ การดูแลผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันนั้นพบว่า มีแนวโน้มลดลงมาก เพราะอาจเป็นเหตุมาจากผู้สูงอายุในปัจจุบันมีสุขภาพกายที่แข็งแรงมากขึ้น ทำให้มีความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันได้โดยไม่ต้องได้รับการดูแลมากนัก ทั้งนี้จะแตกต่างกับรายงานของ OECD ที่กล่าวว่าแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มาจากภาครัฐ และหากพิจารณาถึงเงินที่ได้รับจากภาครัฐจะพบว่าสัดส่วนเงินที่ผู้สูงอายุไทยได้รับแตกต่างกันอย่างมากกับของกลุ่มประเทศ OECD ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบบำนาญระบบสวัสดิการของไทยยังไม่สามารถสนับสนุนผู้สูงอายุให้หลุดพ้นจากความยากจนได้มากเท่ากับกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วอย่างเช่น OECD (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560)

ผู้สูงอายุไทยได้รับสวัสดิการทางสังคมที่รัฐจัดให้ในหลากหลายรูปแบบด้วยกันโดยขึ้นอยู่กับนโยบายในช่วงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเบี้ยยังชีพรายเดือนสำหรับผู้สูงอายุทุกคน การประกันสุขภาพกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนการออมแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) แต่สวัสดิการที่ผู้สูงอายุไทยได้รับมาอย่างต่อเนื่องคือสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไทยได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ซึ่งมีการกำหนดจำนวนเงินที่จะจ่ายให้กับผู้สูงอายุในแต่ละเดือนเท่ากับ 200 บาท โดยในปี พ.ศ.2555 เริ่มมีการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุแบบขั้นบันได ซึ่งในปัจจุบัน ผู้สูงอายุ 60-69 ปี จะได้รับ 600 บาท ผู้สูงอายุ 70-79 ปี จะได้รับ 700 บาท ผู้สูงอายุ 80-89 ปี จะได้รับ 800 บาท และผู้สูงอายุ 90 ปีขึ้นไป จะได้รับ 1,000 บาท โดยมีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ (ศูนย์บริการข้อมูลภาครัฐเพื่อประชาชน, 2563) การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในช่วงปี พ.ศ.2557-2561 มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพสูงถึงร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุทั้งหมด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) และจากงานศึกษาของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ผ่านการวิเคราะห์ผ่านแบบจำลอง Logistic Model พบว่าเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุสามารถเพิ่มโอกาสที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความยากจนลดลง เนื่องจากปัจจุบันมีผู้สูงอายุจำนวนมากอยู่ในแต่ละครัวเรือน ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้นเท่ากับว่าครัวเรือนนั้น ๆ มีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ซึ่งจะทำให้การไม่เป็นครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้แล้วความสามารถในการใช้จ่ายของครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุได้รับเบี้ยยังชีพด้วย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) แต่ทั้งนี้ยังมีงานศึกษาของ เถลิมพล แจ่มจันทร์ และคณะ (2561) ที่กล่าวถึงประเด็นเชิงนโยบายเกี่ยวกับเบี้ย

ยังชีพของผู้สูงอายุว่าควรมีการอุดหนุนเพิ่มเติมจากภาครัฐอีก 433 บาทต่อคนต่อเดือน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีระดับการบริโภคที่สูงกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) โดยสามารถเพิ่มการอุดหนุนจากภาครัฐในนโยบายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุทั้งแบบนโยบายแบบถ้วนหน้า (Universal Policy) หรือแบบนโยบายเฉพาะเจาะจงผู้สูงอายุยากจน (Targeting Policy)

ไม่เพียงแต่สวัสดิการในส่วนของเบี้ยยังชีพเท่านั้น ผู้สูงอายุมียังมีสิทธิได้รับสวัสดิการในส่วนอื่นด้วย เช่น สิทธิสวัสดิการแห่งรัฐ (บัตรคนจน) ซึ่งเป็นโครงการที่มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด โดยเน้นไปที่การแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตสำหรับผู้มีรายได้น้อยและด้อยโอกาสผ่านโครงการย่อยต่าง ๆ ซึ่งผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งในโครงการนี้ โดยผู้สูงอายุสามารถไปลงทะเบียนเพื่อรับสิทธิได้ตามเงื่อนไข เช่น ต้องมีสัญชาติไทย ต้องว่างงานหรือรายได้ไม่เกิน 100,000 บาทต่อปี ต้องไม่มีทรัพย์สินทางการเงินเป็นต้น โดยจำนวนเงินที่จะได้รับจะขึ้นอยู่กับรายได้ต่อปีของผู้สูงอายุเอง กล่าวคือหากมีรายได้ไม่เกิน 30,000 บาทต่อปีจะได้รับความช่วยเหลือ 100 บาทต่อเดือน และผู้สูงอายุที่มีรายได้ 30,000-100,000 บาทต่อปี จะได้รับความช่วยเหลือ 50 บาทต่อเดือน หรือจะเป็นสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตรทอง) ที่นอกจากจะป้องกันการสูญเสียมั่นคงทางรายได้ที่เกิดจากปัญหาสุขภาพยังสามารถลดความเสี่ยงต่อสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุได้ในอีกทางหนึ่งด้วย หรือกองทุนผู้สูงอายุที่เป็นการขยายโอกาสทางด้านอาชีพและการทำงานสำหรับผู้สูงอายุผ่านเงินกู้เพื่อการทำงาน กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) การส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ และมาตรการภาษีสำหรับการจ้างงานผู้สูงอายุ เป็นต้น ดังนั้นสวัสดิการต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้กับผู้สูงอายุไทยเพื่อลดความยากจนสามารถช่วยลดความยากจนในกลุ่มผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุได้หรือไม่ ในบริบทที่โครงสร้างครัวเรือนของผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนแปลง เดิมผู้สูงอายุได้รับเงินสวัสดิการควบคู่ไปกับเงินรายได้จากบุตรและรายได้จากการทำงานของตนเอง แต่หากการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงเพียงรายได้จากสวัสดิการภาครัฐเป็นหลักเพราะมีบุตรน้อยลง อีกทั้งหากทั้งตนเองหรือบุตรมีรายได้ลดลง และผู้สูงอายุต้องเกื้อหนุนบุตรหรือหลาน ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่าย ในขณะที่รายได้มีเพียงเงินสวัสดิการภาครัฐที่ไม่ได้เพิ่มขึ้น ย่อมเป็นความท้าทายและเป็นสาเหตุที่อาจทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ อีกทั้งรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำปี พ.ศ.2561 จากระดับเส้นความยากจนที่ 2,710 บาทต่อคนต่อเดือน พบว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความยากจนอยู่ที่ร้อยละ 10.72 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ซึ่งเป็นเกือบ 1 ใน 10 ของผู้สูงอายุไทยที่มีความยากจน และในปี พ.ศ.2564 มีระดับเส้นความยากจนที่ 2,803 บาทต่อคนต่อเดือน โดยพบว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความยากจนอยู่ที่ร้อยละ 6.8 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ยังมีการแพร่ระบาดอย่างต่อเนื่องอยู่นั้น ส่งผลกระทบต่อทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศต่าง ๆ เป็นอย่างมาก งานศึกษาของ Sumner et al. (2020) พบว่าจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 จะทำให้มีคนยากจนหน้าใหม่เพิ่มขึ้นถึง 400 ล้านคน ซึ่งประเทศที่มีระดับรายได้ปานกลาง และประเทศในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกจะได้รับผลกระทบด้านความยากจนเป็นอย่างมากจากสถานการณ์การแพร่ระบาดนี้ ประเทศไทยเองก็เช่นเดียวกันที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 นี้ จากผลการสำรวจของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) พบว่าไทยมีอัตราการว่างงานและอัตราการก่อกู้ใหม่เพิ่มขึ้นในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยกว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างที่ได้มีการสำรวจมีรายได้ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบเป็นอย่างมากกับครัวเรือนยากจน และยังส่งผลไปถึงครัวเรือนกลุ่มเสี่ยงต่อความยากจนด้วย จากรายงานพบว่ามีครัวเรือนที่เสี่ยงต่อการเป็นครัวเรือนยากจนประมาณ 11.4 ล้านครัวเรือน ซึ่งมีทั้งกลุ่มครัวเรือนที่พึ่งพิงรายได้จากเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่นภายนอกครัวเรือน ที่ประกอบด้วยครัวเรือนที่ไม่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ครัวเรือนสูงอายุ และครัวเรือนแห่งกลาง จำนวนประมาณ 6.36 แสนครัวเรือน กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้จากการทำงานลดลงมากประมาณ 4.67 แสนครัวเรือน และกลุ่มครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อยมีประมาณ 0.49 แสนครัวเรือน

นอกจากนี้การสำรวจคนจนเมืองในสถานการณ์การแพร่ระบาด COVID-19 ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดโควิด-19 ต่อคนจนเมือง โดยเฉพาะผลกระทบจากมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด COVID-19 ของรัฐ พบว่ามีผู้ถูกนายจ้างให้หยุดงานหรือเลิกจ้างสูงถึงร้อยละ 18.9 และอีกร้อยละ 18 ถูกนายจ้างลดเวลาทำงานลง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบทำให้รายได้ของคนกลุ่มนี้ลดลง โดยพบว่าคนจนเมืองร้อยละ 60.2 มีรายได้ลดลงเกือบทั้งหมด ร้อยละ 31.2 มีรายได้ลดลงครึ่งหนึ่งของที่เคยได้รับ และยังพบว่าคนจนที่ประกอบอาชีพอิสระไม่มีการจ้างงาน ส่วนผู้ค้าขายก็ขายของได้น้อยลง และร้อยละ 33.8 ต้องไปกู้เงินหรือนำของใช้ในบ้านไปจำนำเพื่อนำเงินมาประทังชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.), 2563) จึงเห็นได้ว่าโอกาสที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อความยากจนเพิ่มสูงขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ด้วย

ดังนั้นผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะอยู่ในสถานะความยากจนได้ถาวรมากกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มช่วงอายุอื่น เพราะผู้สูงอายุมีความสามารถที่จะทำให้ตนเองหลุดออกจากสถานะความยากจนนี้ได้น้อยกว่า (Hurd, 1990) อีกทั้งปัจจัยที่จะกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุก็น่ามีหลากหลายเช่นกัน จากงานศึกษาของ Khan et al. (2017) ได้จำแนกปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความยากจนในผู้สูงอายุไว้จำนวน 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1) การสนับสนุนจากภาครัฐ ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกา มีผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวนถึง 3.4 ล้านคนที่อยู่ภายใต้เส้นความยากจน ซึ่งรายได้ที่มีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน การที่ภาครัฐเพิ่มสวัสดิการสังคมด้านการรักษาพยาบาลสามารถช่วยลดผลกระทบทางรายได้ของผู้สูงอายุในช่วงที่มีปัญหาสุขภาพได้

2) การวางแผนทางการเงิน ส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนา การขาดการวางแผนทางการเงินที่ดี และเพียงพอที่จะใช้ไปตลอดช่วงชีวิตเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดความยากจนในผู้สูงอายุ การวางแผนทางการเงินนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ในวัยที่ยังสามารถสะสมความมั่งคั่ง เพื่อให้เพียงพอสำหรับวัยเกษียณได้

3) ลักษณะทางสังคมและประชากรต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของระดับการศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจ ประเด็นทางด้านสุขภาพ หรือการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน ล้วนแล้วแต่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุทั้งสิ้น ถ้าระดับการศึกษาน้อยก็จะส่งผลกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจและโอกาสในตลาดแรงงาน ซึ่งเมื่อสถานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็จะมีผลต่อความสามารถในการดูแลสุขภาพตามไปด้วย รวมไปถึงลักษณะอื่นด้วย เช่น สถานภาพสมรส โดยเฉพาะเพศหญิง ถ้าอยู่ในสถานะหม้าย หย่าร้าง หรือมีลูกแล้วไม่ได้แต่งงานอีกครั้งก็จะมีโอกาสที่จะยากจนมากกว่า หรือในเขตที่อยู่อาศัยก็มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุได้เช่นกัน โดยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชนบทมีโอกาที่จะยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

นอกจากนี้แล้วความยากจนกับอายุมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นรูปตัวยู (U-shaped) กล่าวคือความยากจนจะสูงในวัยเด็ก ต่อมาจะลดลงในวัยทำงาน และจะสูงขึ้นอีกครั้งเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ (OECD, 2015)

4) การสนับสนุนจากสังคมใกล้ตัวและสังคมรอบตัวของผู้สูงอายุมีส่วนสำคัญต่อทั้งสภาพจิตใจและร่างกายของผู้สูงอายุ แต่เครือข่ายสังคมของผู้สูงอายุจะลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนสนิท ทำให้จำนวนผู้ที่สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลของผู้สูงอายุลดลงตามไปด้วย (Khan et al., 2017)

2.1.4 สวัสดิการผู้สูงอายุในต่างประเทศและในประเทศไทย

สวัสดิการจากภาครัฐที่มีให้แก่ผู้สูงอายุมีการสนับสนุนทั้งรูปแบบของเงินและไม่ใช่เงิน ตัวอย่างของประเทศที่พัฒนาแล้วและเป็นประเทศที่ได้รับการยกย่องว่ามีรัฐสวัสดิการที่ดีที่สุดอย่างประเทศสวีเดนได้จัดให้มีสวัสดิการต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุจะได้รับความช่วยเหลือในการจัดหาที่พักอาศัย 2) เงินจากกองทุนผู้สูงอายุ (Old Age Pension) สำหรับผู้ที่จ่ายเงินสมทบหรือผู้เสียภาษี เมื่อถึงวัยเกษียณ จะได้รับเงินบำนาญเฉลี่ย 46,306.57 บาท จำนวนที่ได้รับนี้จะแตกต่างกันไปตามจำนวนเงินเดือนที่ได้รับและการสะสมเงินในกองทุน สำหรับผู้ที่ไม่ได้

เสียภาษีหรือไม่ได้เงินจากกองทุนผู้สูงอายุจะได้รับเงินจาก Guarantee Pension สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในสวีเดนเกิน 40 ปี 3) เงินช่วยเหลือยังชีพ (Maintenance Support) สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในระบบกองทุนผู้สูงอายุ 4) การรักษาพยาบาลและการบริการสุขภาพระยะยาว ทุกคนสามารถเลือกโรงพยาบาลรักษาได้อย่างอิสระ แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สภาเขตกำหนดไว้ 5) ระบบบริการ ณ ที่พักอาศัย เนื่องจากสวีเดนมีหลักในการดูแลผู้สูงอายุ โดยต้องอาศัยอยู่ในบ้านของตนเองให้นานที่สุด และมีบริการดูแลและบริการถึงบ้าน เช่น มีพนักงานทำความสะอาด ซักรีด ซักผ้า บริการอาหารการกิน ดูแลความปลอดภัยและบริการดูแลเรื่องในชีวิตประจำวันอื่น ๆ 6) ระบบขนส่งสาธารณะผู้สูงอายุ สามารถเรียกใช้แท็กซี่หรือบริการพิเศษได้เฉพาะในกรณีที่ไม่สามารถใช้บริการได้ด้วยตนเอง และ 7) ในบางครอบครัวจะได้เงินสนับสนุนจากรัฐเป็นค่าตอบแทนในการดูแลผู้สูงอายุในบ้านของตนเอง (Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), 2013; สุธีมล คำมูล, 2564)

ขณะเดียวกันในออสเตรเลียประเทศอันดับ 3 ของโลกที่มีสวัสดิการดีที่สุดมีระบบเงินบำนาญทั้งหมด 3 ส่วน คือเงินบำนาญจากการจ่ายภาษีตลอดการทำงานที่ผ่านมา เงินบำนาญจากบริษัทนายจ้างเก่า และเงินบำนาญจากบัญชีเงินออมเพื่อการเกษียณ โดยผู้สูงอายุจะได้รับเงินทุก 2 สัปดาห์ เดือนละ 2 ครั้ง จำนวนเงินที่ได้รับนั้นจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยหลายอย่าง เช่น สถานะ (โสด/สมรส) รายได้ที่ได้รับขณะทำงานและมูลค่าทรัพย์สินส่วนบุคคล ค่าเฉลี่ยเงินบำนาญประมาณ 16,000 บาทต่อครั้ง เฉลี่ยเดือนละ 30,000 บาท และยังมีบริการ Age Care หรือการบริการให้โดยเจ้าหน้าที่ ณ ที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะได้รับบริการที่หลากหลาย ได้แก่ 1) ช่วยเหลือเรื่องในชีวิตประจำวัน เช่น งานบ้าน ซักรีด ทำอาหาร พาออกไปข้างนอก เป็นต้น 2) ให้บริการอุปกรณ์ช่วยพยุง เป็นต้น 3) ต่อเติมส่วนพื้นที่สำคัญในบ้านเพื่อป้องกันอุบัติเหตุและเพื่อความสะอาดสบาย เช่น ราวจับ หรือทางลาด 4) การดูแลเรื่องส่วนตัว เช่น การแต่งตัว ทานอาหาร อาบน้ำ พาไปห้องน้ำ เป็นต้น และ 5) การดูแลสุขภาพ โดยพยาบาล นักจิตวิทยา และการดูแลทางการแพทย์ทั่วไป (Australian government, Department of health and age care, 2020; สุธีมล คำมูล, 2564)

เมื่อพิจารณาในภูมิภาคอาเซียน อีกหนึ่งประเทศที่ให้ความสำคัญกับรัฐสวัสดิการผู้สูงอายุคือ ประเทศสิงคโปร์ที่มีระบบประกันสังคม ซึ่งมีการบริการในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในกองทุน เช่น การรักษาพยาบาลสมาชิกของกองทุนประกันสังคม สามารถนำเงินสะสมในกองทุนมาจ่ายค่ารักษาพยาบาลได้ หรือนำมาลดหย่อนได้ ในกรณีเป็นโรคร้ายแรงหรือโรคที่ต้องใช้เวลารักษาในระยะยาว และภาครัฐยังสนับสนุนนโยบายการมีบ้านหรือที่พักอาศัยเป็นของตนเองจะได้มีที่พักอาศัยที่มั่นคง และปัญหาความยากจนในอนาคตกับนโยบายที่ชื่อว่า Housing Policy รัฐสนับสนุนให้ประชาชนซื้อบ้านเคหะของรัฐบาลในราคาถูกหรือบางกรณีก็ไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยบ้านที่ซื้อนี้อาจจะมีราคาสูงในวันข้างหน้า ผู้พักอาศัยสามารถเอาไปลงทุนได้ตามสะดวก เพราะจะกลายเป็นทรัพย์สินส่วน

บุคคล นอกจากนี้รัฐบาลได้มีการจัดตั้ง Ministerial on Aging ระบบสวัสดิการของผู้สูงอายุที่จะได้รับจากรัฐบาล ได้แก่ 1) ส่งเสริมการจ้างงานและสร้างความมั่นคงทางการเงิน โดยผู้สูงอายุยังสามารถทำงานทำได้อยู่แม้จะอายุมากแล้ว ด้วยหลักของสิงคโปร์คือการพึ่งพาตนเอง คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสิงคโปร์ส่วนใหญ่จึงเป็นแบบ “รวยก่อนแก่” 2) การให้บริการดูแลสุขภาพในราคาย่อมเยา และเข้าถึงได้อย่างถ้วนหน้า เพราะรัฐเชื่อว่าถ้าการดูแลสุขภาพมีราคาถูก จะทำให้ประชาชนมาใช้บริการมากขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ไม่ค่อยกังวลเรื่องทางการเงินและก็จะมีสุขภาพที่ดี และ 3) ให้ความสะดวกด้านอาคารและสถานที่สาธารณะและระบบขนส่งมวลชน เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการให้ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมโดยไม่มีอุปสรรคด้านการเดินทาง (สุธีมล คำมูล, 2564; Lee, S. A., 2023; Ministry of public health, 2023)

ขณะที่ในประเทศไทยสามารถแบ่งรูปแบบสวัสดิการผู้สูงอายุออกเป็น 4 ด้านใหญ่ ได้แก่

1) ด้านการเงินและการเข้าถึงบริการสาธารณะ การสนับสนุนด้านการเงินอยู่ในรูปแบบของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการจ่ายเงินแบบให้เปล่า โดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจ่ายเบี้ยยังชีพแบบขั้นบันไดให้กับผู้สูงอายุตามช่วงอายุต่าง ๆ ได้แก่ อายุ 60-69 ปี อายุ 70-79 ปี อายุ 80-89 ปี และอายุ 90 ปีขึ้นไป นอกจากนี้มีการช่วยเหลือค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม โดยกระทรวงคมนาคมให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ใช้บริการรถไฟ รถไฟฟ้า และรถโดยสารประจำทางในราคาที่ลดลงครึ่งหนึ่งจากราคาปกติ (สิริลักษณ์ เทียงธรรม, 2562)

2) ด้านสุขภาพผ่านการมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งถือเป็น “สิทธิ” ขั้นพื้นฐานของประชาชนที่รัฐมอบให้เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพได้ตามความจำเป็น โดยขอขยายการให้บริการครอบคลุมด้านการตรวจสุขภาพ การรักษาพยาบาล และการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ดำเนินงานโดยสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ในปี พ.ศ.2549 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้ดำเนินงานและบริหารจัดการเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตในระดับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในทุกพื้นที่ได้รับหลักประกันสุขภาพที่เหมาะสมกับความต้องการ โดย สปสช. จัดสรรงบประมาณให้ในรูปแบบ “กองทุนตำบล” เพื่อให้ผู้สูงอายุที่รวมตัวกันในลักษณะชมรมขอทุนสนับสนุนไปจัดทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

โรงพยาบาลตำบลเป็นอีกโครงการดูแลสุขภาพที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการระบบประกันสุขภาพระดับตำบลในรูปแบบของกองทุนสุขภาพชุมชนบนพื้นฐานแนวคิด “หุ้นส่วนการดูแล” ที่ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ประชาชนในพื้นที่ สถานบริการสุขภาพ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวิตรี ทยานศิลป์, 2551) และยังมีการดูแลที่บ้าน (Home Care) เป็นบริการสุขภาพที่จัดว่าเป็นสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุรูปแบบหนึ่ง เนื่องจาก

ผู้สูงอายุที่มีอายุมากมักมีภาวะพึ่งพาและมีโรคเรื้อรังจำเป็นต้องได้รับการเยี่ยมบ้านจากพยาบาลและทีมสหวิชาชีพซึ่งมีความชำนาญทางคลินิกสามารถให้บริการที่สอดคล้องกับภาวะสุขภาพของผู้ใช้บริการ ข้อดีของการเยี่ยมบ้านคือเหมาะสำหรับผู้ป่วยสูงอายุที่อาการไม่รุนแรงและไม่สะดวกในการเดินทางมาตรวจรักษาที่โรงพยาบาลเป็นการลดค่าเดินทางของผู้ใช้บริการ และผู้สูงอายุส่วนมากพึงพอใจที่จะรับการรักษาพยาบาลที่บ้านอันเป็นผลดีต่อการหายของโรคด้วย (สมปอง สุวรรณภุมมา, 2564)

3) ด้านที่อยู่อาศัย การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและการดูแลเป็นบริการในสถานสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุที่ครอบคลุมความจำเป็นด้านปัจจัย 4 รวมทั้งบริการด้านการรักษาพยาบาล กายภาพบำบัด ศาสนกิจ งานอดิเรก นันทนาการ และกิจกรรมส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรม โดยปัจจุบันมีสถานสงเคราะห์ของรัฐ 21 แห่ง (สิริลักษณ์ เทียงธรรม, 2562; สมปอง สุวรรณภุมมา, 2564)

4) ด้านการมีงานทำและการมีรายได้ ประกอบด้วยกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการผู้สูงอายุใน 76 จังหวัด โดยยึดหลักการให้ผู้สูงอายุเป็นแกนนำในการกำหนดและตัดสินใจร่วมกันในการบริหารจัดการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุตนเอง ในขณะที่มี พอช. และกลไกพัฒนาในท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมสนับสนุน (สิริลักษณ์ เทียงธรรม, 2562; สมปอง สุวรรณภุมมา, 2564)

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจนในผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยที่มีการศึกษาเกี่ยวกับความยากจนในผู้สูงอายุพบว่าปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดความยากจนในผู้สูงอายุ มีทั้งปัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงสวัสดิการของผู้สูงอายุ โดยมีทิศทางของความสัมพันธ์ของปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ดังนี้

ปัจจัยระดับบุคคล

อายุ

อายุของผู้สูงอายุ: งานศึกษาของ Smeeding & Suanders (1998) ในการเปรียบเทียบสี่มิติด้านความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุใน 9 ประเทศ พบว่าผู้สูงอายุจะมีความเสี่ยงต่อความยากจนมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับในประเทศไทยที่พบว่าผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จะมีแนวโน้มยากจนมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุวัยต้นและวัยกลาง (Loyfah, 2020) อายุที่เพิ่มมากขึ้นนำมาซึ่งความเจ็บป่วยและค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพที่สูงขึ้น ในขณะที่มีรายได้ลดน้อยลง รวมถึงถึงเงินออมหรือสินทรัพย์ที่สะสมขณะอยู่ในวัยแรงงานลดลงด้วย อีกทั้งเมื่อมีอายุมากขึ้นยังจะมีผลให้ต้องการการพึ่งพาส่ง เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านร่างกายเกิดขึ้น เช่น การเจ็บป่วย เป็นต้น (Bloom, 2016)

เพศ

เพศของผู้สูงอายุ: รายงานของ OECD (2019) พบว่าผู้สูงอายุเพศชายมีอัตราส่วนความยากจนต่ำกว่าเพศหญิง เนื่องจากผู้สูงอายุเพศหญิงมีช่วงเวลาที่อยู่ในตลาดแรงงานน้อยกว่าเพศชาย เช่น การออกมาเลี้ยงดูบุตร รวมไปถึงผู้สูงอายุเพศหญิงมีช่วงชีวิตที่ยืนยาวกว่า สองเหตุผลนี้ทำให้ช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุเพศหญิงต้องเผชิญกับความยากจนนั้นยาวนานกว่าผู้สูงอายุเพศชาย เช่นเดียวกันกับงานศึกษาของ Rupp et al. (2003) ที่พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาสที่จะเป็นคนจนมากกว่าเพศชาย

ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ: ในหลายงานศึกษาทั้งของ Smeeding & Suanders (1998) Zaidi (2009) และ Lee & Chou (2016) พบว่าระดับการศึกษาที่แตกต่างกันก็มีผลต่อระดับความยากจนที่แตกต่างกันออกไป ผู้ที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาสูงกว่าจะส่งผลต่อเรื่องเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน ทำให้ได้รับค่าจ้างสูงกว่า ซึ่งก็จะมีผลต่อความยากจนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุที่สามารถเตรียมความพร้อมได้มากกว่าจากการได้ค่าจ้างและโอกาสทางสังคมมากกว่า ในประเทศไทยถือว่าระดับศึกษาค่อนข้างส่งผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุ ดังผลการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุมีการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาถึงร้อยละ 80.7 (Loyfah, 2020)

สถานภาพสมรส

สถานภาพสมรสไม่เพียงแต่บอกความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในการเป็นสามีภรรยาเท่านั้น สถานภาพสมรสนี้ยังสะท้อนไปถึงรายได้หรือค่าใช้จ่ายของบุคคลนั้น ๆ ได้ด้วย งานศึกษาของ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) พบว่าผู้ที่มีสถานภาพสมรสที่เป็นหม้าย แยกกันอยู่ หรือโสด มีโอกาสที่จะเผชิญกับความยากจนมากกว่าคนในกลุ่มอื่น ซึ่งตรงกันกับงานศึกษาของ Mohd et al. (2018) ที่ว่าผู้ที่อยู่ในสถานะสมรสไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุหรือไม่ก็ตามมีโอกาสที่จะยากจนน้อยกว่ากลุ่มอื่น รวมไปถึงผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นมีโอกาสที่จะเป็นโสด เป็นหม้าย และหย่าร้างมากกว่าเพศชาย ซึ่งก็จะส่งผลต่อรายได้และกระทบไปถึงคุณภาพชีวิตและสถานะทางเศรษฐกิจตามไปด้วย ขณะที่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครัวเรือนกับความยากจนของผู้สูงอายุไทย (Loyfah, 2020) พบว่าผู้สูงอายุที่โสดจะมีแนวโน้มยากจนมากที่สุดเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีสถานะ หม้าย หย่า แยก สมรสแต่ไม่ทราบสถานะ

เขตที่อยู่อาศัย: ในเขตเทศบาล (เมือง) และนอกเขตเทศบาล (ชนบท)

งานศึกษาของ Mohd et al. (2018) พบว่าอัตราความยากจนมักมีอัตราสูงในพื้นที่นอกเขตเทศบาลหรือพื้นที่ชนบทซึ่งยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่ากับพื้นที่ในเขตเมือง ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ต่ำ และส่งผลให้อัตราการจ้างหรือโอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้รับการจ้างงานก็ต่ำตามไปด้วย ในทางกลับกันงานศึกษาของ Ravallion et al. (2007) พบว่าค่าครองชีพที่สูงในเขต

เมืองอาจส่งผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุอีกเช่นกัน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่ในเขตเมือง ก็ไม่ได้หมายความว่าโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุจะสูงตามไปด้วย และเมื่อรวมกับค่าครองชีพที่สูงกว่าในเขตเมือง อาจทำให้อัตราความยากจนของผู้สูงอายุในเขตเมืองมีโอกาที่จะสูงกว่าในพื้นที่อื่นก็ว่าได้ ทั้งนี้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครัวเรือนกับความยากจนของผู้สูงอายุไทย (Loyfah, 2020) พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีแนวโน้มความยากจนมากที่สุด เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ ภาคกลาง และกรุงเทพมหานครตามลำดับ เนื่องจากความแตกต่างของลักษณะทางภูมิศาสตร์ และวิถีการดำเนินชีวิต รวมไปถึงโอกาสในการเข้าถึงแหล่งรายได้ที่ส่งผลโดยตรงต่อการมีงานทำและการมีรายได้ อีกทั้งปัญหาความสามารถในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการเข้าถึงการศึกษาที่ส่งผลต่อความยากจนของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะทำให้รายได้และมาตรฐานในการดำรงชีพแตกต่างกันไปด้วย (Office of the National Economic and Social Development Board, 2017)

แหล่งรายได้หลัก (การทำงาน)

แหล่งที่มาของรายได้ของผู้สูงอายุมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน ซึ่งหมายความว่า การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับแหล่งรายได้หลักแทบทั้งสิ้น งานศึกษาของ OECD (2019) พบว่าจาก 22 ประเทศในกลุ่ม OECD ผู้สูงอายุมีแหล่งรายได้หลักคือเงินที่ได้รับจากภาครัฐ โดยที่ระบบบำนาญหรือสวัสดิการต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุได้รับมีผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญในทางบวก

การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ

งานศึกษาของ OECD (2019) พบว่าสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การรักษาพยาบาล หรือการสนับสนุนทางการเงิน ล้วนแต่มีผลต่อการดำรงชีวิตของทุกคนแทบทั้งสิ้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ โดยสามารถกล่าวได้ว่าระบบบำนาญมีผลต่ออัตราความยากจนในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ รวมไปถึงงานศึกษาของ Baker (2008) และ Tai & Treas (2009) ที่พบว่าการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ก็ส่งผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุด้วยเช่นเดียวกัน สำหรับสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีการศึกษาในด้านการสนับสนุนจากภาครัฐที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุที่มีสิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) จะมีแนวโน้มความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้สิทธิบัตรประกันสุขภาพ ในขณะที่การได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมีแนวโน้มเป็นผู้ที่ความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (Loyfah, 2020) เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพเป็นกลุ่มที่ได้รับเงินบำเหน็จ บำนาญ หรือประกันสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพข้าราชการ หรือผู้ที่มีสวัสดิการรองรับในช่วงเวลาเกษียณอายุ ทำให้มีความมั่นคงมากกว่าเบี้ยผู้สูงอายุ เพราะเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบันถือว่ายังน้อยมาก ซึ่งผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพส่วนใหญ่เป็นผู้

ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจไม่สูง หากเทียบกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการอื่นรองรับ (Buathong, 2012)

รูปแบบการอยู่อาศัย: จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนเด็กในครัวเรือน จำนวนวัยทำงานในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน และจำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน

งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไปที่องค์ประกอบของครัวเรือน ทั้งในส่วนของบุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยหรือผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพัง จำนวนเด็กในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน จำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน รวมไปถึงรายได้ครัวเรือนของผู้สูงอายุ ล้วนแล้วแต่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น งานศึกษาของ Tai & Treas (2009) พบว่าในหลายประเทศ เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา เยอรมนี โปแลนด์ ไต้หวัน สหรัฐอเมริกา เป็นต้น ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวจะมีอัตราความจนสูงกว่าผู้สูงอายุในกลุ่มอื่น หรือในงานศึกษาของ Lee & Chou (2016) พบว่าผู้สูงอายุในฮ่องกงอาศัยอยู่คนเดียวมากขึ้นเรื่อย ๆ และอัตราความยากจนของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็มากขึ้นตาม รวมไปถึงงานศึกษาของ Tai & Treas (2009) Lee & Chou (2016) และชาญณรงค์ ชัยพัฒน์ (2560) พบว่าสัดส่วนของกลุ่มคนวัยต่าง ๆ ทั้งวัยเด็ก วัยแรงงาน และวัยสูงอายุ ก็ส่งผลกระทบต่อความยากจนในผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน กล่าวคือถ้ามีจำนวนเด็กในครัวเรือนผู้สูงอายุมาก ก็หมายถึงว่า ภาวะพึ่งพิงวัยเด็กของครัวเรือนมีสูงตามไปด้วย ในอีกทางหนึ่งถ้ามีจำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือนจำนวนมาก ภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุก็น่าจะมากตามเช่นเดียวกัน และในทางกลับกันจำนวนวัยแรงงานซึ่งสะท้อนให้เห็นจำนวนผู้ที่มีรายได้ในครัวเรือนที่มีความสามารถรับภาระทางการเงินที่เกิดจากวัยพึ่งพิงทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ก็ส่งผลกระทบต่อความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุนั้น ๆ ด้วย

ปัจจัยในระดับครัวเรือน

อายุ

งานศึกษาของ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) พบว่าอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความยากจนของครัวเรือน กล่าวคือเมื่อหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเพิ่มสูงขึ้นทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะเผชิญกับความยากจนเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือนจะมีภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบมากขึ้นกับการดูแลสมาชิกครัวเรือน ผู้สูงอายุมักมีความจำเป็นจะต้องใช้สินทรัพย์และเงินออมในการสนับสนุนสมาชิกในครัวเรือน ทำให้เงินออมและสินทรัพย์ต่าง ๆ ลดลง และรายได้ที่มาจากการทำงานก็น้อยลงด้วย ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเกิดปัญหาความยากจนมากขึ้น (Cao, 2019)

เพศ

จากทั้งผลการศึกษาของ Mohd et al. (2018) และ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิงมีโอกาสดูแลอยู่ในความยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศชาย

ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน: งานศึกษาของชาญณรงค์ ชัยพัฒน์ (2560) พบว่าระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือนมีผลต่อความมั่งคั่ง (ความยากจน) ของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Mohd et al. (2018) ที่ว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับความยากจน

สถานภาพสมรส

จากงานศึกษาของ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) พบว่าสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีผลต่อโอกาสที่จะเกิดความยากจน

เขตที่อยู่อาศัย: ในเขตเทศบาล (เมือง) และนอกเขตเทศบาล (ชนบท)

ถิ่นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตเมือง (ในเขตเทศบาล) และนอกเขตเทศบาล สะท้อนถึงระดับการพัฒนาของพื้นที่นั้น ๆ งานศึกษาของ Mohd et al. (2018) พบว่าอัตราความยากจนมักมีอัตราสูงในพื้นที่นอกเขตเทศบาลหรือพื้นที่ชนบทซึ่งยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่ากับพื้นที่ในเขตเมือง ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ต่ำ

รูปแบบการอยู่อาศัย: จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนเด็กในครัวเรือน จำนวนวัยทำงานในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน และจำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน

งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไปที่องค์ประกอบของครัวเรือน ทั้งในส่วนของจำนวนรวมของสมาชิก จำนวนเด็กในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน จำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน งานศึกษาของ Tai & Treas (2009) พบว่าถ้ามีจำนวนเด็กในครัวเรือนผู้สูงอายุมาก ก็หมายถึงว่าภาวะพึ่งพิงวัยเด็กของครัวเรือนมีสูงตามไปด้วย ในอีกทางหนึ่งถ้ามีจำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือนจำนวนมาก ภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุก็น่าจะมากตามเช่นเดียวกัน และในทางกลับกันจำนวนวัยแรงงานซึ่งสะท้อนให้เห็นจำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือนที่มีความสามารถรับภาระทางการเงินที่เกิดจากวัยพึ่งพิงทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ก็จะส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุนั้น ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครัวเรือนกับความยากจนของผู้สูงอายุไทย (Loyfah, 2020) ที่พบว่าโครงสร้างครัวเรือน (ตามรุ่นอายุ) มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุด้วยกันมีแนวโน้มความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพังถึง 4.3 เท่า ผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุกับวัยแรงงานมีแนวโน้มความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุเพียง

ลำพังถึง 7.5 เท่า ผู้สูงอายุที่ครัวเรือนมีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุ วัยแรงงาน และวัยเด็กร่วมกัน มีแนวโน้มยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่ครัวเรือนมีโครงสร้างเป็นผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพังถึง 8.7 เท่า และผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุและเด็กมีแนวโน้มยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพัง 3.8 เท่า

ตารางที่ 3 สรุปตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ							
	อายุ	เพศ	ระดับการศึกษา	สถานภาพสมรส	เขตที่อยู่อาศัย	แหล่งรายได้หลัก	การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม	รูปแบบการอยู่อาศัย
How do the elderly in Taiwan fare cross-nationally? Evidence from the Luxembourg Income Study (LIS) Project. (Smeeding & Saunders, 1998)	✓	-	-	✓	-	-	-	-
Poverty among elderly women: Assessing SSI options to strengthen social security reform. (Rupp et al., 2003)	-	✓	-	-	-	-	-	-
New evidence on the urbanization of global poverty. (Ravallion et al., 2007)	-	-	-	-	-	-	-	✓
Urban poverty: A global overview. (Baker, 2008)	-	-	-	-	-	-	-	✓
Does household composition explain welfare regime poverty risks for older adults and other household members? (Tai & Treas, 2009)	-	-	-	-	✓	-	-	✓

Change in age structure of household members with the consumption pattern of Thai households. Journal of Humanities and Social Sciences Ubon Ratchathani University, 26-44. (Buathong, 2012)	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-
Poverty and income of older people in OECD countries. (Zaidi, 2012)	-	-	-	-	√	-	-	-	-	-
Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators (OECD, 2015)	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trends in Elderly Poverty in Hong Kong: A Decomposition Analysis (Lee & Chou, 2016)	-	-	-	-	√	-	-	√	-	-
Demography of Global Aging. IZA Discussion Paper. (Bloom, 2016)	√	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Analysis of the situation of poverty and inequality in Thailand. Bangkok: Office of Database Development and Social Status Indicators. (Office of the National Economic and Social Development Board, 2017)	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Trend of Poverty among Elderly:	-	-	√	-	-	-	-	-	-	√

Evidence from Household Income Surveys (Mohd et al, 2018)													
Does Being Old Mean Being Poor?			✓										
Evidence from Thailand (Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues, 2019)													
Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators (OECD, 2019)	✓												
Household Structure and Poverty of Thai Older Persons. (Loyfah, 2020)	✓		✓										
ลักษณะทางประชากร และความมั่งคั่งของครัวเรือนผู้สูงอายุ (ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์, 2560)													
รวม	5	2	3	4	5	1	3	4					

ตารางที่ 4 สรุปตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ												
	อายุของหัวหน้าครัวเรือน	เพศของหัวหน้าครัวเรือน	สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	เขตที่อยู่อาศัย	รูปแบบการอยู่อาศัย							
New evidence on the urbanization of global	-	-	-	-	-	✓							

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ						รูปแบบการ อยู่อาศัย
	อายุของหัวหน้าครัวเรือน	เพศของหัวหน้า ครัวเรือน	สถานภาพสมรส ของหัวหน้า ครัวเรือน	ระดับการศึกษา ของหัวหน้า ครัวเรือน	เขตที่อยู่อาศัย		
poverty. (Ravallion et al., 2007)	-	-	-	-	-	√	-
Urban poverty: A global overview. (Baker, 2008)	-	-	-	-	-	√	-
Does household composition explain welfare regime poverty risks for older adults and other household members? (Tai & Treas, 2009)	-	-	-	-	-	√	√
Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators (OECD, 2015)	√	-	-	-	-	-	-
Trends in Elderly Poverty in Hong Kong: A Decomposition Analysis (Lee & Chou, 2016)	-	-	-	-	-	-	√
Trend of Poverty among Elderly: Evidence from Household Income Surveys (Mohd et al, 2018)	-	√	√	√	√	√	-
Does Being Old Mean Being Poor?	-	-	-	-	-	-	-
Evidence from Thailand (Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues, 2019)	√	√	-	-	√	-	-
Elderly Care, Intergenerational Relationships and Social Change in Rural China. Singapore: Palgrave Macmillan. (Cao, 2019)	√	-	-	-	-	-	-

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ						รูปแบบการ อยู่อาศัย
	อายุของหัวหน้าครัวเรือน	เพศของหัวหน้า ครัวเรือน	สถานภาพสมรส ของหัวหน้า ครัวเรือน	ระดับการศึกษา ของหัวหน้า ครัวเรือน	เขตที่อยู่อาศัย		
Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators (OECD, 2019)	-	-	-	-	-	-	-
Household Structure and Poverty of Thai Older Persons. (Loyfah, 2020)	-	-	-	-	-	-	√
ลักษณะทางประชากร และความมั่งคั่ง ลักษณะทางประชากร และความมั่งคั่ง ของครัวเรือนผู้สูงอายุ (ชาญณรงค์ ชัยพัฒนา, 2560)	-	-	√	-	-	-	√
รวม	3	2	2	2	4	4	4

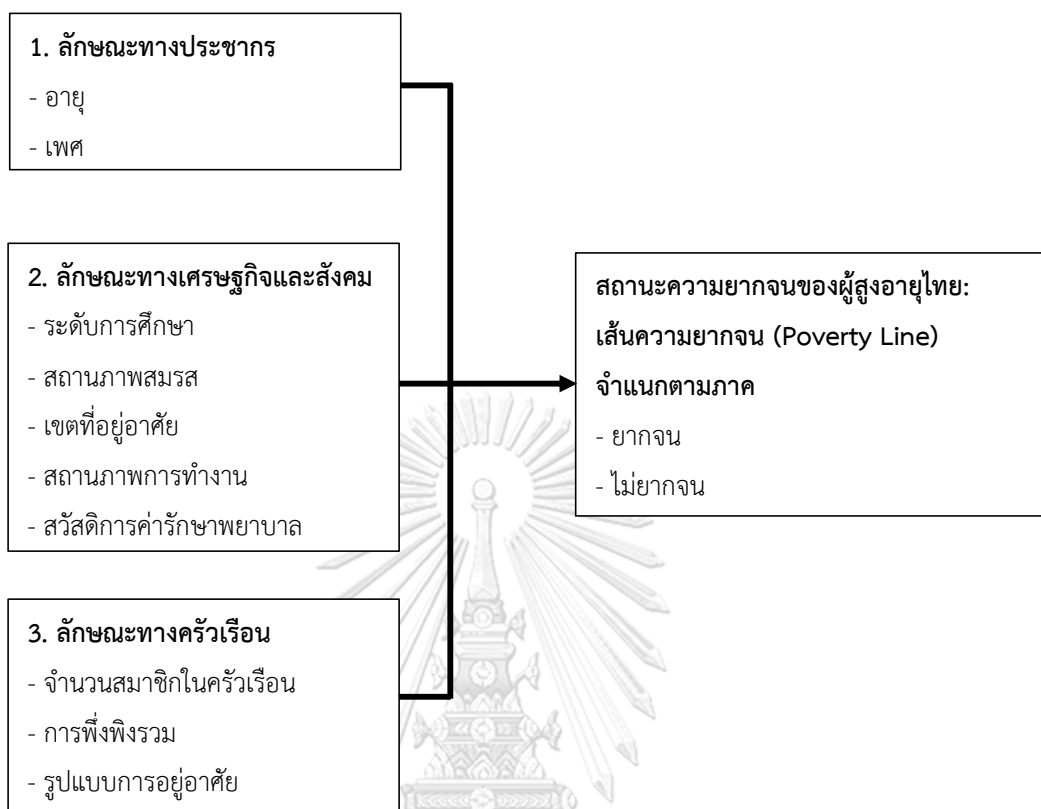
บทที่ 3

กรอบแนวคิดการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

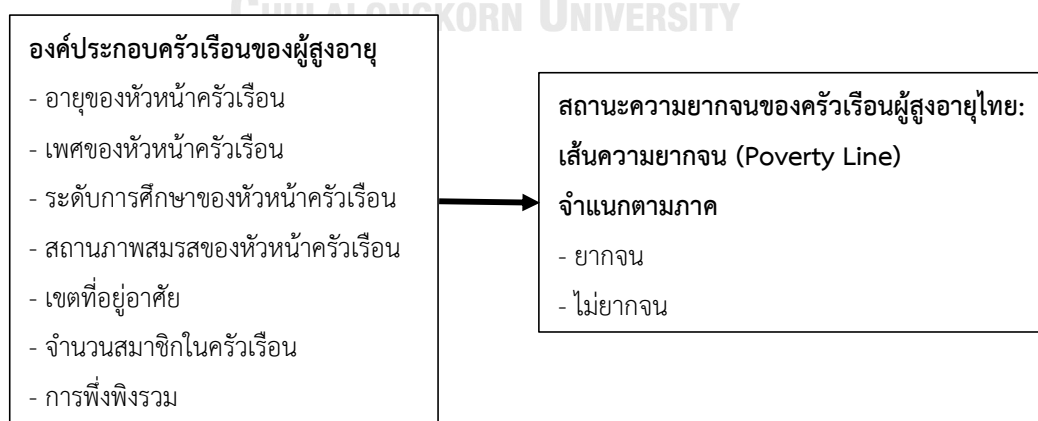
จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งในส่วนของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่ออธิบายถึงลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม และครัวเรือน และปัจจัยที่มีอิทธิพลความยากจนของผู้สูงอายุ และความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ และเพื่อเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยที่ยากจนในปี พ.ศ.2560 กับปี พ.ศ.2564 ทั้งนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 จะใช้ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ซึ่งมีหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยกำหนดตัวแปรตามที่นำมาใช้ศึกษาคือ สถานะความยากจนของผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจนของผู้สูงอายุ ได้แก่ ลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย อายุ และเพศ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และลักษณะทางครัวเรือน ประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การพึ่งพิงรวม และรูปแบบการอยู่อาศัย ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 ดังแผนภาพที่ 3 และเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 จะใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ.2564 ซึ่งมีหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นครัวเรือนของผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยกำหนดตัวแปรตามที่นำมาใช้ศึกษาคือ สถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจนของผู้สูงอายุคือ องค์ประกอบครัวเรือนของผู้สูงอายุ ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1

ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย

แผนภาพที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2

ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย

3.2 นิยามศัพท์

ความยากจน หมายถึง ความขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ซึ่งปัจจัยนั้นมีผลต่อศักยภาพในการดำเนินชีวิตประจำวัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

ผู้สูงอายุที่ยากจน หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีระดับค่าใช้จ่ายหรือรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line)

เส้นความยากจน (Poverty Line) หมายถึง การวัดด้วยเกณฑ์มาตรฐานความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นพื้นฐานในขั้นต่ำที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละบุคคล โดยถ้าผู้สูงอายุที่มีระดับค่าใช้จ่ายหรือรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าผู้นั้นเป็นผู้สูงอายุที่ยากจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

การพึ่งพิงรวม หมายถึง จำนวนเด็กในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี) และผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) ในครัวเรือนต่อจำนวนวัยทำงานในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุ 15-59 ปี) โดยในการคำนวณกรณีที่ไม่มีวัยทำงานในครัวเรือน ได้กำหนดให้มีค่าเท่ากับ 10 ซึ่งเป็นค่าสูงกว่าค่าการพึ่งพิงรวมที่สามารถคำนวณได้

การเกื้อหนุน หมายถึง จำนวนวัยทำงานในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุ 15-59 ปี) ต่อจำนวนเด็กในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี) และผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) ซึ่งมีความหมายในทิศทางตรงกันข้ามกับการพึ่งพิงรวม

3.3 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลสมาชิกในครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป โดยใช้แผนการสุ่มตัวอย่างแบบสองขั้นตอน (Stratified Two-stage Sampling) มีกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ เป็นสตราตัม (Stratum) รวมทั้งสิ้น 77 สตราตัม ซึ่งในแต่ละสตราตัมจะถูกแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อย คือในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาลตามลักษณะการปกครอง โดยขั้นตอนที่หนึ่งเป็นการเลือกเขตแ่งนับ (Enumeration Area) จากแต่ละสตราตัมย่อยหรือแต่ละเขตการปกครองอย่างมีอิสระต่อกัน ทั้งสิ้น 5,970 เขตแ่งนับ และขั้นตอนที่สองเป็นการเลือกครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละเขตแ่งนับผ่านการสุ่มแบบมีระบบ ทำให้ได้จำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างของการสำรวจทั้งสิ้น 83,880 ครัวเรือน

สำหรับการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 ของการวิจัยจะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมจากหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่าง โดยใช้

แผนการสุ่มตัวอย่างแบบสองชั้นตอน (Stratified Two-stage Sampling) มีกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ เป็นสตราตัม (Stratum) รวมทั้งสิ้น 77 สตราตัม ซึ่งในแต่ละสตราตัมจะถูกแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อย คือในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาลตามลักษณะการปกครอง โดยชั้นตอนที่หนึ่งเป็นการเลือกเขตแขวนับ (Enumeration Area) จากแต่ละสตราตัมย่อยหรือแต่ละเขตการปกครองอย่างมีอิสระต่อกัน และชั้นตอนที่สองเป็นการเลือกครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละเขตแขวนับผ่านการสุ่มแบบมีระบบ โดยข้อมูลปี พ.ศ.2560 ได้จำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างของการสำรวจทั้งสิ้น 52,000 ครัวเรือน และปี พ.ศ.2564 ได้จำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างของการสำรวจทั้งสิ้น 55,986 ครัวเรือน

จากชุดข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ได้กำหนดเกณฑ์คัดเข้า (Inclusion Criteria) สำหรับกลุ่มตัวอย่างตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 คือเป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในช่วงการสำรวจ และในชุดข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ได้กำหนดเกณฑ์คัดเข้า (Inclusion Criteria) สำหรับกลุ่มตัวอย่างตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 คือเป็นครัวเรือนที่มีผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปอาศัยอยู่ในครัวเรือนในช่วงการสำรวจ โดยพิจารณาเงื่อนไขอื่นร่วมด้วย ได้แก่

1. พิจารณาเลือกเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสำรวจด้วยตนเอง เพื่อให้เป็นไปตามเจตนาการให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง และเพื่อความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูล
2. พิจารณาเลือกเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลครบทุกข้อคำถามที่ใช้ในการวิจัย เพื่อผลการวิจัยที่ถูกต้องและสมบูรณ์
3. กลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการวิจัยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้สอบถามและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพื่อให้มีโครงสร้างเดียวกับประชากรจริงด้วยการถ่วงน้ำหนัก ซึ่งทำให้ข้อมูลมีสัดส่วนและการกระจายตัวเช่นเดียวกับโครงสร้างประชากรจริงจากการปรับฐานถ่วงน้ำหนักข้อมูล

จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 ชุดข้อมูลได้มีการถ่วงน้ำหนักด้วยวิธีการ Normalizing Weights เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีการกระจายเป็นแบบแผนเดียวกันกับประชากรในแต่ละการสำรวจ เนื่องจากการเลือกตัวอย่างของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นการเลือกตัวอย่างจากครัวเรือนส่วนบุคคลทั่วประเทศด้วยวิธีการแผนการสุ่มตัวอย่างแบบสองชั้นตอนตามที่ได้กำหนดไว้ แล้วจึงดำเนินการนับจุดบุคคลที่เข้าข่ายเป็นตัวอย่าง ตามด้วยการแจงนับบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่าง และนำไปคำนวณเพื่อประมาณค่าตัวอย่างให้เท่ากับขนาดประชากรที่แท้จริงของประเทศ

โดยการถ่วงน้ำหนักใหม่ของแต่ละตัวอย่างมาจากการนำจำนวนตัวอย่างทั้งหมดที่สำนักงานสถิติได้เก็บข้อมูลไว้มาคูณกับค่าถ่วงน้ำหนักเดิมของแต่ละตัวอย่าง แล้วนำจำนวนประชากรทั้งหมดมาหาร ซึ่งสูตรที่ใช้ในการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนักใหม่ของแต่ละชุดข้อมูลคือ

$$\text{ค่าถ่วงน้ำหนักใหม่ของแต่ละตัวอย่าง} = \frac{\text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด} \times \text{ค่าถ่วงน้ำหนักเดิมของแต่ละตัวอย่าง}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}}$$

เมื่อได้ค่าถ่วงน้ำหนักใหม่ของแต่ละตัวอย่างจากการคำนวณแล้ว จึงนำมาถ่วงน้ำหนักกับกลุ่มอย่างที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้มีการกระจายเป็นแบบแผนเดียวกับประชากร ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างในแต่ละชุดข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 45,848 ตัวอย่าง
2. ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 48,891 ตัวอย่าง
3. ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 15,198 ตัวอย่าง
4. ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 16,450 ตัวอย่าง

3.4 การนิยามตัวแปร

3.4.1 การนิยามตัวแปร: ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

1. ตัวแปรตาม

ในการวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรตามคือ สถานะความยากจนของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการวัดสถานะความยากจนจากเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคตามรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) แสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

ภาค	พ.ศ.2560 (บาท/เดือน)	พ.ศ.2564 (บาท/เดือน)
ทั่วราชอาณาจักร	2,689	2,803
กรุงเทพมหานคร	3,164	3,308
ภาคกลาง	2,863	2,965

ภาค	พ.ศ.2560 (บาท/เดือน)	พ.ศ.2564 (บาท/เดือน)
ภาคเหนือ	2,412	2,510
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2,404	2,526
ภาคใต้	2,768	2,840

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560 และ 2564)

จากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 จะวัดสถานะความยากจนจากข้อคำถามรหัสรายการ F29 มีรายได้จากทุกแหล่งโดยเฉลี่ยปีละเท่าใด (รวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน) และจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2564 จะวัดสถานะความยากจนจากข้อคำถามรหัสรายการ F33 มีรายได้จากทุกแหล่งโดยเฉลี่ยปีละเท่าใด (รวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน)

2. ตัวแปรอิสระ

ในการวิจัยครั้งนี้ตัวแปรอิสระที่ใช้ได้แก่ ลักษณะทางประชากร ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะทางครัวเรือน

1) ลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย 2 ตัวแปร คือ อายุและเพศ

1.1) อายุ หมายถึง อายุเต็มบริบูรณ์ของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดอันดับ (Ordinal Scale) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- อายุ 60 ถึง 69 ปี (ผู้สูงอายุวัยต้น)
- อายุ 70 ถึง 79 ปี (สูงอายุวัยกลาง)
- อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (สูงอายุวัยปลาย)

1.2) เพศ หมายถึง เพศโดยกำเนิดของผู้สูงอายุตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- ชาย
- หญิง

2) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย 5 ตัวแปร คือ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

2.1) ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดอันดับ (Ordinal Scale) แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- ไม่มีการศึกษา
- ต่ำกว่าประถมศึกษา

- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา
- ปริญญาตรีขึ้นไป

2.2) สถานภาพสมรส หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในการเป็นสามีภรรยาของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- โสด
- สมรส
- หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่

2.3) เขตที่อยู่อาศัย หมายถึง เขตการปกครองของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- นอกเขตเทศบาล (ชนบท)
- ในเขตเทศบาล (เมือง)

2.4) สถานภาพการทำงาน หมายถึง การมีสถานภาพกำลังทำงานและไม่ได้ทำงาน เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- ไม่ได้ทำงาน
- ทำงาน

2.5) สวัสดิการข้าราชการพยาบาล หมายถึง การมีสวัสดิการข้าราชการพยาบาลในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการข้าราชการพยาบาล
- ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)
- ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ
- ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน
- อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)

3) ลักษณะทางครัวเรือน ประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การพึ่งพิงรวม และรูปแบบการอยู่อาศัย

3.1) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนทั้งหมด เป็นตัวแปรแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale)

3.2) การพึ่งพิงรวม หมายถึง จำนวนเด็กในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี) และผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) ในครัวเรือนต่อจำนวนวัยทำงานในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุ 15-59 ปี) เป็นตัวแปรแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale)

3.3) รูปแบบการอยู่อาศัย หมายถึง ตัวอย่างอาศัยอยู่กับใคร เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

- อาศัยอยู่คนเดียว
- อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น
- อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น
- อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน
- อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส
- อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร
- อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตร และไม่ใช่หลาน)

จากรายละเอียดของนิยามตัวแปรสามารถนำมาจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ.2564

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อคำถามจากแบบสำรวจที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่มและการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
1. ลักษณะทางประชากร	อายุ (A5) อายุ.....ปี	อายุ (A5) อายุ.....ปี	แบ่งเป็น 3 กลุ่ม - ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60 ถึง 69 ปี) - ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70 ถึง 79 ปี) - ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)
	เพศ (A4) 1 = ชาย 2 = หญิง	เพศ (A4) 1 = ชาย 2 = หญิง	แบ่งเป็น 2 กลุ่ม - ชาย (รหัส 1) - หญิง (รหัส 2)
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม	การศึกษา (A9) จบการศึกษาสูงสุดชั้นใด	การศึกษา (A10) จบการศึกษาสูงสุดชั้นใด	แบ่งเป็น 5 กลุ่ม - ไม่มีการศึกษา - ต่ำกว่าประถมศึกษา - ประถมศึกษา

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อความคำถามจากแบบสำรวจที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่มและการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
			- มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา - ปริญญาตรีขึ้นไป
	สถานภาพสมรส (A11)	สถานภาพสมรส (A12)	แบ่งเป็น 3 กลุ่ม
	1 = โสด	1 = โสด	- โสด (รหัส 1)
	2 = สมรส และคู่สมรสอยู่	2 = สมรส และคู่สมรสอยู่	- สมรส (รหัส 2-3)
	ในครัวเรือน	ในครัวเรือน	- หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ (รหัส 4-7)
	3 = สมรส และคู่สมรส	3 = สมรส และคู่สมรส	
	ไม่ได้อยู่ในครัวเรือน	ไม่ได้อยู่ในครัวเรือน	
	4 = หม้าย	4 = หม้าย	
	5 = หย่า	5 = หย่า	
	6 = แยกกันอยู่	6 = แยกกันอยู่	
	7 = เคยสมรส แต่ไม่ทราบ		
	สถานภาพ		
	เขตที่อยู่อาศัย (AREA)	เขตที่อยู่อาศัย (AREA)	แบ่งเป็น 2 กลุ่ม
	1 = ในเขตเทศบาล	1 = ในเขตเทศบาล	- ในเขตเทศบาล (เมือง) (รหัส 1)
	2 = นอกเขตเทศบาล	2 = นอกเขตเทศบาล	- นอกเขตเทศบาล (ชนบท) (รหัส 2)
	สถานภาพการทำงาน	สถานภาพการทำงาน	แบ่งเป็น 2 กลุ่ม
	- ในระหว่าง 7 วันก่อนวัน	- ในระหว่าง 7 วันก่อนวัน	- ไม่ได้ทำงาน (รหัส 2-3)
	สัมภาษณ์ ทำงานหรือไม่	สัมภาษณ์ ทำงานหรือไม่	- ทำงาน (รหัส 1)
	(F9)	(F9)	
	1 = ทำงาน	1 = ทำงาน	
	2 = รอฤดูกาล	2 = รอฤดูกาล	
	3 = ไม่ทำงาน	3 = ไม่ทำงาน	
	สวัสดิการค่า	สวัสดิการค่า	แบ่งเป็น 5 กลุ่ม
	รักษาพยาบาล (F59A)	รักษาพยาบาล (F64A)	- ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่า
	0 = ไม่มีสวัสดิการค่า	0 = ไม่มีสวัสดิการค่า	รักษาพยาบาล (รหัส 0 และ 10)
	รักษาพยาบาล	รักษาพยาบาล	- ประกันสุขภาพถ้วนหน้า
	1 = ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	1 = ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	(บัตรทอง) (รหัส 1)
	2 = ประกันสังคม/กองทุน	2 = ประกันสังคม/กองทุน	- ข้าราชการหรือข้าราชการ
	เงินทดแทน	เงินทดแทน	บำนาญ และรัฐวิสาหกิจ (รหัส 3-6)

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อความจากแบบสำรวจที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่มและการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
	3 = ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ	3 = ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ	- ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน (รหัส 2)
	4 = รัฐวิสาหกิจ	4 = รัฐวิสาหกิจ	- อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท
	5 = หน่วยงานอิสระของรัฐ	5 = หน่วยงานอิสระของรัฐ	สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) (รหัส 7-9)
	6 = องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	6 = องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	
	7 = ประกันสุขภาพกับบริษัทประกัน	7 = ประกันสุขภาพกับบริษัทประกัน	
	8 = สวัสดิการจัดโดยนายจ้าง	8 = สวัสดิการจัดโดยนายจ้าง	
	9 = อื่นๆ (ระบุ)	9 = มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลอื่นๆ (ระบุ)	
	10 = ไม่ทราบว่ามี/ไม่มีสวัสดิการฯ	10 = ไม่ทราบว่ามี/ไม่มีสวัสดิการฯ	
3. ลักษณะทางครัวเรือน	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (MEMBERS)	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (MEMBERS)	จำนวน.....คน
	การพึงพิงรวม - อายุนับถึงวันเกิดครั้งสุดท้าย (A5)	การพึงพิงรวม - อายุนับถึงวันเกิดครั้งสุดท้าย (A5)	การพึงพิงรวม
	รูปแบบการอยู่อาศัย - จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (MEMBERS) - อยู่บ้านนี้กับใครบ้าง (F36-F44)	รูปแบบการอยู่อาศัย - จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (MEMBERS) - อยู่บ้านนี้กับใครบ้าง (F42-F50)	แบ่งเป็น 7 กลุ่ม - อาศัยอยู่คนเดียว (MEMBERS = 1) - อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น (รหัส 1 เท่านั้น) - อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น (รหัส 1-3 และ/หรือ 4-9) - อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน (รหัส 1 และรหัส 5-9 โดยไม่มีรหัส 2-4) - อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส (รหัส 2-3 และ/
	1 = คู่สมรส	1 = คู่สมรส	
	2 = บุตร	2 = บุตร	
	3 = บุตรเขย/บุตรสะใภ้	3 = บุตรเขย/บุตรสะใภ้	
	4 = บุตรของบุตร	4 = บุตรของบุตร	
	5 = พ่อแม่	5 = พ่อแม่	
	6 = พี่/น้อง/ญาติ	6 = พี่/น้อง/ญาติ	
	7 = เพื่อน	7 = เพื่อน	

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อความคำถามจากแบบสำรวจที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่มและการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
	8 = ผู้รับจ้างดูแล	8 = ผู้รับจ้างดูแล	หรือรหัส 4-9 โดยไม่มีรหัส 1)
	9 = ผู้อาศัย/คนรับใช้/ลูกจ้าง/นายจ้าง	9 = ผู้อาศัย/คนรับใช้/ลูกจ้าง/นายจ้าง	- อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร (รหัส 4 และ/หรือรหัส 1 และรหัส 5-9 โดยไม่มีรหัส 2-3) - อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตร และไม่ใช้หลาน) (รหัส 5-9)

3.4.2 การนิยามตัวแปร: ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ.2564

1. ตัวแปรตาม

ในการวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรตามคือ สถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการวัดสถานะความยากจนจากเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคตามรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) แสดงดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

ภาค	พ.ศ.2560 (บาท/เดือน)	พ.ศ.2564 (บาท/เดือน)
ทั่วราชอาณาจักร	2,689	2,803
กรุงเทพมหานคร	3,164	3,308
ภาคกลาง	2,863	2,965
ภาคเหนือ	2,412	2,510
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2,404	2,526
ภาคใต้	2,768	2,840

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560 และ 2564)

จากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 จะวัดสถานะความยากจนในแบบเส้นความยากจน (Poverty Line) จากข้อคำถามค่าใช้จ่ายของครัวเรือน รหัสรายการ A10 ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนต่อคน

2. ตัวแปรอิสระ

ในการวิจัยครั้งนี้ตัวแปรอิสระที่ใช้ ได้แก่

1) อายุของหัวหน้าครัวเรือน หมายถึง อายุเต็มบริบูรณ์ของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดอันดับ (Ordinal Scale) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- อายุ 20 – 59 ปี
- อายุ 60 ถึง 69 ปี (ผู้สูงอายุวัยต้น)
- อายุ 70 ถึง 79 ปี (สูงอายุวัยกลาง)
- อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (สูงอายุวัยปลาย)

2) เพศของหัวหน้าครัวเรือน หมายถึง เพศโดยกำเนิดของผู้สูงอายุตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- ชาย
- หญิง

3) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดอันดับ (Ordinal Scale) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- ไม่มีการศึกษา
- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา
- ปริญญาตรีขึ้นไป

4) สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในการเป็นสามีภรรยาของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- โสด
- สมรส
- หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่

5) เขตที่อยู่อาศัย หมายถึง เขตการปกครองของตัวอย่าง เป็นตัวแปรแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- นอกเขตเทศบาล (ชนบท)

- ในเขตเทศบาล (เมือง)

6) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกทุกคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน เป็นตัวแปรแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale)

7) การพึ่งพิงรวม หมายถึง จำนวนเด็กในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี) และผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) ในครัวเรือนต่อจำนวนวัยทำงานในครัวเรือน (ผู้ที่มีอายุ 15-59 ปี) เป็นตัวแปรแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale)

จากรายละเอียดของนิยามตัวแปรสามารถนำมาจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ. 2564 รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 การจัดกลุ่มตัวแปรอิสระจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อคำถามจากแบบสำรวจที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่มและการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	อายุ (HM04) อายุ.....ปี	อายุ (HM04) อายุ.....ปี	แบ่งเป็น 4 กลุ่ม - อายุ 20 – 59 ปี - อายุ 60 ถึง 69 ปี (ผู้สูงอายุวัยต้น) - อายุ 70 ถึง 79 ปี (ผู้สูงอายุวัยกลาง) - อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ผู้สูงอายุวัยปลาย)
เพศของหัวหน้าครัวเรือน	เพศ (HM03) 1 = ชาย 2 = หญิง	เพศ (HM03) 1 = ชาย 2 = หญิง	แบ่งเป็น 2 กลุ่ม - ชาย (รหัส 1) - หญิง (รหัส 2)
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	การศึกษา (HM15) จบการศึกษาสูงสุดขั้นใด	การศึกษา (HM15) จบการศึกษาสูงสุดขั้นใด	แบ่งเป็น 4 กลุ่ม - ไม่มีการศึกษา - ประถมศึกษา - มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา - ปริญญาตรีขึ้นไป

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรและข้อคำถามจากแบบสำรวจ ที่ใช้ในการประเมิน (ข้อที่)		เกณฑ์การจัดกลุ่ม และการให้รหัส
	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564	
สถานภาพสมรส ของหัวหน้า ครัวเรือน	สถานภาพสมรส (HM10) 1 = โสด 2 = สมรส 3 = หม้าย 4 = หย่า 5 = แยกกันอยู่	สถานภาพสมรส (HM10) 1 = โสด 2 = สมรส 3 = หม้าย 4 = หย่า 5 = แยกกันอยู่	แบ่งเป็น 3 กลุ่ม - โสด (รหัส 1) - สมรส (รหัส 2) - หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ (รหัส 3-5)
เขตที่อยู่อาศัย	เขตที่อยู่อาศัย (ก. สถาน ที่ตั้งของครัวเรือน ข้อ 5) 1 = ในเขตเทศบาล 2 = นอกเขตเทศบาล	เขตที่อยู่อาศัย (ก. สถาน ที่ตั้งของครัวเรือน ข้อ 5) 1 = ในเขตเทศบาล 2 = นอกเขตเทศบาล	แบ่งเป็น 2 กลุ่ม - ในเขตเทศบาล (เมือง) (รหัส 1) - นอกเขตเทศบาล (ชนบท) (รหัส 2)
จำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน การพึงพิงรวม	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (A04) การพึงพิงรวม - จำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน (A04) - อายุนับถึงวันเกิดครั้ง สุดท้าย (HM04)	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (A04) การพึงพิงรวม - จำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน (A04) - อายุนับถึงวันเกิดครั้ง สุดท้าย (HM04)	จำนวน.....คน การพึงพิงรวม

3.4.3 ข้อจำกัดของการวิจัย

1) ในการคำนวณเส้นความยากจน (Poverty Line) ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นการการคำนวณจากเส้นความยากจนด้านอาหารและเส้นความยากจนหมวดที่ไม่ใช่อาหาร ซึ่งเส้นความยากจนที่คำนวณได้สะท้อนถึงค่าใช้จ่ายมาตรฐานค่าครองชีพต่ำสุดที่บุคคลหนึ่งจะสามารถดำรงชีพในสังคมได้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ส่วนของข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ.2564 ได้ใช้ข้อคำถามรายได้มาเป็นตัวแปรตามในการวิเคราะห์ทดแทน โดยที่ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ได้ใช้ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเป็นตัวแปรตาม จึงทำให้ตัวแปรตามในกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 และ 2 มีความแตกต่างกัน

2) การศึกษาครั้งนี้ตัวแปรตามของการวิจัยคือสถานะความยากจนของผู้สูงอายุ ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รหัสรายการ F29 มีรายได้จากทุกแหล่งโดยเฉลี่ยปีละเท่าใด (รวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน) ของ

ข้อมูลปี พ.ศ. 2560 และรหัสรายการ F33 มีรายได้จากทุกแหล่งโดยเฉลี่ยปีละเท่าใด (รวมรายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน) ของข้อมูลปี พ.ศ. 2564 โดยคำตอบของข้อคำถามเป็นตัวแปรแบบจัดกลุ่ม เช่น ต่ำกว่า-10,000 บาท 10,000-19,999 บาท และ 20,000-29,999 บาท เป็นต้น ขณะที่ข้อมูลเส้นความยากจน (Poverty Line) จะกำหนดเป็นจำนวนบาทต่อเดือน ซึ่งเป็นข้อมูลต่อเนื่องในระดับ Ratio Scale จึงทำให้ต้องใช้ค่าเฉลี่ยของตัวแปรกลุ่มรายได้แต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบกับเส้นความยากจนเพื่อจัดกลุ่มสถานะความยากจนแทน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน/ครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน และการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ซึ่งมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการศึกษาในแต่ละส่วนดังนี้

3.5.1 การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่และอัตราร้อยละ สำหรับข้อมูลแบบระดับจัดกลุ่ม (Nominal Scale) และสำหรับข้อมูลแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale) จะใช้ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบตารางสถิติที่แสดงผลการแจกแจงความถี่ อัตราร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.5.2 การวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน/ลักษณะครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน

การวิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน/ลักษณะครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนใช้การวิเคราะห์แบบตารางไขว้ (Cross Tabulation) ที่มีการแจกแจงความถี่ และอัตราร้อยละ เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระ โดยมีการจำแนกสถานะความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือนผู้สูงอายุกับลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ และลักษณะทางครัวเรือนผู้สูงอายุ และสถิติทดสอบไคสแควร์ (Chi-square) เพื่อศึกษาว่าตัวแปรอิสระที่สนใจนั้นมีความสัมพันธ์กับสถานะความยากจนหรือไม่ หากยังไม่ได้ควบคุมตัวแปรอิสระอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบตารางไขว้ที่แสดงผลการแจกแจงความถี่ อัตราร้อยละ และค่าไคสแควร์

3.5.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือน ผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) เพื่อแสดงทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม 1 ตัว กับตัวแปรอิสระมากกว่า 1 ตัว ซึ่งตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการแปรผันของตัวแปรตามได้มากน้อยเพียงใด และเมื่อมีการควบคุมอิทธิพลของตัวแปรตามตัวอื่นแล้ว มีตัวแปรอิสระใดบ้างที่ยังสามารถอธิบายการแปรผันของตัวแปรตามได้ในเชิงเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวแปรที่ถูกกำหนดเป็นกลุ่มอ้างอิง และมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 หรือไม่ โดยตัวแปรตามที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นตัวแปรแบบระดับกลุ่ม (Nominal scale) ซึ่งต้องมีคำตอบทางเลือกเพียง 2 กลุ่มย่อยเท่านั้น (Dichotomous Variables) และตัวแปรอิสระเป็นตัวแปรแบบระดับกลุ่ม (Nominal scale) และตัวแปรแบบระดับส่วนมาตรา (Ratio Scale) (ยุทธ โภยวรรณ, 2555) ทั้งนี้ตัวแปรอิสระที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ต้องเป็นอิสระต่อกัน หรือไม่มีความสัมพันธ์กันจนเกิดปัญหาความสัมพันธ์พหุเชิงเส้น (Multicollinearity) (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2549) โดยจะพิจารณาจากค่าการเพิ่มขึ้นของปัจจัยผันแปร (Variance Inflation Factor, VIF) (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2551) ซึ่งค่า VIF ต้องไม่มีค่าเกินกว่า 5 และค่า Tolerance ต้องไม่มีค่าน้อยกว่า 0.2 จึงจะสามารถนำตัวแปรต่าง ๆ มาใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาคได้ (Menard, 2002)

การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) เป็นการประมาณค่าความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์ที่สนใจคือตัวแปรตาม (Y) 1 ตัว ที่มี 2 ค่า ได้แก่ ไม่เกิดเหตุการณ์ (Y เป็น 0) และเกิดเหตุการณ์ (Y เป็น 1) กับตัวแปรอิสระ (X) มากกว่า 1 ตัว ซึ่งความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระและตัวแปรในรูปสมการเชิงเส้นแสดงได้ดังนี้

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon$$

โดยสามารถแสดงความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์ หรือ Logistic Response Function โดยที่ $0 \leq P(Y) \leq 1$ ได้ดังนี้

$$P(Y) = \frac{e^{(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)}}{1 + e^{(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)}}$$

หรือ

$$P(Y) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)}}$$

เมื่อ	$P(Y)$	คือ ความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์ ($Y=1$)
	e	คือ Exponential Function
	β_0	คือ ค่าคงที่
	β_1	คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ
	X	คือ ตัวแปรอิสระ
	ε	คือ ค่าความคลาดเคลื่อน

และความน่าจะเป็นของการไม่เกิดเหตุการณ์ ($Y=0$) มีค่าเท่ากับ $1 - P(Y)$

จากสมการการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) ที่ไม่ได้ถูกรูปของสมการเชิงเส้นของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยสามารถปรับให้อยู่ในของ Odds Ratio ที่หมายถึงอัตราส่วนระหว่างโอกาสเหตุการณ์ ($Y=1$) กับโอกาสที่จะไม่เหตุการณ์ ($Y=0$) ดังสมการ

$$\text{Odds Ratio} = \frac{P(Y)}{1 - P(Y)}$$

$$\text{Odds Ratio} = e^{(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)}$$

$$\frac{P(Y)}{1 - P(Y)} = e^{(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)}$$

$$\log\left(\frac{P(Y)}{1 - P(Y)}\right) = \log(e^{(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon)})$$

$$\log\left(\frac{P(Y)}{1 - P(Y)}\right) = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon$$

เมื่อ	$\log\left(\frac{P(Y)}{1 - P(Y)}\right)$	คือ Log ของโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ (Log ของ Odds Ratio)
	β_0	คือ ค่าของ Y เมื่อ X เป็น 0
	$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$	คือ อัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X_1, X_2, \dots, X_n เปลี่ยนไป

1 หน่วย

ดังนั้นสมการการวิเคราะห์ของการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 คือ

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7 + \beta_8 X_8 + \beta_9 X_9 + \beta_{10} X_{10} + \varepsilon$$

โดยที่

Y คือ สถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

- X_1 คือ อายุ
- X_2 คือ เพศ
- X_3 คือ ระดับการศึกษา
- X_4 คือ สถานภาพสมรส
- X_5 คือ เขตที่อยู่อาศัย
- X_6 คือ สถานภาพการทำงาน
- X_7 คือ สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล
- X_8 คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- X_9 คือ การพึงพิงรวม
- X_{10} คือ รูปแบบการอยู่อาศัย

และสมการการวิเคราะห์ของการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 คือ

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7 + \varepsilon$$

โดยที่

Y คือ สถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

- X_1 คือ อายุของหัวหน้าครัวเรือน
- X_2 คือ เพศของหัวหน้าครัวเรือน
- X_3 คือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน
- X_4 คือ สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน
- X_5 คือ เขตที่อยู่อาศัย
- X_6 คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- X_7 คือ การพึงพิงรวม

ซึ่งผลจากการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) ที่ใช้ในการนำเสนอผลการศึกษาคือ ค่าอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio)¹ ที่คำนวณจากโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ของกลุ่มตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งที่สนใจหารด้วยโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ของตัวแปรอ้างอิงในกลุ่มนั้น ซึ่งจะสามารถอธิบายถึงโอกาสในการเกิดเหตุการณ์หรือโอกาสไม่เกิดเหตุการณ์ที่สนใจตามตัวแปรอิสระ โดยความหมายของค่าอัตราส่วนโอกาสมี 3 ความหมาย คือ

1) ค่าอัตราส่วนโอกาสมีค่ามากกว่า 1 หมายถึง กลุ่มตัวแปรที่สนใจมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่สถานะยากจน/ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนมากกว่ากลุ่มอ้างอิง หรือกลุ่มตัวแปรที่สนใจมีโอกาสยากจน/ครัวเรือนยากจนมากกว่ากลุ่มอ้างอิง

2) ค่าอัตราส่วนโอกาสมีค่าเท่ากับ 1 หมายถึง กลุ่มตัวแปรที่สนใจมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่สถานะยากจน/ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนไม่แตกต่างจากกลุ่มอ้างอิง หรือกลุ่มตัวแปรที่สนใจมีโอกาสยากจน/ครัวเรือนยากจนไม่แตกต่างจากกลุ่มอ้างอิง

3) ค่าอัตราส่วนโอกาสมีค่าน้อยกว่า 1 หมายถึง กลุ่มตัวแปรที่สนใจมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่สถานะยากจน/ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนน้อยกว่ากลุ่มอ้างอิง หรือกลุ่มตัวแปรที่สนใจมีโอกาสยากจน/ครัวเรือนยากจนน้อยกว่ากลุ่มอ้างอิง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹ ในการนำเสนอผลการศึกษาค้างนี้ใช้ค่าอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ซึ่งไม่ใช่ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) ที่แปลผลว่าเมื่อตัวแปรอิสระมีค่าเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะทำให้ความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์ที่สนใจเปลี่ยนแปลงไปร้อยละเท่าใด

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามชุดข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 และข้อมูลสำรวจการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยในแต่ละชุดข้อมูลจะมีการนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน/ครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ/ครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ผลการศึกษาลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

4.1.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา สถานภาพสมรสเป็นสมรส อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ไม่ได้ทำงาน มีประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) เป็นสวัสดิการการรักษาพยาบาล มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ไม่มีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน มีผู้สูงอายุ 2 คนอาศัยอยู่ในครัวเรือน และอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น ทั้งในกลุ่มตัวอย่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 9 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมและครัวเรือน ในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ลักษณะทางประชากร				
1. อายุ				
60-69 ปี	57.4	26,298	57.3	28,015
70-79 ปี	29.0	13,297	29.5	14,424

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	13.6	6,252	13.2	6,451
2. เพศ				
ชาย	44.9	20,592	44.8	21,891
หญิง	55.1	25,256	55.2	27,000
ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม				
3. ระดับการศึกษา				
ไม่มีการศึกษา	9.7	4,455	7.4	3,596
ต่ำกว่าประถมศึกษา	68.9	31,602	64.8	31,673
ประถมศึกษา	7.5	3,432	9.8	4,815
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	8.5	3,917	10.5	5,150
ปริญญาตรีขึ้นไป	5.3	2,441	7.5	3,656
4. สถานภาพสมรส				
โสด	4.7	2,167	4.9	2,394
สมรส	63.0	28,875	62.2	30,388
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	32.3	14,806	32.9	16,109
5. เขตที่อยู่อาศัย				
นอกเขตเทศบาล	58.9	27,005	58.6	28,654
ในเขตเทศบาล	41.1	18,842	41.4	20,237
6. สถานภาพการทำงาน				
ไม่ได้ทำงาน	65.0	29,813	65.3	31,913
ทำงาน	35.0	16,034	34.7	16,978
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล				
ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่า รักษาพยาบาล	0.8	345	0.4	212
ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	82.7	37,917	82.0	40,076
ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และ รัฐวิสาหกิจ	14.7	6,721	14.9	7,301
ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน	1.6	721	2.3	1,130
อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)	0.3	144	0.4	171

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ลักษณะทางครัวเรือน				
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน				
1 คน	10.7	4,911	12.0	5,868
2 คน	29.4	13,494	31.0	15,165
3 คนขึ้นไป	59.9	27,442	57.0	27,857
	ค่าเฉลี่ย	3.290	ค่าเฉลี่ย	3.240
	ค่าต่ำสุด	1	ค่าต่ำสุด	1
	ค่าสูงสุด	21	ค่าสูงสุด	16
	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	1.683	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	1.814
9. จำนวนเด็กในครัวเรือน				
ไม่มีเด็กในครัวเรือน	69.0	31,633	73.4	35,907
1 คน	19.6	8,969	15.7	7,658
2 คนขึ้นไป	11.4	5,246	10.9	5,327
10. จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน				
1 คน	45.7	20,956	44.4	21,726
2 คน	50.8	23,302	51.5	25,166
3 คนขึ้นไป	3.5	1,589	4.1	1,999
11. การพึงพิงรวม				
	ค่าเฉลี่ย	4.3789	ค่าเฉลี่ย	4.5532
	ค่าต่ำสุด	0.1400	ค่าต่ำสุด	0.1100
	ค่าสูงสุด	10.0000	ค่าสูงสุด	10.0000
	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	4.1865	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	4.2341
12. รูปแบบการอยู่อาศัย				
อาศัยอยู่คนเดียว	10.7	4,911	12.0	5,868
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	20.9	9,604	21.2	10,362
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น	30.8	14,118	29.4	14,357
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มี บุตร และไม่มีหลาน	1.1	519	1.5	721
อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่ มีคู่สมรส	21.4	9,822	21.1	10,314

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร	10.0	4,570	9.7	4,724
อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตร และไม่ใช่หลาน)	5.0	2,303	5.2	2,543

ลักษณะทางประชากร

อายุ

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี (ร้อยละ 57.4) รองลงมาคือกลุ่มที่อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 29.0 และร้อยละ 13.6 ตามลำดับ) และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี (ร้อยละ 57.3) รองลงมาที่อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 29.5 และร้อยละ 13.2 ตามลำดับ) โดยจะเห็นว่าข้อมูลทั้งสองปีมีลักษณะอายุของกลุ่มตัวอย่างเหมือนกัน

เพศ

กลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่งเป็นเพศหญิงที่ร้อยละ 55.1 จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และร้อยละ 55.2 จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2564 และเป็นเพศชายร้อยละ 44.9 และร้อยละ 44.8 จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ตามลำดับ

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ระดับการศึกษา

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา (ร้อยละ 68.9) รองลงมาคือไม่มีการศึกษา มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และประถมศึกษา (ร้อยละ 9.7 ร้อยละ 8.5 และร้อยละ 7.5 ตามลำดับ) และมีกลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดในการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปที่ร้อยละ 5.3 และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา (ร้อยละ 64.8) รองลงมาคือมีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา

ประถมศึกษา และปริญญาตรีขึ้นไป (ร้อยละ 10.5 ร้อยละ 9.8 และร้อยละ 7.5 ตามลำดับ) และน้อยที่สุดคือไม่มีการศึกษาที่ร้อยละ 7.4 ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป

สถานภาพสมรส

กลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 มีลักษณะของสถานภาพสมรสในรูปแบบที่เหมือนกันคือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส (ร้อยละ 63.0 และร้อยละ 62.2 ตามลำดับ) รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ที่ร้อยละ 32.3 และร้อยละ 32.9 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในสถานภาพโสด ร้อยละ 4.7 และร้อยละ 4.9 ตามลำดับ

เขตที่อยู่อาศัย

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 58.9 และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลร้อยละ 41.1 และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 58.6 และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลร้อยละ 41.4

สถานภาพการทำงาน

กลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน (ร้อยละ 65.0) และรองลงมา ทำงาน (ร้อยละ 35.0) และเช่นเดียวกับกับข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน (ร้อยละ 65.3) และรองลงมา ทำงาน (ร้อยละ 34.7)

สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) เป็นสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ร้อยละ 82.7) รองลงมาคือมีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในส่วนของข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 14.7) และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) เป็นสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ร้อยละ 82.0) รองลงมาคือมีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในส่วนของข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 14.9) เช่นเดียวกัน

ลักษณะทางครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนในรูปแบบที่เหมือนกันคือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสมาชิกครัวเรือนตั้งแต่

3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 59.9 และร้อยละ 57.0 ตามลำดับ) รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ที่ร้อยละ 29.4 และร้อยละ 31.0 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่คนเดียวร้อยละ 10.7 และร้อยละ 12.0 ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 3.290 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 1 คน ค่าสูงสุดเท่ากับ 21 คน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 1.638 และกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 3.240 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 1 คน ค่าสูงสุดเท่ากับ 16 คน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 1.814

จำนวนเด็กในครัวเรือน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน (ร้อยละ 69.0) รองลงมาคือมีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน 1 คน และ 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 19.6 และร้อยละ 11.4 ตามลำดับ) และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน (ร้อยละ 73.4) รองลงมาคือมีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน 1 คน และ 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 15.7 และร้อยละ 10.9 ตามลำดับ)

จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 มีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 2 คน (ร้อยละ 50.8) รองลงมาคือมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 1 คน (ร้อยละ 45.7) และมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ตามลำดับ (ร้อยละ 3.5) และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 มีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 2 คน (ร้อยละ 51.5) รองลงมาคือมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 1 คน (ร้อยละ 44.4) และมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ตามลำดับ (ร้อยละ 4.1)

การพึ่งพิงรวม

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบว่ามีการพึ่งพิงรวมเฉลี่ยเท่ากับ 4.3789 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 0.14 ค่าสูงสุด เท่ากับ 10.00 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 4.1865 และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 พบว่ามีการพึ่งพิงรวมเฉลี่ยเท่ากับ 4.5532 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 0.11 ค่าสูงสุด เท่ากับ 10.00 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 4.2341

รูปแบบการอยู่อาศัย

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ใน 3 อันดับแรกพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น ร้อยละ 30.8 รองลงมาคืออาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส ร้อยละ 21.4 และอาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น ร้อยละ 20.9 ตามลำดับ และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ใน 3 อันดับแรกพบว่า

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น ร้อยละ 29.4 รองลงมาคืออาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น ร้อยละ 21.2 และอาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส ร้อยละ 21.1

4.1.2 ลักษณะของผู้สูงอายุยากจน

ผลการศึกษาสถานะความยากจนของผู้สูงอายุจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ตาราง 10) พบผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานะความยากจนในปี พ.ศ.2560 สูงถึงร้อยละ 39.0 และปี พ.ศ.2564 ที่ร้อยละ 34.1 (ตาราง 11) โดยจะเห็นได้ว่าจำนวนผู้สูงอายุยากจนนั้นมีจำนวนลดลง

ตารางที่ 10 เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ภาค	พ.ศ.2560 (บาท/เดือน)	พ.ศ.2564 (บาท/เดือน)
ทั่วราชอาณาจักร	2,689	2,803
กรุงเทพมหานคร	3,164	3,308
ภาคกลาง	2,863	2,965
ภาคเหนือ	2,412	2,510
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2,404	2,526
ภาคใต้	2,768	2,840

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560 และ 2564)

ตารางที่ 11 ร้อยละของผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

สถานะความยากจน ของผู้สูงอายุไทย	พ.ศ.2560 (n=45,848)	พ.ศ.2564 (n=48,891)
ยากจน	39.0 (17,897)	34.1 (16,649)
ไม่ยากจน	61.0 (27,951)	65.9 (32,242)

เมื่อศึกษาลักษณะของผู้สูงอายุที่ยากจน โดยจำแนกสถานะความยากจนของผู้สูงอายุด้วยเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ออกตามลักษณะของผู้สูงอายุ 3 ลักษณะ 11 ปัจจัย ได้แก่ 1) ลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย อายุ และเพศ 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และ 3) ลักษณะทางครัวเรือน ประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนเด็กในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน และรูปแบบการอยู่อาศัย พร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะความยากจนของผู้สูงอายุกับปัจจัยลักษณะต่าง ๆ ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi-square) รายละเอียดดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ผู้สูงอายุที่ยากจนตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม และครัวเรือน ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ลักษณะของผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุยากจน			
	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ลักษณะทางประชากร				
1. อายุ				
60-69 ปี	28.9	7,588	24.8	6,961
70-79 ปี	49.3	6,559	43.0	6,201
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	60.0	3,750	54.1	3,487
	$\chi^2 = 2890.178^*$		$\chi^2 = 2719.614^*$	
2. เพศ				
ชาย	33.1	6,809	29.1	6,379
หญิง	43.9	11,088	38.0	10,270
	$\chi^2 = 559.706^*$		$\chi^2 = 426.143^*$	
ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม				
3. ระดับการศึกษา				
ไม่มีการศึกษา	57.6	2,565	55.7	2,004
ต่ำกว่าประถมศึกษา	42.2	13,335	38.0	12,049
ประถมศึกษา	32.0	1,099	28.4	1,366
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	18.4	719	18.1	932
ปริญญาตรีขึ้นไป	7.3	179	8.1	297

ลักษณะของผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุยากจน			
	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
	$\chi^2 = 2580.642^*$		$\chi^2 = 2724.330^*$	
4. สถานภาพสมรส				
โสด	42.9	929	39.1	936
สมรส	33.7	9,738	29.3	8,901
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	48.8	7,231	42.3	6,811
	$\chi^2 = 953.458^*$		$\chi^2 = 819.579^*$	
5. เขตที่อยู่อาศัย				
นอกเขตเทศบาล	44.6	12,038	38.1	10,914
ในเขตเทศบาล	31.1	5,859	28.3	5,734
	$\chi^2 = 847.423^*$		$\chi^2 = 502.561^*$	
6. สถานภาพการทำงาน				
ไม่ได้ทำงาน	50.5	15,042	44.9	14,329
ทำงาน	17.8	2,855	13.7	2,319
	$\chi^2 = 4670.090^*$		$\chi^2 = 4816.649^*$	
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล				
ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่า รักษาพยาบาล	50.4	174	40.1	85
ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	42.7	16,207	38.1	15,271
ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และ รัฐวิสาหกิจ	20.8	1,395	15.4	1,124
ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน	16.2	117	14.2	160
อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)	2.8	4	5.2	9
	$\chi^2 = 1418.741^*$		$\chi^2 = 1691.404^*$	
ลักษณะทางครัวเรือน				
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน				
1 คน	44.2	2,171	35.0	2,052
2 คน	35.8	4,835	30.5	4,620
3 คนขึ้นไป	39.7	10,891	35.8	9,977
	$\chi^2 = 118.144^*$		$\chi^2 = 127.725^*$	

ลักษณะของผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุยากจน			
	พ.ศ.2560 (n=45,848)		พ.ศ.2564 (n=48,891)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
9. จำนวนเด็กในครัวเรือน				
ไม่มีเด็กในครัวเรือน	37.9	11,991	33.5	12,046
1 คน	41.4	3,714	36.2	2,770
2 คนขึ้นไป	41.8	2,192	34.4	1,832
	$\chi^2 = 54.832^*$		$\chi^2 = 19.639^*$	
10. จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน				
1 คน	39.7	8,324	34.5	7,487
2 คน	38.4	8,957	33.5	8,421
3 คนขึ้นไป	38.8	616	37.1	741
	$\chi^2 = 7.688^*$		$\chi^2 = 13.609^*$	
11. รูปแบบการอยู่อาศัย				
อาศัยอยู่คนเดียว	44.2	2,171	35.0	2,052
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	34.1	3,273	27.6	2,861
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น	34.5	4,874	32.5	4,666
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มี บุตรและไม่มีหลาน	20.6	107	14.7	106
อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่ มีคู่สมรส	50.3	4,936	44.8	4,617
อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร	34.1	1,557	29.0	1,372
อาศัยอยู่กับคนอื่น (ที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่ บุตร และไม่ใช้หลาน)	42.6	980	38.2	973
	$\chi^2 = 927.679^*$		$\chi^2 = 929.050^*$	

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ลักษณะทางประชากร

อายุ

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ. 2564 พบว่าอายุ มีความสัมพันธ์กับความยากจน โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อมีอายุมากขึ้น

คือผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 28.9 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 49.3 เมื่อผู้สูงอายุที่มีอายุ 70-79 ปี และพบว่าผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนของผู้ที่ยากจนสูงที่สุดคือร้อยละ 60.0 ในปี พ.ศ. 2560

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาก็พบในทิศทางเดียวกันที่สัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อมีอายุมากขึ้น คือผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 24.8 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 43.3 เมื่อผู้สูงอายุที่มีอายุ 70-79 ปี และสูงที่สุดในกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 54.1)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าเมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้น (อายุ 60-69 ปี อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ตามลำดับ) จะมีความยากจนมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เพศ

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 43.9) โดยผู้สูงอายุเพศชายยากจนร้อยละ 33.1

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 38.0) โดยผู้สูงอายุเพศชายยากจนร้อยละ 29.1

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ระดับการศึกษา

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้ที่ไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 57.6) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อมีระดับการศึกษาน้อยลง กล่าวคือผู้สูงอายุที่การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 7.3 และเมื่อระดับการศึกษาน้อยลงที่ระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญาจะมีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 18.4 ระดับประถมศึกษาที่มีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 32.0 และระดับต่ำกว่าประถมศึกษาที่ร้อยละ 42.2

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้ที่ไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 55.7) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อมีระดับการศึกษาน้อยลง กล่าวคือผู้สูงอายุที่การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป

ไปมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 8.1 และเมื่อระดับการศึกษาน้อยลงที่ระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญาจะมีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 18.1 ระดับประถมศึกษาจะมีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 28.4 และระดับต่ำกว่าประถมศึกษาที่ร้อยละ 38.0

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าเมื่อผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาน้อยลงตามลำดับ (ปริญญาตรีขึ้นไป มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา ประถมศึกษา ต่ำกว่าประถมศึกษา และไม่มีการศึกษา ตามลำดับ) จะมีความยากจนมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สถานภาพสมรส

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ (ร้อยละ 48.8) โดยมีผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสดยากจนร้อยละ 42.9 และผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเป็นสมรสยากจนร้อยละ 33.7

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ (ร้อยละ 42.3) โดยมีผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสดยากจนร้อยละ 39.1 และผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเป็นสมรสยากจนร้อยละ 29.3

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เขตที่อยู่อาศัย

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 44.6) โดยมีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลยากจนร้อยละ 31.1

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 38.1) โดยมีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลยากจนร้อยละ 28.3

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สถานภาพการทำงาน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยที่ไม่ได้ทำงาน (ร้อยละ 50.5) โดยมีผู้สูงอายุที่ทำงานยากจนร้อยละ 17.8

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยที่ไม่ได้ทำงาน (ร้อยละ 44.9) โดยมีผู้สูงอายุที่ทำงานยากจนร้อยละ 13.7

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่ได้ทำงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้ที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ร้อยละ 50.4) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนลดลงเมื่อมีสวัสดิการอื่นเพิ่มเติม คือผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 2.8 ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 16.2 ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 20.8 และผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลคือประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 42.7

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้ที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ร้อยละ 40.1) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนลดลงเมื่อมีสวัสดิการอื่นเพิ่มเติม คือผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 5.2 ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 14.2 ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 15.4 และผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลคือประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีสัดส่วนของผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 38.1

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลจะมีความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ลักษณะทางครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว (มีจำนวนสมาชิกครัวเรือน 1 คน) (ร้อยละ 44.2) โดยมีผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ยากจนร้อยละ 39.7 และผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 35.8

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 35.8) โดยมีผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว (มีจำนวนสมาชิกครัวเรือน 1 คน) ยากจนร้อยละ 35.0 และผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 30.5

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลปี พ.ศ.2560 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว (มีจำนวนสมาชิกครัวเรือน 1 คน) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และข้อมูลปี พ.ศ. 2564 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนเด็กในครัวเรือน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 41.8) โดยมีผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 41.4 และผู้สูงอายุที่ไม่มีเด็กในครัวเรือนยากจนร้อยละ 37.9

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 1 คน (ร้อยละ 36.2) โดยมีผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป ยากจนร้อยละ 34.4 และผู้สูงอายุที่ไม่มีเด็กในครัวเรือน ยากจนร้อยละ 33.5

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลปี พ.ศ.2560 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และข้อมูลปี พ.ศ. 2564 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 1 คน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (ร้อยละ 39.7) โดยมีผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่

ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไปยากจนร้อยละ 38.8 และผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 38.4

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 37.1) โดยมีผู้สูงอายุที่มีอาศัยอยู่คนเดียวยากจนร้อยละ 34.5 และผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 33.5

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลปี พ.ศ.2560 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และข้อมูลปี พ.ศ.2564 พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

รูปแบบการอยู่อาศัย

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส (ร้อยละ 50.3) โดยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวยากจนร้อยละ 44.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตรและไม่ใช่หลาน) ยากจนร้อยละ 42.6 ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น ยากจนร้อยละ 34.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร ยากจนร้อยละ 34.1 และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน ยากจนร้อยละ 20.6

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของผู้สูงอายุยากจนคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส (ร้อยละ 44.8) โดยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตรและไม่ใช่หลาน) ยากจนร้อยละ 38.2 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวยากจนร้อยละ 35.0 ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น ยากจนร้อยละ 32.5 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร ยากจนร้อยละ 29.0 ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้นยากจนร้อยละ 27.6 และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตร และไม่มีหลานยากจนร้อยละ 14.7

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรสจะมีความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยในรูปแบบอื่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.1.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคนั้น ได้ทำการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทุกตัวที่ใช้ในการวิจัยว่าเป็นอิสระต่อกันหรือไม่ (Multicollinearity) ซึ่งหากค่า VIF มีค่าเกินกว่า 5 และค่า Tolerance มีค่าน้อยกว่า 0.2 จะหมายความว่าตัวแปรอิสระที่นำมาใช้นั้นมีความสัมพันธ์กันเองในระดับที่มีความน่ากังวล (Menard, 2002) โดยจากการทดสอบฯ สำหรับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 ชุดข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ที่มีตัวแปรอิสระจำนวน 10 ตัว พบว่ามีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.086-1.641 และมีค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.609-0.921 และจากการทดสอบฯ สำหรับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 ชุดข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ที่มีตัวแปรอิสระจำนวน 10 ตัว พบว่ามีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.092-1.589 และมีค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.629-0.916 ซึ่งหมายความว่าไม่มีตัวแปรอิสระใดมีค่า VIF มีค่าเกินกว่า 5 และค่า Tolerance มีค่าน้อยกว่า 0.2 ดังนั้นตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิจัยเป็นอิสระต่อกันหรือไม่มีความสัมพันธ์กันมากจนน่ากังวล ทำให้สามารถนำตัวแปรเหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระต่อไป

เมื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค จากการแบ่งกลุ่มปัจจัยตามลักษณะออกเป็น 3 กลุ่ม คือลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย อายุและเพศ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และลักษณะทางครัวเรือน ประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การพึงพิงรวม และรูปแบบการอยู่อาศัย โดยควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ให้คงที่ จากผลการวิเคราะห์การถดถอยของระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระ (ตารางที่ 13) พบว่าข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 ตัวแปรอิสระต่าง ๆ นั้นสามารถนำมาอธิบายการแปรผันของความยากจนได้ร้อยละ 27 (ค่า $R^2 = 0.270$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนจำแนกตามภาค ได้แก่ อายุ (อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) เพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึงพิงรวม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน ได้แก่ ระดับการศึกษา (ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) สถานภาพสมรส (สมรส และหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่) เขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล สถานภาพทำงาน สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน และอื่น ๆ) รูปแบบการอยู่อาศัย (อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น

โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน และแบบอาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีอายุ 70-79 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.531 เท่าของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี (ค่า Odds Ratio = 1.531) และผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.769 เท่าของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี (ค่า Odds Ratio = 1.796) ซึ่งหมายถึงว่าผู้ที่มีอายุมากขึ้นมีโอกาสยากจนมากขึ้น

ผู้สูงอายุเพศหญิงมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.063 เท่าของผู้สูงอายุเพศชาย (ค่า Odds Ratio = 1.063) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาสยากจนมากกว่าเพศชาย

ผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.075 เท่าของผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.075) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากมีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า

ผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.013 เท่าของผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.013) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากมีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า

ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.794 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.794) ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.584 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.584) ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.302 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.302) และผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.128 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.128) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสยากจนน้อยลง

ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.630 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด (ค่า Odds Ratio = 0.630) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด

ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.654 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด (ค่า Odds Ratio = 0.654) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.584 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ค่า Odds Ratio = 0.584) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพทำงานมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.216 เท่าของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพไม่ได้ทำงาน (ค่า Odds Ratio = 0.216) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่ทำงานมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.546 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.546) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.256 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.256) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.316 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.316) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.038 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.038) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลานมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.590 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (ค่า Odds Ratio = 0.590) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลานมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.666 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (ค่า Odds Ratio = 0.666) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว

ตารางที่ 13 อัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=41,437)			พ.ศ.2564 (n=44,337)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
ปัจจัยทางประชากร						
1. อายุ						
60-69 ปี (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
70-79 ปี	1.531 *	1.457	1.609	1.383 *	1.317	1.452
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	1.796 *	1.679	1.921	1.613 *	1.511	1.722
2. เพศ						
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
หญิง	1.063 *	1.015	1.114	1.021	0.975	1.068
ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม						
3. ระดับการศึกษา						
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	0.794 *	0.740	0.851	0.652 *	0.604	0.703
ประถมศึกษา	0.584 *	0.527	0.647	0.508 *	0.459	0.561
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	0.302 *	0.270	0.338	0.318 *	0.285	0.354
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.128 *	0.107	0.152	0.142 *	0.122	0.165
4. สถานภาพสมรส						
โสด (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
สมรส	0.630 *	0.533	0.744	0.583 *	0.499	0.681
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	0.654 *	0.568	0.753	0.591 *	0.519	0.672
5. เขตที่อยู่อาศัย						
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ในเขตเทศบาล	0.584 *	0.559	0.611	0.706 *	0.675	0.738

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=41,437)			พ.ศ.2564 (n=44,337)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
6. สถานภาพการทำงาน						
ไม่ได้ทำงาน (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ทำงาน	0.216 *	0.205	0.228	0.189 *	0.179	0.199
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล						
ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่า รักษาพยาบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	0.546 *	0.428	0.697	0.818	0.601	1.114
ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ	0.256 *	0.200	0.329	0.311 *	0.227	0.426
ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)	0.316 *	0.228	0.436	0.486 *	0.340	0.695
	0.038 *	0.013	0.110	0.115 *	0.054	0.245
ปัจจัยทางครัวเรือน						
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	1.075 *	1.056	1.094	1.021 *	1.005	1.037
9. การพึงพิงรวม	1.013 *	1.004	1.022	0.997	0.988	1.006
10. รูปแบบการอยู่อาศัย						
อาศัยอยู่คนเดียว (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	0.952	0.844	1.075	1.007	0.894	1.134
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น	0.865	0.745	1.006	1.119	0.967	1.296
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน	0.590 *	0.454	0.767	0.590 *	0.458	0.760
อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส	0.917	0.814	1.032	1.069	0.954	1.198
อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่ สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร	0.666 *	0.589	0.754	0.774 *	0.685	0.875
อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่ คู่สมรส ไม่ใช่บุตรและไม่ใช่หลาน)	0.984	0.848	1.142	1.134	0.989	1.299
R²		0.270			0.263	

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

และจากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564 ตัวแปรอิสระต่าง ๆ นั้นสามารถนำมาอธิบายการแปรผันของความยากจนได้ร้อยละ 26.3 (ค่า $R^2 = 0.263$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน ได้แก่ อายุ (อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน จำแนกตามภาค ได้แก่ ระดับการศึกษา (ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) สถานภาพสมรส (สมรส และหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่) เขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล สถานภาพทำงาน สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน และอื่น ๆ) รูปแบบการอยู่อาศัย (อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน และแบบอาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรสและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร) ทั้งนี้ปัจจัยเพศ สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) และการพึ่งพิงรวมไม่มีความสัมพันธ์กับสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในปี พ.ศ.2564 กล่าวคือมีนัยสำคัญเพียงในปี พ.ศ.2560 เท่านั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้สูงอายุที่มีอายุ 70-79 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.383 เท่าของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี (ค่า Odds Ratio = 1.383) และผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.613 เท่าของผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี (ค่า Odds Ratio = 1.613) ซึ่งหมายถึงว่าผู้ที่มีอายุมากขึ้นมีโอกาสยากจนมากขึ้น

ผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.021 เท่าของผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.021) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากมีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า

ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.652 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.652) ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.508 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.508) ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.318 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.318) และผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.142 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.142) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสยากจนน้อยลง

ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.583 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด (ค่า Odds Ratio = 0.583) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด

ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.591 เท่าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด (ค่า Odds Ratio = 0.591) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.706 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ค่า Odds Ratio = 0.706) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพทำงานมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.189 เท่าของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพไม่ได้ทำงาน (ค่า Odds Ratio = 0.189) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่ทำงานมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.311 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.311) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.486 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.486) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทนมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.115 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ค่า Odds Ratio = 0.115) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ) มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลานมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.590 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (ค่า Odds Ratio = 0.590) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลานมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร มีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.774 เท่าของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว (ค่า Odds Ratio = 0.774) ซึ่งหมายถึงว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว

4.2 ผลการศึกษาลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

4.2.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุของหัวหน้าครัวเรือน 60-69 ปี เป็นเพศชาย ระดับการศึกษาประถมศึกษา สถานภาพสมรสเป็นสมรส อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ไม่มีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน และมีผู้สูงอายุ 1 คนอาศัยอยู่ในครัวเรือน ทั้งในกลุ่มตัวอย่างปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยมีรายละเอียดดังนี้

อายุของหัวหน้าครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี (ร้อยละ 48.5) รองลงมาคือกลุ่มที่อายุ 70-79 ปี อายุ 20-59 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 25.4 ร้อยละ 15.0 และร้อยละ 11.0 ตามลำดับ) และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 ปี (ร้อยละ 47.5) รองลงมาที่อายุ 70-79 ปี อายุ 20-59 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 26.4 ร้อยละ 15.3 และร้อยละ 10.5 ตามลำดับ) โดยจะเห็นว่าข้อมูลทั้งสองปีมีลักษณะอายุของหัวหน้าครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างเหมือนกัน

เพศของหัวหน้าครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างกว่าครึ่งเป็นเพศชายที่ร้อยละ 56.5 จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และร้อยละ 54.2 จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 เป็นเพศหญิงร้อยละ 43.5 และร้อยละ 45.8 จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ตามลำดับ

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 71.7) รองลงมาคือมีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

หรืออนุปริญญา ปริญญาตรีขึ้นไป และไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 12.8 ร้อยละ 8.4 และร้อยละ 7.1 ตามลำดับ) และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 69.1) รองลงมาที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา ปริญญาตรีขึ้นไป และไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 15.2 ร้อยละ 9.6 และร้อยละ 6.0 ตามลำดับ)

สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 มีลักษณะของสถานภาพสมรสในรูปแบบที่เหมือนกันคือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส (ร้อยละ 56.8 และร้อยละ 56.3 ตามลำดับ) รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ที่ร้อยละ 37.8 และร้อยละ 37.2 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในสถานภาพโสด ร้อยละ 5.4 และร้อยละ 6.5 ตามลำดับ

เขตที่อยู่อาศัย

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 57.9 และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลร้อยละ 42.1 และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 58.3 และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลร้อยละ 41.7

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนในรูปแบบที่เหมือนกันคือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสมาชิกครัวเรือนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 55.3 และร้อยละ 52.4 ตามลำดับ) รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ที่ร้อยละ 28.2 และร้อยละ 30.2 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่คนเดียว ร้อยละ 16.5 และร้อยละ 17.4 ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 3.090 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 1 คน ค่าสูงสุดเท่ากับ 13 คน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 1.673 และกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 2.980 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 1 คน ค่าสูงสุดเท่ากับ 20 คน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 1.646

จำนวนเด็กในครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน (ร้อยละ 69.2) รองลงมาคือมีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน 1 คน และ 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 19.4 และร้อยละ 11.4 ตามลำดับ) และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน (ร้อยละ 73.3)

รองลงมาคือมีเด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน 1 คน และ 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 17.3 และร้อยละ 9.4 ตามลำดับ)

จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2560 มีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 1 คน (ร้อยละ 62.7) รองลงมาคือมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 2 คน (ร้อยละ 35.3) และมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ตามลำดับ (ร้อยละ 1.8) และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 มีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 1 คน (ร้อยละ 60.9) รองลงมาคือมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 2 คน (ร้อยละ 37.2) และมีผู้สูงอายุอาศัยในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ตามลำดับ (ร้อยละ 1.9)

การพึ่งพิงรวม

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบว่ามีการพึ่งพิงรวมเฉลี่ยเท่ากับ 4.2855 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 0.10 ค่าสูงสุด เท่ากับ 10.00 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 4.2247 และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 พบว่ามีการพึ่งพิงรวมเฉลี่ยเท่ากับ 4.4472 โดยค่าต่ำสุดเท่ากับ 0.11 ค่าสูงสุด เท่ากับ 10.00 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 4.2743

ตารางที่ 14 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะของครัวเรือน ในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุ	พ.ศ.2560 (n=15,198)		พ.ศ.2564 (n=16,450)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน				
20 – 59 ปี	15.0	2,286	15.3	2,513
60 – 69 ปี	48.5	7,374	47.5	7,820
70 – 79 ปี	25.4	3,866	26.4	4,336
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	11.0	1,671	10.8	1,779
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน				
ชาย	56.5	8,582	54.2	8,916
หญิง	43.5	6,615	45.8	7,532
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน				
ไม่มีการศึกษา	7.1	1,085	6.0	989

ลักษณะของครีวเรือนผู้สูงอายุ	พ.ศ.2560 (n=15,198)		พ.ศ.2564 (n=16,450)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ประถมศึกษา	71.7	10,902	69.1	11,369
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	12.8	1,939	15.2	2,506
ปริญญาตรีขึ้นไป	8.4	1,270	9.6	1,584
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครีวเรือน				
โสด	5.4	821	6.5	1,069
สมรส	56.8	8,631	56.3	9,268
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	37.8	5,745	37.2	6,111
5. เขตที่อยู่อาศัย				
นอกเขตเทศบาล	57.9	8,796	58.3	9,597
ในเขตเทศบาล	42.1	6,401	41.7	6,851
6. จำนวนสมาชิกในครีวเรือน				
1 คน	16.5	2,508	17.4	2,857
2 คน	28.2	4,292	30.2	4,975
3 คนขึ้นไป	55.3	8,398	52.4	8,616
	ค่าเฉลี่ย	3.090	ค่าเฉลี่ย	2.980
	ค่าต่ำสุด	1	ค่าต่ำสุด	1
	ค่าสูงสุด	13	ค่าสูงสุด	20
	ค่าเบี่ยงเบน	1.673	ค่าเบี่ยงเบน	1.646
	มาตรฐาน		มาตรฐาน	
7. จำนวนเด็กในครีวเรือน				
ไม่มีเด็กในครีวเรือน	69.2	10,519	73.3	12,057
1 คน	19.4	2,945	17.3	2,837
2 คนขึ้นไป	11.4	1,734	9.4	1,554
8. จำนวนผู้สูงอายุในครีวเรือน				
1 คน	62.7	9,533	60.9	10,020
2 คน	35.5	5,388	37.2	6,117
3 คนขึ้นไป	1.8	277	1.9	312
9. การพึงพิงรวม				
	ค่าเฉลี่ย	4.2855	ค่าเฉลี่ย	4.4472
	ค่าต่ำสุด	0.1000	ค่าต่ำสุด	0.1100
	ค่าสูงสุด	10.0000	ค่าสูงสุด	10.0000
	ค่าเบี่ยงเบน	4.2247	ค่าเบี่ยงเบน	4.2743
	มาตรฐาน		มาตรฐาน	

4.2.2 ลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน

ผลการศึกษาสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ตารางที่ 10) พบครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานะความยากจนในปี พ.ศ.2560 ร้อยละ 11.5 และปี พ.ศ.2564 ร้อยละ 8.5 (ตารางที่ 15) โดยจะเห็นได้ว่าจำนวนครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนนั้นมีจำนวนลดลง

ตารางที่ 15 ร้อยละของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

สถานะความยากจน	พ.ศ.2560 (n=15,198)	พ.ศ.2564 (n=10,414)
ยากจน	11.5 (1,744)	8.5 (1,398)
ไม่ยากจน	88.5 (13,460)	91.5 (15,050)

เมื่อศึกษาลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน โดยจำแนกสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุด้วยเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ออกตามลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุ 8 ลักษณะ ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนเด็กในครัวเรือน และจำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน พร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุกับปัจจัยลักษณะต่าง ๆ ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi-square)

ตารางที่ 16 ครั้วเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนตามลักษณะครั้วเรือนผู้สูงอายุ ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ. 2564

ลักษณะของครั้วเรือนผู้สูงอายุ	ครั้วเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน			
	พ.ศ.2560 (n=15,198)		พ.ศ.2564 (n=16,450)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
1. อายุของหัวหน้าครั้วเรือน				
20 – 59 ปี	9.7	222	8.9	225
60 – 69 ปี	10.3	575	7.1	554
70 – 79 ปี	13.8	535	9.5	414
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	13.8	230	11.6	206
	$\chi^2 = 47.436^*$		$\chi^2 = 48.622^*$	
2. เพศของหัวหน้าครั้วเรือน				
ชาย	12.3	1,059	9.1	815
หญิง	10.3	684	7.7	583
	$\chi^2 = 14.711^*$		$\chi^2 = 10.312^*$	
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครั้วเรือน				
ไม่มีการศึกษา	23.3	253	19.6	194
ประถมศึกษา	13.1	1,431	9.8	1,119
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	2.8	55	3.4	84
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.3	4	0.1	1
	$\chi^2 = 477.389^*$		$\chi^2 = 413.739^*$	
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครั้วเรือน				
โสด	4.4	36	4.3	46
สมรส	13.7	1,181	9.8	909
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	9.2	526	7.3	444
	$\chi^2 = 112.527^*$		$\chi^2 = 56.507^*$	
5. เขตที่อยู่อาศัย				
นอกเขตเทศบาล	14.9	1,315	10.9	1,047
ในเขตเทศบาล	6.7	429	5.1	351
	$\chi^2 = 248.092^*$		$\chi^2 = 172.144^*$	
6. จำนวนสมาชิกในครั้วเรือน				
1 คน	2.4	59	1.1	30
2 คน	8.3	355	5.3	265

ลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุ	ครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน			
	พ.ศ.2560 (n=15,198)		พ.ศ.2564 (n=16,450)	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
3 คนขึ้นไป	15.8	1,330	12.8	1,103
	$\chi^2 = 406.135^*$		$\chi^2 = 473.324^*$	
7. จำนวนเด็กในครัวเรือน				
ไม่มีเด็กในครัวเรือน	7.4	783	5.4	649
1 คน	16.6	488	12.7	360
2 คนขึ้นไป	27.3	473	25.0	389
	$\chi^2 = 669.842^*$		$\chi^2 = 760.703^*$	
8. จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน				
1 คน	9.1	870	6.8	682
2 คน	15.3	824	11.0	670
3 คนขึ้นไป	18.1	50	15.1	47
	$\chi^2 = 140.834^*$		$\chi^2 = 101.511^*$	

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อายุของหัวหน้าครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.8 เท่ากัน) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อหัวหน้าครัวเรือนมีอายุมากขึ้น คือหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี มีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนร้อยละ 9.7 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.3 เมื่อหัวหน้าครัวเรือนมีอายุ 60-69 ปี

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 11.6) โดยหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 70-79 ปี มีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนร้อยละ 9.5 หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี มีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนร้อยละ 8.9 และหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 60-69 ปี มีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนร้อยละ 7.1

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลปี พ.ศ.2560 พบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าครัวเรือนอายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ 0.05 และข้อมูลปี พ.ศ.2564 พบว่าคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นคร้วเรื้อนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เพศของหัวหน้าคร้วเรื้อน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรื้อนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนคือ คร้วเรื้อนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนเป็นเพศชาย (ร้อยละ 12.3) โดยหัวหน้าคร้วเรื้อนเพศหญิงยากจนร้อยละ 10.3

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรื้อนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนคือ คร้วเรื้อนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนเป็นเพศชาย (ร้อยละ 9.1) โดยหัวหน้าคร้วเรื้อนเพศหญิงยากจนร้อยละ 7.7

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนเป็นเพศชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ระดับการศึกษาของหัวหน้าคร้วเรื้อน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรื้อนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนคือ คร้วเรื้อนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 23.3) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อหัวหน้าคร้วเรื้อนมีระดับการศึกษาน้อยลง กล่าวคือหัวหน้าคร้วเรื้อนที่การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีสัดส่วนของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 0.3 และเมื่อมีระดับการศึกษาน้อยลงที่ระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญาจะมีคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 2.8 และระดับประถมศึกษามีคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 13.1

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรื้อนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนคือ คร้วเรื้อนผู้สูงอายุที่มีหัวหน้าคร้วเรื้อนไม่มีการศึกษา (ร้อยละ 19.6) โดยเห็นได้ว่ามีสัดส่วนของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้นเมื่อมีหัวหน้าคร้วเรื้อนระดับการศึกษาน้อยลง กล่าวคือหัวหน้าคร้วเรื้อนที่การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีสัดส่วนของคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 0.1 และเมื่อมีระดับการศึกษาน้อยลงที่ระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญาจะมีคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 3.4 และระดับประถมศึกษามีคร้วเรื้อนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 9.8

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าเมื่อหัวหน้าคร้วเรื้อนผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาน้อยลงตามลำดับ (ปริญญาตรีขึ้นไป มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา ประถมศึกษา ต่ำกว่าประถมศึกษา และไม่มีการศึกษา ตามลำดับ) จะมีความยากจนมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส (ร้อยละ 13.7) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ยากจนร้อยละ 9.2 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพโสด ยากจนร้อยละ 4.4

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส (ร้อยละ 9.8) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ยากจนร้อยละ 7.3 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่หัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพโสด ยากจนร้อยละ 4.3

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นมีหัวหน้าครัวเรือนอยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เขตที่อยู่อาศัย

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 14.9) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลยากจนร้อยละ 6.7

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 10.9) โดยมีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลยากจนร้อยละ 5.1

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 15.8) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 8.3 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 2.4

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 12.8) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 5.3 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสมาชิกครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 1.1

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนเด็กในครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 27.3) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 16.6 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่ไม่มีเด็กในครัวเรือนยากจนร้อยละ 7.4

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป (ร้อยละ 25.0) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 12.7 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่ไม่มีเด็กในครัวเรือนยากจนร้อยละ 5.4

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีเด็กอยู่ในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนผู้สูงอายุในครัวเรือน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 18.1) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 15.3 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 9.1

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ผลการศึกษาพบว่าลักษณะสำคัญของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนคือ ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป (ร้อยละ 15.1) โดยมีครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 2 คน ยากจนร้อยละ 11.0 และครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 1 คน ยากจนร้อยละ 6.8

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 2 ปี จะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.2.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคนั้น ได้ทำการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทุกตัวที่ใช้ในการวิจัยว่าเป็นอิสระต่อกันหรือไม่ (Multicollinearity) ซึ่งหากค่า VIF มีค่าเกินกว่า 5 และค่า Tolerance มีค่าน้อยกว่า 0.2 จะหมายความว่าตัวแปรอิสระที่นำมาใช้นั้นมีความสัมพันธ์กันเองใน

ระดับที่มีความน่ากังวล (Menard, 2002) โดยจากการทดสอบฯ สำหรับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 ชุดข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2560 ที่มีตัวแปรอิสระจำนวน 7 ตัว พบว่ามีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.065-1.647 และมีค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.607-0.939 และจากการทดสอบฯ สำหรับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 ชุดข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ที่มีตัวแปรอิสระจำนวน 7 ตัว พบว่ามีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.063-1.665 และมีค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.601-0.941 ซึ่งหมายความว่าไม่มีตัวแปรอิสระใดมีค่า VIF มีค่าเกินกว่า 5 และค่า Tolerance มีค่าน้อยกว่า 0.2 ดังนั้นตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิจัยเป็นอิสระต่อกันหรือไม่มีความสัมพันธ์กันมากจนน่ากังวล ทำให้สามารถนำตัวแปรเหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระต่อไป

เมื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค จากปัจจัยทั้งหมด 7 ลักษณะ ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม โดยควบคุมปัจจัยอื่นๆ ให้คงที่ จากผลการวิเคราะห์การถดถอยของระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระ (ตารางที่ 17) พบว่าข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 ตัวแปรอิสระต่าง ๆ นั้นสามารถนำมาอธิบายการแปรผันของความยากจนได้ร้อยละ 17.9 (ค่า $R^2 = 0.179$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนจำแนกตามภาค ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนอายุ 70-79 ปี สถานภาพสมรสเป็นสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม (ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน ได้แก่ ระดับการศึกษา (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) และเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล โดยมีรายละเอียดดังนี้

หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 70-79 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.268 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี (ค่า Odds Ratio = 1.268) ซึ่งหมายถึงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 70-79 ปี มีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี

หัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.561 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพโสด (ค่า Odds Ratio = 1.561) ซึ่งหมายถึงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพโสด

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.453 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.453) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.032 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.032) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า

หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.419 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.419) หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.078 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.078) และหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.128 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.012) ซึ่งหมายถึงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยลง

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.541 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ค่า Odds Ratio = 0.541) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนน้อยกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 17 อัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=19,208)			พ.ศ.2564 (n=23,158)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน						
20 – 59 ปี (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
60 – 69 ปี	0.854	0.712	1.023	0.643 *	0.533	0.776
70 – 79 ปี	1.268 *	1.042	1.543	0.853	0.697	1.044
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	1.224	0.970	1.543	1.008	0.794	1.279

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=19,208)			พ.ศ.2564 (n=23,158)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน						
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
หญิง	1.090	0.954	1.245	0.912	0.793	1.048
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน						
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ประถมศึกษา	0.419 *	0.355	0.494	0.403 *	0.336	0.484
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	0.078 *	0.057	0.108	0.108 *	0.080	0.145
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.012 *	0.004	0.031	0.003 *	0.000	0.018
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน						
โสด (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
สมรส	1.561 *	1.092	2.233	1.013	0.733	1.400
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	0.922	0.642	1.323	0.833	0.598	1.160
5. เขตที่อยู่อาศัย						
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ในเขตเทศบาล	0.541 *	0.480	0.611	0.605 *	0.531	0.690
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน						
	1.453 *	1.401	1.507	1.513 *	1.456	1.573
7. การพึงพิงรวม						
	1.032 *	1.014	1.050	1.035 *	1.016	1.055
R ²	0.179			0.172		

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564 ตัวแปรอิสระต่าง ๆ นั้นสามารถนำมาอธิบายการแปรผันของความยากจนได้ร้อยละ 17.2 (ค่า R² = 0.172) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนจำแนกตามภาค ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึงพิงรวม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนอายุ 60-69 ปี ระดับการศึกษา (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) และเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล ทั้งนี้ปัจจัยอายุของหัวหน้า

ครัวเรือนในปี พ.ศ.2564 มีความสัมพันธ์กับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ช่วงอายุแตกต่างกันกับปี พ.ศ.2560 ที่หัวหน้าครัวเรือนอายุ 70-79 ปี และปัจจัยสถานภาพสมรสเป็นสมรสของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในปี พ.ศ.2564 กล่าวคือมีนัยสำคัญเพียงในปี พ.ศ.2560 เท่านั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.513 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.513) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 1.035 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 1.035) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมมากมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า

หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 60-69 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.643 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี (ค่า Odds Ratio = 0.643) ซึ่งหมายถึงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 60-69 ปี มีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 20-59 ปี

หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.403 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.403) หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา มีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.108 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.108) และหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.003 เท่าของหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา (ค่า Odds Ratio = 0.003) ซึ่งหมายถึงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยลง

ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.605 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ค่า Odds Ratio = 0.605) ซึ่งหมายถึงว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนน้อยกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องความยากจนในผู้สูงอายุไทย การเปลี่ยนแปลง และปัจจัยเสี่ยง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของ ผู้สูงอายุยากจนและครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 และข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 1 ตัวแปรตามที่นำมาใช้ศึกษาคือสถานะความยากจนของผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค และตัวแปรอิสระคือลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย อายุและเพศ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพการทำงาน และสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และลักษณะทางครัวเรือน ประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การพึ่งพิงรวม และรูปแบบการอยู่อาศัย

และจากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ 2 ตัวแปรตามที่นำมาใช้ศึกษาคือสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยตามเส้นความยากจน (Poverty Line) และตัวแปรอิสระคือองค์ประกอบครัวเรือนของผู้สูงอายุ ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 ลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุยากจนและครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน

จากข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560 พบผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 39.0 และปี พ.ศ.2564 พบผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 34.1 และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560 พบครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 11.5 และในปี พ.ศ.2564 พบครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนลดลงเหลือร้อยละ 8.5 จะเห็นได้ว่าทั้งผู้สูงอายุยากจนและครัวเรือนผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2564 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ระบุว่าผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ยากจนร้อยละ 6.8 ซึ่งลดลงจากรายงานในปี พ.ศ.2561-2563 ที่มีผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 10.72 ร้อยละ 7.8 และร้อยละ 8.3 ตามลำดับ ทั้งนี้จากรายงานฯ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุยากจนนั้นลดลง มีเพียงในปี พ.ศ.2563 ที่ผู้สูงอายุยากจนเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากปีนั้นเป็นปีมีการแพร่

ระบาดของโควิด-19 ค่อนข้างรุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิราภรณ์ โพธิศิริ (2563) เรื่องผลกระทบของ COVID-19 ต่อผู้สูงอายุไทย ที่พบว่าผู้สูงอายุร้อยละ 81 ประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำงานในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาด และร้อยละ 36 ของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้สูญเสียอาชีพหรือพื้นที่ค้าขายหรือถูกปรับลดเงินเดือน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2563) ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อความยากจนในผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ เนื่องจากยังไม่มีมาตรการในการรับมือกับการแพร่ระบาดดังกล่าว

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาของ วิราภรณ์ โพธิศิริ (2563) และการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2564 มีผลการศึกษาที่สอดคล้องกันคือความยากจนของผู้สูงอายุที่ลดลงภายหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดที่รุนแรงของโควิด-19 ได้บรรเทาลงนั้น อาจเป็นผลมาจากมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐที่ผู้สูงอายุได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เพราะจากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2560 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่าเมื่อทำการศึกษาโดยใช้แบบจำลอง Logistic Model ศึกษาชุดข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี 2558 พบว่าการที่ผู้สูงอายุได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุทำให้ออกโอกาสการเป็นครัวเรือนยากจนลดลง และการให้เงินอุดหนุนช่วยให้ครัวเรือนมีความสามารถในการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีในส่วนของสิทธิที่ผู้สูงอายุได้รับจากโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐ โดยในข้อมูลจากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2564 พบว่าผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ถือบัตรสวัสดิการสูงถึงร้อยละ 40.20 ของผู้สูงอายุทั้งหมด นอกจากนี้ในรายงานยังกล่าวอีกว่าครัวเรือนยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้นถึงแม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยร้อยละ 41.64 ของรายได้ที่เพิ่มขึ้นนั้นเป็นการเพิ่มขึ้นจากสงเคราะห์และเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) รวมไปถึงมาตรการเพิ่มเติมจากภาครัฐในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งในทางตรงหรือทางอ้อมในด้านเศรษฐกิจและการเงิน ยกตัวอย่างเช่น มาตรการจากสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการเพิ่มกำลังซื้อให้แก่ผู้มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ระยะที่ 3 โครงการเพิ่มกำลังซื้อให้แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ โครงการคนละครึ่ง และโครงการยิ่งใช้ยิ่งได้ มาตรการจากกองทุนผู้สูงอายุที่ให้ความช่วยเหลือลูกหนี้กองทุนผู้สูงอายุด้วยการผ่อนชำระหนี้ให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564) จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับผลกระทบในด้านรายได้จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

ผลการศึกษาผู้สูงอายุไทยที่ยากจนตามลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคมและครัวเรือนตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 สามารถสรุปลักษณะของผู้สูงอายุไทยยากจนที่สอดคล้องกันของปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยเป็นไปใน

ทิศทางเดียวกันได้ว่า ผู้สูงอายุไทยเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป เป็นผู้หญิง มีการศึกษต่ำกว่า ประถมศึกษาและไม่มีการศึกษา เป็นหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อาศัยอยู่นอกเทศบาล เป็นผู้ที่ไม่ได้ทำงาน มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลเป็นประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) และไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และอาศัยอยู่กับบุตร และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส

ซึ่งลักษณะของกลุ่มผู้สูงอายุที่ยากจนสอดคล้องกับรายงานของ OECD (2019) ก็พบว่า ผู้สูงอายุที่อายุมากขึ้นจะมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อายุน้อยกว่า และสัดส่วนความยากจนด้านรายได้ของผู้สูงอายุนั้นก็ยิ่งสูงกว่าประชากรในทุกกลุ่ม โดยจะมีแนวโน้มที่จะยากจนมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้นด้วย และได้มีการอธิบายเพิ่มเติมว่าสัดส่วนความยากจนที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุในแต่ละประเทศสามารถอธิบายได้ด้วยบริบทของระบบสวัสดิการผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป รวมไปถึงงานศึกษาของ Hurd (1990) ที่กล่าวว่าผู้สูงอายุมีความสามารถที่จะทำให้ตนเองหลุดออกจากสถานะความยากจนได้น้อยกว่าวัยอื่น จึงมีโอกาสมีความยากจนถาวรมากกว่า ในส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงนั้นข้อมูลจาก OECD (2019) และ United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA (2015) ให้ข้อมูลตรงกันว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีแนวโน้มจะมีความยากจนมากกว่าเพศชาย โดย United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA (2015) ระบุว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเพศหญิงจะยากจนมากกว่าเพศชาย ประกอบด้วย อายุคาดเฉลี่ย โอกาสการเป็นหม้าย การเข้าถึงการศึกษา และประเด็นด้านสุขภาพที่จะมีผลโดยตรงกับสภาพเศรษฐกิจ เพราะเพศหญิงมีโอกาสที่จะเกิดความเจ็บป่วย และเผชิญปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่สูงกว่า (OECD, 2019) โดยเฉพาะเพศหญิงที่อยู่ในสถานะหม้าย/หย่า หรือมีลูกและไม่ได้แต่งงานอีกครั้ง ย่อมมีความเสี่ยงที่จะอยู่ในสถานะความยากจนมากกว่า (Khan et al., 2017) รวมไปถึงระดับที่รายได้ของเพศหญิงในช่วงก่อนวัยสูงอายุซึ่งมีความสัมพันธ์กับระดับเงินออมหรือเงินบำนาญอีกด้วย (OECD, 2019) ซึ่งระดับรายได้ที่น้อยลงจะสะท้อนไปถึงระดับการศึกษาที่ผู้สูงอายุได้รับ เมื่อมีระดับการศึกษาที่สูงย่อมมีความสามารถในการหารายได้หรือมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานที่มากขึ้น เห็นได้ชัดว่าสถานะทางเศรษฐกิจ อันรวมไปถึงการจ้างงานเป็นก้ำกึ่งสำคัญในการป้องกันผู้สูงอายุจากความยากจนได้ (United Nations (UNDESA), 2019; มุลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561) นัยหนึ่งคือผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานย่อมมีระดับรายได้ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและดูแลตนเองได้น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน และมีโอกาสอยู่ในความยากจนมากกว่า อีกทั้งในส่วนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ก็มีความสัมพันธ์กับโอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทหรือนอกเขตเทศบาลจะมีโอกาสอยู่ในสถานะความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น (Khan et al., 2017; Loyfah, 2020) และหากพิจารณาถึงแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุ OECD (2019) พบว่าแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุส่วนใหญ่คือเงินสวัสดิการจากรัฐ สอดคล้องกับรายงานการวิเคราะห์

สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี พ.ศ.2564 ที่พบว่าสัดส่วนผู้สูงอายุยากจนที่ได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมีมากขึ้น (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) เห็นชัดว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน โดยข้อมูลจาก United Nations (UNDESA) (2019) เน้นชัดว่าผู้สูงอายุพึ่งพาเงิน ซึ่งรวมไปถึงสวัสดิการจากภาครัฐสูงถึงสองในสามของชีวิตประจำวัน รวมไปถึง OECD (2019) ที่ระบุว่าระบบสวัสดิการต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อความยากจนของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ แต่หากไม่มีระบบสวัสดิการที่ดีพอ แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุก็จะมาจากบุตรและครอบครัวเป็นหลัก (HSBC, 2008) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับไทยที่แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 34.7 เป็นรายได้จากที่มาจากบุตร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) แต่การศึกษาครั้งนี้มีข้อที่น่าสังเกตว่าแม้ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับบุตร แต่อาศัยอยู่กับคู่สมรส ก็จนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว และผลจากการวิเคราะห์แบบตารางไขว้ยังพบว่าผู้สูงอายุที่ยังอาศัยอยู่กับบุตรมีสัดส่วนที่เป็นคนจนมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุไทยที่อาศัยอยู่กับบุตรส่วนหนึ่งเพราะต้องพึ่งพิงรายได้จากบุตร และอาจจะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน และการศึกษาครั้งนี้อยู่ในช่วงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่บุตรอาจได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความยากจนของผู้สูงอายุด้วย

นอกจากนี้การพึ่งพาภาครัฐของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเงิน ความคุ้มครองสวัสดิการทุกรูปแบบล้วนแล้วแต่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุทั้งสิ้น เห็นได้ในผลการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุยากจนส่วนใหญ่คือ ผู้สูงอายุที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล ซึ่งสะท้อนถึงภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลที่อาจนำไปสู่ความยากจนของผู้สูงอายุได้ และผู้สูงอายุมีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลเป็นประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) ซึ่งเป็นสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลจากภาครัฐโดยตรง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Loyfah (2020) ที่พบว่าผู้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลเป็นประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) มีแนวโน้มที่จะยากจนมากกว่ากลุ่มอื่น

และจากข้อมูลทั้ง 2 ชุดข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุยากจนนั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ที่มีอายุเพิ่มขึ้น เป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษาน้อย เป็นหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อาศัยอยู่นอกเทศบาล เป็นผู้ที่ไม่ได้ทำงาน ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และอาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส

ผลการศึกษาลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 สามารถสรุปลักษณะของครัวเรือนผู้สูงอายุไทยยากจนที่สอดคล้องกันของปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือเป็นครัวเรือนที่มีลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป เป็นเพศชาย ไม่มีการศึกษา สถานภาพสมรสเป็นสมรส อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป มีเด็กในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป และมีผู้สูงอายุในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป

ซึ่งการศึกษาของ OECD (2019) และ Hurd (1990) ที่ระบุว่าผู้ที่มีอายุมากขึ้นจะมีรายได้เฉลี่ยน้อยลงมีส่วนของผู้ที่ยากจนสูงกว่าประชากรในกลุ่มอื่น และมีแนวโน้มของความยากจนเพิ่มขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุมากขึ้นจะมีโอกาสที่ครัวเรือนยากจนมากขึ้น เนื่องด้วยความสามารถในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจจะลดลงไปตามช่วงอายุที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งด้วยบริบทของสังคมไทยที่มักให้ผู้ที่มีอายุมากที่สุดเป็นหัวหน้าครัวเรือน ผลการศึกษาจึงพบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุมากมีโอกาสยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุน้อยกว่า และด้วยบริบทนี้จึงพบว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศชายเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าเพศหญิง ซึ่งไม่สอดคล้องกับ United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA (2015) ที่ระบุว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิงมีแนวโน้มเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าเพศชาย เพราะด้วยบริบททางสังคมที่ต่างกันออกไป ในส่วนของระดับการศึกษาไม่ว่าจะเป็นบุคคลในสถานะใดของครัวเรือนย่อมมีผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนทั้งสิ้น จึงเห็นได้ว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษาจึงเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์ (2560) สำหรับสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนผลการศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าในสถานภาพสมรสอื่น เพราะเป็นครัวเรือนจะมีสมาชิกของครัวเรือนขนาดใหญ่กว่า และอาจมีวัยพึ่งพิงทั้งวัยเด็กที่เป็นลูกและวัยสูงอายุที่เป็นพ่อแม่ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ที่มีอายุมาก เป็นเพศชาย ซึ่งย่อมอยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรส ทำให้สะท้อนว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพสมรสเป็นสมรสจึงเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในสถานภาพอื่น นอกจากนี้เขตที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันย่อมมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงกับโอกาสในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและการจ้างงาน ดังนั้นจึงพบครัวเรือนยากจนนอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล และในการศึกษาหลายงาน เช่น การศึกษาของ Loyfah (2020) และ Sakonthanawat (2011) และผลการสำรวจของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) มีข้อค้นพบร่วมกันคือครัวเรือนที่มีโครงสร้างครัวเรือนเป็นผู้สูงอายุ และมีการพึ่งพิงสูงเป็นครัวเรือนยากจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่ว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีเด็กในครัวเรือน 2 คนขึ้นไป และมีผู้สูงอายุในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นครัวเรือนผู้สูงอายุ และครัวเรือนที่มีการพึ่งพิงสูง

และจากข้อมูลทั้ง 2 ชุดข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนนั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้สูงอายุ เป็นเพศชาย มีระดับการศึกษาน้อย สถานภาพสมรสเป็นสมรส อาศัยอยู่นอกเทศบาล มีจำนวนสมาชิกครัวเรือน 3 คนขึ้นไป ไม่มีเด็กในครัวเรือน และมีผู้สูงอายุในครัวเรือน 1 คน

ผลการศึกษาลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุยากจน และครัวเรือนผู้สูงอายุ ยากจน ค้นพบความสอดคล้องกันทั้งในส่วนของอายุของผู้สูงอายุ และอายุของหัวหน้าครัวเรือน ผู้สูงอายุคือ ผู้ที่มีอายุมากขึ้นย่อมมีแนวโน้มที่จะยากจนมากขึ้น และถ้าผู้ที่มีอายุมากขึ้นนี้เป็นหัวหน้า ครัวเรือน ครัวเรือนผู้สูงอายุก็จะมีแนวโน้มเป็นครัวเรือนยากจนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้แล้วระดับ การศึกษาของบุคคลมีผลต่อความยากจนชัดเจนทั้งตัวผู้สูงอายุ และหัวหน้าครัวเรือนของผู้สูงอายุ กล่าวคือผู้ที่มีระดับการศึกษาน้อย มีการศึกษา ก็จะมีแนวโน้มเป็นผู้ที่ยากจนและครัวเรือนยากจน รวมไปถึงการอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลสะท้อนถึงโอกาสทางเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกับพื้นที่ใน เขตเทศบาล ดังนั้นครัวเรือนผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีแนวโน้มจากจนมากกว่า อีกทั้งผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส หรือมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนตั้งแต่ 3 คน และการพึ่งพิงรวมในครัวเรือนสูง สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของผู้สูงอายุที่พึ่งพาหรือได้รับการ เกื้อหนุนจากผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สูงอายุยากจน และครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนด้วย

5.1.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้น ความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค

ในผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ ทางบวกคือ อายุ (อายุ 70-79 ปี และอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) เพศ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และ การพึ่งพิงรวม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบคือ ระดับการศึกษา (ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) สถานภาพสมรส (สมรส และหม้าย/ หย่า/แยกกันอยู่) เขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล สถานภาพทำงาน สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน และอื่น ๆ) และรูปแบบการอยู่อาศัย (อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคน อื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน และแบบอาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร) (ตารางที่ 18) และพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 คือ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เขตที่อยู่ อาศัย สถานภาพการทำงาน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และรูปแบบการอยู่อาศัยแบบอาศัยอยู่กับคู่ สมรส และคนอื่น โดยไม่มีบุตร และไม่มีหลาน และแบบอาศัยอยู่กับหลาน และ/หรือคู่สมรส และ/ หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติเฉพาะปี พ.ศ.2560 คือ เพศ สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล (ยกเว้นประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) และการพึ่งพิงรวม โดยเห็นได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจนในผู้สูงอายุมาจากหลาย ปัจจัย และแต่ละปัจจัยนั้นมีความเชื่อมโยงกัน ไม่ใช่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงเท่านั้น (Kittipong

Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues, 2019) ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ นั้น มีทั้งปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงปัจจัยที่เป็นการสนับสนุนจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นสวัสดิการทางสังคม การเงิน สุขภาพหรือเครือข่ายสังคมของผู้สูงอายุจากการศึกษาของ Khan et al. (2017)

ตารางที่ 18 ทิศทางของอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564

ปัจจัย	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564
	(n=41,437)	(n=44,337)
	Odds Ratio	Odds Ratio
ปัจจัยทางประชากร		
1. อายุ		
60-69 ปี (กลุ่มอ้างอิง)		
70-79 ปี	+	+
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	+	+
2. เพศ		
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)		
หญิง	+	
ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม		
3. ระดับการศึกษา		
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	-	-
ประถมศึกษา	-	-
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	-	-
ปริญญาตรีขึ้นไป	-	-
4. สถานภาพสมรส		
โสด (กลุ่มอ้างอิง)		
สมรส	-	-
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	-	-

ปัจจัย	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564
	(n=41,437)	(n=44,337)
	Odds Ratio	Odds Ratio
5. เขตที่อยู่อาศัย		
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)		
ในเขตเทศบาล	-	-
6. สถานภาพการทำงาน		
ไม่ได้ทำงาน (กลุ่มอ้างอิง)		
ทำงาน	-	-
7. สวัสดิการข้าราชการพยาบาล		
ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการข้าราชการพยาบาล (กลุ่มอ้างอิง)		
ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	-	-
ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ	-	-
ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน	-	-
อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)	-	-
ปัจจัยทางครัวเรือน		
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	+	+
9. การพึงพิงรวม	+	
10. รูปแบบการอยู่อาศัย		
อาศัยอยู่คนเดียว (กลุ่มอ้างอิง)		
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น		
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น		
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน	-	-
อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส		
อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร	-	-
อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส ไม่ใช่บุตร และไม่ใช่หลาน)		
R²	0.207	0.263

หมายเหตุ + หมายถึง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก

- หมายถึง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางลบ

ในส่วนของปัจจัยทางประชากร การที่ผู้ที่มีอายุสูงขึ้นมีโอกาสอยู่ในสถานะความยากจนมากขึ้น เนื่องจากประเด็นทางสุขภาพกาย ความเจ็บป่วย และความสามารถในการทำงานหรือโอกาสในการสร้างรายได้จะมีน้อยกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ซึ่งอาจเกิดความเสี่ยงที่ไม่ได้ทำงาน ไม่มีรายได้ และเงินออมลดลงจนเข้าสู่ความยากจนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Hurd (1990) และ Smeeding & Suanders (1998) และ Bloom (2016) และ Loyfah (2020) ที่พบว่าผู้สูงอายุไทยที่อายุ 80 ปีขึ้นไป (ผู้สูงอายุวัยปลาย) มีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุวัยอื่น (ผู้สูงอายุวัยกลางและวัยต้น) นอกจากนี้แล้วยังพบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาสยากจนมากกว่าเพศชาย เนื่องจากระยะเวลาที่อยู่ในตลาดแรงงานน้อยกว่า และอายุที่ยืนยาวกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ OECD (2019) และ Rupp et al. (2003)

ทั้งนี้ผลการศึกษาได้พบความแตกต่างกันของปัจจัยเพศระหว่างปี พ.ศ.2560 กับ ปี พ.ศ. 2564 โดยพบว่าปัจจัยเพศมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปี พ.ศ.2560 ซึ่งหมายความว่าเพศของผู้สูงอายุนั้นไม่มีนัยสำคัญต่อความยากจนในปี พ.ศ.2564 สืบเนื่องมาจากสถานการณ์โควิด-19 ที่มีมาตรการของภาครัฐและภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นในทางตรงหรือทางอ้อมที่ดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุทุกคนโดยไม่ได้มีความแตกต่างทางเพศ จึงอาจทำให้เพศของผู้สูงอายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของผู้สูงอายุ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับต่ำกว่าประถมศึกษาเป็นต้นไปมีโอกาสอยู่ในสถานะที่ยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษาเลย กล่าวคือผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาน้อยจะมีความเสี่ยงต่อความยากจนมากขึ้น เนื่องจากผู้ที่มีการศึกษาสูงเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยทำงานจะมีโอกาสในการมีรายได้สูงกว่า ส่งผลให้โอกาสในการเตรียมพร้อมในวัยเกษียณในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีกว่า โดยสอดคล้องกับหลายศึกษาทั้งของ Smeeding & Suanders (1998) และ Zaidi (2012) และ Lee & Chou (2016) ที่สรุปว่าระดับความยากจนที่แตกต่างกันเป็นผลมาจากการระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน รวมไปถึงผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ และสมรสมีโอกาสน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด สามารถอธิบายได้ว่าผู้สูงอายุที่สมรสจะมีอีกหนึ่งบุคคลที่เกื้อหนุนกันและแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจ และอาจมีบุตรให้การเกื้อหนุนทำให้มีโอกาสที่จะอยู่ในสถานะความยากจนน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในสถานภาพโสด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษา Loyfah (2020) และ Mohd et al. (2018) แต่สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพโสด จากผลการศึกษานั้นแตกต่างจากงานวิจัยของ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ จะมีบุตรหรือครอบครัวเกื้อหนุนตามบริบทของสังคมไทยที่ครอบครัวหรือบุตรยังเป็นหลักในการเกื้อหนุนของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยนอกเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาล ซึ่งเป็นผลมา

จากความแตกต่างด้านการเศรษฐกิจที่สูงของพื้นที่เมืองกับชนบท โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ Mohd et al. (2018) และ Khan et al. (2017) และ Office of the National Economic and Social Development Board (2017) ที่ระบุว่าปัญหาทางการศึกษา และการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานมีผลต่อความยากจน และมาตรฐานการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันตามแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้พบว่าผู้สูงอายุที่ทำงานมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่มีรายได้และต้องพึ่งพิงการเกื้อหนุนจากผู้อื่น ทำให้อนุมานได้ว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีความเสี่ยงที่จะยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่ยังทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐสวัสดิการของสิงคโปร์ที่มีการส่งเสริมการทำงานและสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองจากการทำงานได้ถึงแม้จะมีอายุมากขึ้น (Ministry of public health, 2023) และในส่วนของสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลที่ส่งผลโดยตรงต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ เห็นได้ชัดว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลที่ไม่ใช่สวัสดิการจากภาครัฐ ซึ่งเป็นสวัสดิการพื้นฐานที่ทุกคนได้รับ เช่น ประกันสังคม กองทุนเงินทดแทน ประกันสุขภาพกับบริษัท เป็นต้น มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) เมื่อเทียบกับผู้ที่ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล สอดคล้องกับงานศึกษาของ Tai & Treas (2009) และ Baker (2008) ที่พบว่าผู้มีสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุมีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุ รวมไปถึง Ministry of public health (2023) ที่ระบุว่า การเข้าถึงบริการทางสุขภาพได้ง่าย จะทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องกังวลเรื่องการเงินและจะมีสุขภาพดีตามไปด้วย โดยผลจากการศึกษารูปแบบของสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลนี้สามารถสะท้อนถึงสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบอื่นได้ด้วยเช่นเดียวกัน เห็นได้จากที่ผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลที่มากขึ้นมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้ที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลที่น้อยกว่า ดังนั้นหากผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการทางสังคมส่วนอื่น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการศึกษา ที่อยู่อาศัย รายได้และการมีงานทำ หรือบริการทางสังคมแบบต่าง ๆ ก็ย่อมทำให้โอกาสที่ผู้สูงอายุจะยากจนลดลงลงตามไปด้วย แต่ทั้งนี้ย่อมต้องคำนึงถึงภาระทางการคลังของภาครัฐที่จะตามมาเช่นกัน

โดยปัจจัยสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) พบว่ามีความสำคัญเพียงปี พ.ศ.2560 เท่านั้น ซึ่งหมายความว่าสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลรูปแบบนี้ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2564 อันเนื่องมาจากในช่วงของการแพร่ระบาดของโควิด-19 การรักษาพยาบาลค่อนข้างครอบคลุมการรักษาในทุกกลุ่มประชากร และครอบคลุมอาการเจ็บป่วยจากโควิด-19 รวมไปถึงการมีมาตรการเฉพาะสำหรับกลุ่มเสี่ยงที่เรียกว่ากลุ่ม 608² ทำ

² กลุ่ม 608 คือ กลุ่มของผู้ที่มีอาการของโรครุนแรงหากได้รับเชื้อโควิด-19 ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้สูงอายุมีอายุ 60 ปีขึ้นไป ผู้มีโรคประจำตัวในกลุ่ม 7 โรคประจำตัว และกลุ่มหญิงตั้งครรภ์

ให้ผู้สูงอายุนั้นได้รับการเฝ้าระวัง ดูแล และรักษาพยาบาลเป็นพิเศษในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาด จึงอาจเป็นผลทำให้ปัจจัยสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลรูปแบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความยากจนของผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2564 ได้

ในส่วนของปัจจัยทางครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่จำนวนสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้น และผู้สูงอายุที่มีการพึ่งพิงรวมเพิ่มขึ้นมีโอกาสทำให้ผู้สูงอายุยากจนมากขึ้น ซึ่งอธิบายได้ว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นนั้น อาจเป็นผู้ที่มีภาวะพึ่งพิงเพิ่มเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นการมีเด็กแรกเกิดในครัวเรือนหรือมีผู้สูงอายุ หรือผู้ที่ไม่สามารถหารายได้ได้ ย่อมเป็นการเพิ่มโอกาสยากจนของผู้สูงอายุให้มากขึ้น ซึ่งเมื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน จำแนกรายภาค (Poverty Line) ที่ใช้การเกี่ยวหนุนแทนการใช้การพึ่งพิงรวม (รายละเอียดผลการวิเคราะห์ในภาคผนวกที่ 2) พบว่าให้ผลที่สอดคล้องกัน โดยมีทิศทางของความสัมพันธ์ตรงข้ามกันกับการพึ่งพิงรวม กล่าวคือในปี พ.ศ.2560 ผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.904 เท่าของผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 0.904) และปี พ.ศ. 2564 ผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่อยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.936 เท่าของผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 0.936) ซึ่งหมายความว่าผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนในครัวเรือนมากมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า จึงเห็นได้ว่าทั้งการพึ่งพิงและการเกี่ยวหนุนมีความสัมพันธ์ความยากจนของผู้สูงอายุ โดยสอดคล้องกับทั้งงานศึกษาของชาญณรงค์ ชัยพัฒน์ (2560) และ Lee & Chou (2016) และ Tai & Treas (2009) ที่พบว่าสัดส่วนของวัยต่าง ๆ ในครัวเรือนมีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุ ทั้งในส่วนของความสามารถในการรับภาระทางการเงินของวัยแรงงานและภาระทางการเงินที่เกิดขึ้นจากวัยพึ่งพิง และจากผลการศึกษาที่พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลาน และ/หรือคู่สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว สอดคล้องกับงานศึกษาของ Tai & Treas (2009) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีโอกาสยากจนมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอื่นร่วมอาศัยด้วย ซึ่งการที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับกลุ่มคนต่าง ๆ สะท้อนถึงการเกี่ยวหนุนที่ผู้สูงอายุได้รับจากผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย หรือจากครอบครัวที่มีความเกี่ยวหนุนกัน แต่ไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น บุตร เป็นต้น

ทั้งนี้ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยการพึ่งพิงรวมมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปี พ.ศ.2560 เท่านั้น ซึ่งหมายความว่า การพึ่งพิงรวมไม่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2564 เพราะในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 จากการเกี่ยวหนุนของภาครัฐทั้งในทางตรงและทางอ้อมที่ผู้สูงอายุได้รับอาจทำให้ผู้สูงอายุอาจไม่ใช่ผู้ที่พึ่งพิงแต่กลับเป็นผู้เกี่ยวหนุนแทน จนทำให้ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้เกี่ยวหนุนในครัวเรือนได้ รวมไปถึงการที่บุคคลอื่นในครัวเรือนที่เคยเป็นผู้เกี่ยวหนุนกลับมาเป็นผู้พึ่งพิงจึงทำให้การพึ่งพิงรวมไม่มีนัยสำคัญต่อความยากจนของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ชลธิชา

อัครนิรันดร์ และ ผศ.ดร.วิราภรณ์ โพธิศิริ (2558) ที่บอกว่าผู้สูงอายุมีศักยภาพในการเกื้อหนุนแก่บุตรหรือครัวเรือนได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการเกื้อหนุนทางการเงินนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการด้านการเงินและเศรษฐกิจจากภาครัฐเพิ่มขึ้น จึงทำให้สามารถนำมาเกื้อหนุนให้กับสมาชิกครัวเรือนหรือบุตรได้มากยิ่งขึ้นด้วย

จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกคือ หัวหน้าครัวเรือนอายุ 70-79 ปี สถานภาพสมรสเป็นสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบคือ ระดับการศึกษา (ประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา และปริญญาตรีขึ้นไป) และเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล (ตารางที่ 19) และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 คือ อายุ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการพึ่งพิงรวม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเฉพาะปี พ.ศ.2560 คือ สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน โดยในปี พ.ศ.2560 หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 70-79 ปี มีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในวัยทำงาน (อายุ 20-59 ปี) สะท้อนให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในวัยสูงอายุ และยังคงมีภาระความรับผิดชอบในครัวเรือนอยู่ ทำให้ครัวเรือนอาจเผชิญกับความยากจนมากกว่าได้ เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนสูงอายุ อาจไม่สามารถหารายได้จากการทำงานเพิ่มได้ ต่างจากหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในวัยทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Cao (2019) แต่ในปี พ.ศ.2564 หัวหน้าครัวเรือนที่อายุ 60-69 ปี มีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนวัยทำงาน อาจเป็นเพราะว่าหัวหน้าครัวเรือนวัยสูงอายุนี้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน ซึ่งรวมไปถึงการเกื้อหนุนจากภาครัฐที่ผู้สูงอายุได้รับมากกว่าวัยทำงานร่วมด้วย นอกจากนี้อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนสูงอายุแล้ว ระดับการศึกษาของหัวหน้าเรือนก็มีผลด้วยเช่นกัน ยิ่งระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเพิ่มขึ้นทำโอกาสการเป็นครัวเรือนยากจนน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา เห็นได้ชัดจากหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาเมื่อเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีการศึกษา โดยสอดคล้องกับงานศึกษาของ ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์ (2560) ที่ระบุว่าระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีผลต่อความมั่งคั่งของครัวเรือนผู้สูงอายุ และมีในเชิงลบ (Mohd et al., 2018) รวมไปถึงสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนที่ผลการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ.2560 หัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพสมรสเป็นสมรสมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพโสด เนื่องด้วยภาระความรับผิดชอบที่หัวหน้าครัวเรือนต้องทำให้หัวหน้าครัวเรือนที่สมรสมีโอกาสครัวเรือนยากจนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่โสด ซึ่งใน

งานศึกษาของ Kittipong Rueanthip & Isabel Pereira Rodrigues (2019) บอกว่าไม่ว่าจะหัวหน้าครัวเรือนจะอยู่ในสถานภาพสมรสใดก็ตามจะไม่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือน ซึ่งผลจากงานศึกษานี้พบเพียงปี พ.ศ.2560 เท่านั้น ที่สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือนมีผลต่อความยากจนของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นที่เกิดในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงผู้สูงอายุด้วย โดยไม่ว่าผู้สูงอายุนั้นจะอยู่ในสถานภาพโสด สมรส หรือเป็นหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ย่อมจะได้รับผลกระทบเช่นกัน ดังนั้นปัจจัยสถานภาพสมรสเป็นสมรสจึงไม่มีนัยสำคัญต่อความยากจนของผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2564

ตารางที่ 19 ทิศทางของอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ. 2564

ปัจจัย	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564
	(n=19,208)	(n=23,158)
	Odds Ratio	Odds Ratio
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน		
20 – 59 ปี (กลุ่มอ้างอิง)		
60 – 69 ปี		-
70 – 79 ปี	+	
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป		
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน		
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)		
หญิง		
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน		
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)		
ประถมศึกษา	-	-
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	-	-
ปริญญาตรีขึ้นไป	-	-
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน		
โสด (กลุ่มอ้างอิง)		
สมรส	+	
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่		

ปัจจัย	พ.ศ.2560	พ.ศ.2564
	(n=19,208)	(n=23,158)
	Odds Ratio	Odds Ratio
5. เขตที่อยู่อาศัย		
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)		
ในเขตเทศบาล	-	-
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	+	+
7. การพึ่งพิงรวม	+	+
R²	0.179	0.172

หมายเหตุ + หมายถึง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางทางบวก

- หมายถึง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางทางลบ

สำหรับเขตที่อยู่อาศัยของครัวเรือนมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุข้างต้น ที่พบว่าครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาล เนื่องด้วยการพัฒนาของเมืองย่อมมีมากกว่าพื้นที่ชนบท ดังนั้นครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตเมืองจึงโอกาสในการหารายได้หรือโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนได้มากกว่าเป็นครัวเรือนผู้สูงอายุนอกเขตเมือง โดยมีความสอดคล้องกับงานศึกษาของ Mohd et al. (2018) เช่นเดียวกับผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและการพึ่งพิงรวมมีผลในเชิงบวกต่อความยากจนในครัวเรือนผู้สูงอายุ กล่าวคือครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น และมีการพึ่งพิงรวมเพิ่มขึ้นมีโอกาสเป็นครัวเรือนยากจนมากกว่าครัวเรือนที่จำนวนสมาชิกครัวเรือนและการพึ่งพิงรวมน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Loyfah (2020) ที่ระบุว่าโครงสร้างครัวเรือนไทยมีผลต่อความยากจนต่อครัวเรือนผู้สูงอายุ รวมไปถึงงานศึกษาของ Tai & Treas (2009) ที่ภาวะพึ่งพิงส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือน และเมื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน จำแนกรายภาค (Poverty Line) ที่ใช้การเกี่ยวหนุนแทนการใช้การพึ่งพิงรวม (รายละเอียดผลการวิเคราะห์ในภาคผนวกที่ 3) พบว่าให้ผลที่สอดคล้องกัน โดยมีทิศทางของความสัมพันธ์ตรงข้ามกันกับการพึ่งพิงรวม กล่าวคือในปี พ.ศ.2560 ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.739 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 0.739) และปี พ.ศ.2564 ครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนมากขึ้นมีสัดส่วนความเสี่ยงที่ครัวเรือนอยู่ในสถานะยากจนเป็น 0.707 เท่าของครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า (ค่า Odds Ratio = 0.707) ซึ่งหมายความว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนมากมีโอกาสครัวเรือนยากจนน้อยกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีการเกี่ยวหนุนน้อยกว่า ทั้งนี้การพึ่งพิงและการเกี่ยวหนุนของครัวเรือนผู้สูงอายุมี

ความสัมพันธ์ต่อความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน เพียงแต่การเกื้อหนุนมีผลในเชิงลบต่อความยากจนในครัวเรือนผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาปัจจัยมีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ และครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาค ค้นพบความสอดคล้องกันไม่ว่าจะเป็นอายุของผู้สูงอายุ หรืออายุของหัวหน้าครัวเรือนแล้วแต่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ เพราะทั้งผู้สูงอายุและหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุมากขึ้นจะเพิ่มโอกาสที่จะมีความยากจนเพิ่มขึ้น อีกทั้งระดับการศึกษาที่มีผลต่อความยากจนของตัวผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ระดับการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้นถือเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ที่มากขึ้นทั้งหัวหน้าครัวเรือนผู้สูงอายุและผู้สูงอายุเอง ดังนั้นในผู้สูงอายุและหัวหน้าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นจึงมีโอกาสมีความยากจนและเป็นครัวเรือนยากจนน้อยกว่า นอกจากนี้แล้วครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเทศบาลหรืออยู่ในเมืองมีโอกาสทำให้ผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุยากจนน้อยกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาล รวมไปถึงผลการศึกษาที่พบว่าจำนวนสมาชิกครัวเรือนและการพึ่งพิงรวมของครัวเรือนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้ผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุมีโอกาสยากจนมากกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและการพึ่งพิงรวมน้อยกว่าด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วนคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่พบนั้นมีหลายหลากปัจจัยและมีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นการบรรเทาและป้องกันความยากจนในผู้สูงอายุและครัวเรือนสูงอายุจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทั้งระดับบุคคลและระดับครัวเรือน จากผลการศึกษาพบว่าประชากรที่มีความเสี่ยงสูงต่อความยากจนคือ ผู้ที่อายุตั้ง 70 ปีขึ้นไป มีการศึกษาน้อย อาศัยอยู่ในชนบท และไม่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนในกลุ่มผู้สูงอายุจึงต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยทางอายุ ปัจจัยทางการศึกษา ปัจจัยพื้นที่อยู่อาศัย และปัจจัยทางสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล โดยข้อเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายมีดังนี้

- 1) จากข้อค้นพบที่ว่าผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป มีโอกาสที่จะมีความยากจนมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการเข้าถึงสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้มากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ความสามารถในการหารายได้ลดน้อยลง

มากหรือไม่มีเลย ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงหรือมีความเสื่อมตามวัย ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการดำรงชีวิตโดยตรงของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ประชากรกลุ่มนี้ยังมีความเสี่ยงสูงที่จะมีปัญหาทางสุขภาพหรือการเจ็บป่วยร่วมด้วย ฉะนั้นการส่งเสริมการเข้าถึงหรือการเพิ่มสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในการลดปัญหาความยากจน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น โดยมีแนวทางเช่น ปัจจุบันเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุได้รับแบบขั้นบันได คือ ผู้ที่อายุ 70-79 ปี ได้รับ 700 บาท ผู้ที่อายุ 80-89 ปี ได้รับ 800 บาท และผู้ที่อายุ 90 ปีขึ้นไป ได้รับ 1,000 บาท จากผลการศึกษาเห็นได้ว่าผู้ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีโอกาสยากจนมาก ถ้านโยบายมีการมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ควรมีการเพิ่มเบี้ยยังชีพโดยเฉพาะกับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จะทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมากขึ้นได้ **ผู้สูงอายุที่อายุ 70-79 ปี จะได้รับเบี้ยยังชีพ 1,000 บาท ผู้สูงอายุที่อายุ 80-89 ปี ได้รับ 1,500 บาท และผู้สูงอายุที่อายุ 90 ปีขึ้นไป ได้รับ 2,000 บาท** เห็นได้ว่าสอดคล้องกับนโยบายผู้สูงอายุจากพรรคการเมืองที่ออกนโยบายเพื่อการเลือกตั้งในวันที่ 14 พฤษภาคม 2566 อาทิ การปรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุแบบขั้นบันไดที่ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จะได้รับเบี้ยยังชีพ 3,000 บาท ผู้สูงอายุที่อายุ 70-79 ปี ได้รับ 4,000 บาท และผู้สูงอายุที่อายุ 80 ปีขึ้นไป ได้รับ 5,000 บาท หรือการปรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้เท่ากันทุกช่วงอายุที่ 3,000 บาท เป็นต้น (ผู้จัดการออนไลน์, 2566) และในส่วนของผลการศึกษาที่พบว่าผู้ที่มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในรูปแบบต่าง ๆ จะมีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้หรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลให้มากขึ้น เช่น การสื่อสารให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ไปถึงผู้สูงอายุหรือสมาชิกครัวเรือน การจัดบริการหรือเพิ่มช่องทางการเข้าถึงบริการที่สะดวก ราคาถูกและรวดเร็ว โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในพื้นที่ชนบท เป็นต้น

2) ในกลุ่มของผู้สูงอายุที่อายุ 60-69 ปี ถึงแม้ว่าจากข้อค้นพบจะเป็นผู้ที่มีโอกาสยากจนน้อยกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้คือผู้ที่มีความเสี่ยงต่อความยากจนในอนาคต เพราะเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้นก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสยากจนมากขึ้นตามผลการศึกษา และจากผลการศึกษาที่พบว่าผู้ที่ยังทำงานอยู่จะมีโอกาสจะยากจนน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้ทำงาน ดังนั้นการสร้างความมั่นคงทางรายได้โดยการสร้างและขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานให้กับผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี กลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะยังอยู่ในช่วงวัยที่มีความสามารถในการทำงานได้ หากมีการขยายอายุการทำงานของกลุ่มนี้ในรูปแบบที่มีภาระงานลดลง มีเงินเดือนที่เหมาะสมตามภาระงาน ส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในการทำงาน และการสร้างตลาดงานให้มากขึ้น รวมไปถึงการส่งเสริมการออมควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องการเพิ่มสวัสดิการด้านรายได้ เช่น เบี้ยยังชีพ เป็นต้น จะเป็นแนวทางที่สามารถบรรเทาหรือลดความยากจนได้ และควรให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสการทำงานไปยังผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลหรือ

พื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วย เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีโอกาสยากจนมากกว่าในเขตเทศบาล ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการรักษาสถานภาพการทำงาน และสร้างความมั่นคงทางรายได้ ก็ควรคำนึงถึงความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ด้วยเช่นกัน

นอกจากการสร้างโอกาสในการทำงานแล้ว ควรมีการส่งเสริมการเข้าถึง การศึกษาที่สูงขึ้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชากรทุกกลุ่มวัยและการฝึกทักษะอาชีพที่เหมาะสม เนื่องจากจะเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านเศรษฐกิจและการทำงานสร้างรายได้ให้กับผู้ที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุได้ในอีกทางหนึ่ง

อีกทั้งควรมีการส่งเสริมการออมสำหรับกลุ่มวัยทำงานควบคู่ไปด้วย เพราะเมื่อวัยทำงานเข้าสู่วัยสูงอายุโอกาสในการสร้างรายได้ลดลงด้วยเงื่อนไขทางสุขภาพกาย และเงื่อนไขการกำหนดอายุเกษียณหรือกฎหมาย ดังนั้นการออมเงินในช่วงวัยทำงานจึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุ นอกเหนือจากรายได้จากการทำงานและสวัสดิการทางการเงินที่จะได้รับจากภาครัฐเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยในหลายประเทศได้ใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีและเงินสมทบมาเป็นแรงจูงใจในการออมเงินสำหรับกลุ่มวัยทำงาน ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการลดภาระทางการคลังของภาครัฐที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนขึ้นของผู้สูงอายุและการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็วได้

3) จากข้อค้นพบที่ครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีจำนวนผู้สูงอายุหลายคน ที่อาจเป็นผู้สูงอายุหลากหลายรุ่นในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เป็นสังคมสูงวัยของไทยในปัจจุบัน และประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ทำให้มีจำนวนผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือนมากขึ้น เช่น **ครัวเรือนที่มีทั้งบุตรและพ่อ/แม่ที่เป็นผู้สูงอายุ อาศัยอยู่ร่วมกัน หรือ ครัวเรือนที่มีรุ่นพ่อแม่ และปู่ย่าตายายอาศัยอยู่ร่วมกัน** เป็นต้น ทำให้เกิดภาวะผู้สูงอายุดูแลกันเอง หรือมีผู้สูงอายุหลายคนที่ต้องดูแล โครงสร้างครัวเรือนลักษณะนี้สะท้อนถึงภาวะพึ่งพิงที่มีอยู่ในครัวเรือนในอีกทางหนึ่ง ดังนั้นครัวเรือนลักษณะนี้จะมีความเสี่ยงสูงมากที่จะเป็นครัวเรือนยากจน จึงจำเป็นที่ครัวเรือนลักษณะนี้ควรได้รับการดูแลหรือได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตามดูแล เพื่อป้องกันและบรรเทาความยากจน รวมไปถึงปัญหาอื่นที่จะเกิดขึ้นตามมา โดยเน้นไปในส่วนของ**การเฝ้าระวังและสนับสนุนหัวหน้าครัวเรือนเป็นสำคัญ** ให้เข้าถึงช่องทางการจ้างงาน สวัสดิการทางการเงิน เช่น สินเชื่อเพื่อการดูแลผู้สูงอายุ การเข้ารับบริการช่วยเหลือจากภาครัฐ เป็นต้น

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1) ควรมีการศึกษาลักษณะและปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ผ่านไปอีกระยะหนึ่ง เนื่องจากอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากปี พ.ศ.2564 ที่สถานการณ์ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมีการฟื้นตัว ซึ่งอาจทำให้อิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป
- 2) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุอื่นเพิ่มเติม เช่น สวัสดิการอื่นนอกเหนือจากสวัสดิการค่ารักษาพยาบาล การออมในรูปแบบประกันหรือการซื้อกองทุนภาวะพึ่งพิงจากความพิการ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยที่มีอาจมีอิทธิพลต่อความยากจนมีความครอบคลุมมากขึ้น
- 3) ควรมีการศึกษาถึงความแตกต่างของลักษณะผู้สูงอายุยากจน/ครัวเรือนผู้สูงอายุยากจน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุในระดับภาค เพื่อให้เห็นถึงผลการศึกษาในระดับภูมิภาคที่อาจมีความแตกต่างกันออกไป
- 4) ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในต่างประเทศ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุและครัวเรือนผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับประเทศไทย

ภาคผนวกที่ 1
ผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ของข้อมูลสำรวจ
ประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2560

คุณลักษณะทางประชากร ทางเศรษฐกิจและสังคม และทางครัวเรือนของผู้สูงอายุ	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1. อายุ	0.780	1.281
2. เพศ	0.868	1.153
3. ระดับการศึกษา	0.747	1.339
4. สถานภาพสมรส	0.785	1.273
5. เขตที่อยู่อาศัย	0.921	1.086
6. สถานภาพการทำงาน	0.793	1.261
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล	0.834	1.198
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.609	1.641
9. การพึงพิงรวม	0.612	1.634
10. รูปแบบการอยู่อาศัย	0.895	1.118

ตารางผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ของข้อมูลสำรวจ
ประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี พ.ศ.2564

ลักษณะทางประชากร ทางเศรษฐกิจและสังคม และทางครัวเรือนของผู้สูงอายุ	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1. อายุ	0.787	1.270
2. เพศ	0.888	1.127
3. ระดับการศึกษา	0.721	1.387
4. สถานภาพสมรส	0.790	1.266
5. เขตที่อยู่อาศัย	0.916	1.092
6. สถานภาพการทำงาน	0.812	1.231
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล	0.812	1.232
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.629	1.589
9. การพึงพิงรวม	0.635	1.574
10. รูปแบบการอยู่อาศัย	0.899	1.112

ตารางผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ของข้อมูลการสำรวจ
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2560

ลักษณะทางครัวเรือนของผู้สูงอายุ	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.807	1.239
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน	0.837	1.194
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	0.841	1.188
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน	0.738	1.356
5. เขตที่อยู่อาศัย	0.939	1.065
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.613	1.632
7. การพึ่งพิงรวม	0.607	1.647

ตารางผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ของข้อมูลการสำรวจ
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ.2564

ลักษณะทางครัวเรือนของผู้สูงอายุ	Collinearity Statistics	
	Tolerance	VIF
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.797	1.254
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน	0.870	1.149
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	0.847	1.181
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน	0.762	1.313
5. เขตที่อยู่อาศัย	0.941	1.063
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.608	1.645
7. การพึ่งพิงรวม	0.601	1.665

ภาคผนวกที่ 2

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของผู้สูงอายุ
ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกรายภาค
โดยใช้ตัวแปรการเกื้อหนุนแทนการใช้การพึ่งพิงรวม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้ตัวแปรการเกื้อหนุน แทนการใช้การพึ่งพิงรวม

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=41,437)			พ.ศ.2564 (n=44,337)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
ปัจจัยทางประชากร						
1. อายุ						
60-69 ปี (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
70-79 ปี	1.530 *	1.456	1.607	1.381 *	1.315	1.450
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	1.799 *	1.682	1.925	1.603 *	1.501	1.711
2. เพศ						
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
หญิง	1.056 *	1.008	1.106	1.013	0.968	1.060
ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม						
3. ระดับการศึกษา						
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	0.792 *	0.739	0.849	0.652 *	0.604	0.704
ประถมศึกษา	0.584 *	0.527	0.647	0.509 *	0.461	0.563
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	0.303 *	0.271	0.338	0.319 *	0.286	0.355
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.128 *	0.107	0.152	0.142 *	0.122	0.165
4. สถานภาพสมรส						
โสด (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
สมรส	0.624 *	0.528	0.736	0.572 *	0.490	0.668
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	0.658 *	0.572	0.757	0.592 *	0.521	0.674
5. เขตที่อยู่อาศัย						
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ในเขตเทศบาล	0.587 *	0.561	0.614	0.709 *	0.678	0.742
6. สถานภาพการทำงาน						
ไม่ได้ทำงาน (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ทำงาน	0.216 *	0.205	0.228	0.189 *	0.179	0.200

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=41,437)			พ.ศ.2564 (n=44,337)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
7. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล						
ไม่มีหรือไม่ได้ใช้สวัสดิการค่า รักษาพยาบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	0.549 *	0.431	0.701	0.823	0.604	1.122
ข้าราชการหรือข้าราชการบำนาญ และรัฐวิสาหกิจ	0.257 *	0.200	0.330	0.311 *	0.227	0.427
ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน	0.318 *	0.230	0.439	0.493 *	0.345	0.705
อื่น ๆ (ประกันสุขภาพกับบริษัท สวัสดิการโดยนายจ้าง และอื่น ๆ)	0.038 *	0.013	0.111	0.118 *	0.055	0.251
ปัจจัยทางครัวเรือน						
8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	1.083 *	1.063	1.102	1.028 *	1.012	1.045
9. การถือหุ้น	0.904 *	0.875	0.933	0.936 *	0.907	0.965
10. รูปแบบการอยู่อาศัย						
อาศัยอยู่คนเดียว (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
อาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	0.955	0.847	1.077	1.031	0.916	1.160
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตร และ/หรือคนอื่น	0.842 *	0.737	0.962	1.216 *	1.070	1.382
อาศัยอยู่กับคู่สมรสและคนอื่น โดยไม่มีบุตรและไม่มีหลาน	0.583 *	0.450	0.756	0.614 *	0.478	0.788
อาศัยอยู่กับบุตรและ/หรือคนอื่น โดยไม่มีคู่สมรส	0.928	0.840	1.026	1.188 *	1.081	1.305
อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือคู่ สมรส และ/หรือคนอื่น โดยไม่มีบุตร	0.650 *	0.578	0.731	0.810 *	0.723	0.907
อาศัยอยู่กับคนอื่น (คนอื่นที่ไม่ใช่ คู่สมรส ไม่ใช่บุตร และไม่ใช้หลาน)	0.971	0.841	1.121	1.178	1.033	1.343
R²		0.271			0.264	

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ภาคผนวกที่ 3

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุ
ตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกรายภาค
โดยใช้ตัวแปรการเกื้อหนุนแทนการใช้การพึ่งพิงรวม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางอัตราส่วนโอกาส (Odds Ratio) ในสถานะความยากจนของครัวเรือนผู้สูงอายุตามเส้นความยากจน (Poverty Line) จำแนกตามภาคในปี พ.ศ.2560 และปี พ.ศ.2564 โดยใช้ตัวแปรการเกื้อหนุนแทนการใช้การพึ่งพิงรวม

ปัจจัย	พ.ศ.2560 (n=19,208)			พ.ศ.2564 (n=23,158)		
	Odds Ratio	95% C.I.		Odds Ratio	95% C.I.	
		Lower	Upper		Lower	Upper
1. อายุของหัวหน้าครัวเรือน						
20 – 59 ปี (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
60 – 69 ปี	0.738 *	0.614	0.888	0.583 *	0.482	0.705
70 – 79 ปี	1.103	0.905	1.344	0.772 *	0.630	0.945
ตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	1.086	0.861	1.371	0.931	0.734	1.181
2. เพศของหัวหน้าครัวเรือน						
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
หญิง	1.092	0.955	1.247	0.909	0.791	1.045
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน						
ไม่มีการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ประถมศึกษา	0.416 *	0.352	0.490	0.403 *	0.336	0.483
มัธยมศึกษาหรืออนุปริญญา	0.077 *	0.056	0.106	0.107 *	0.080	0.144
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.011 *	0.004	0.030	0.003 *	0.000	0.018
4. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน						
โสด (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
สมรส	1.533 *	1.072	2.194	0.999	0.723	1.381
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	0.987	0.687	1.417	0.877	0.629	1.221
5. เขตที่อยู่อาศัย						
นอกเขตเทศบาล (กลุ่มอ้างอิง)	1.000			1.000		
ในเขตเทศบาล	0.550 *	0.487	0.621	0.612 *	0.536	0.698
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน						
	1.478 *	1.432	1.527	1.524 *	1.473	1.577
7. การเกื้อหนุน						
	0.739 *	0.686	0.795	0.765 *	0.707	0.829
R ²		0.186			0.176	

หมายเหตุ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บรรณานุกรม

- Australian government: Department of health and age care. (2020). *What is aged care?*.
<https://www.health.gov.au/topics/aged-care/about-aged-care/what-is-aged-care>
- Baker, J. L. (2008). *Urban poverty: A global view*. The World Bank.
- Bloom, D., Mitgang, E. & Osher, B. . (2016). Demography of Global Aging. *IZA Discussion Paper*.
- Buathong, T., & Suwanrada, S. . (2012). Change in age structure of household members with the consumption pattern of Thai households. *Journal of Humanities and Social Sciences Ubon Ratchathani University*, 26-44.
- Cao, F. (2019). *Elderly Care, Intergenerational Relationships and Social Change in Rural China*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Cawthorne, A., & Americans, A. J. W., DC: Center for American Progress. Retrieved October. (2008). Elderly poverty: The challenge before us. 18, 2011.
- Heslop, A., & Gorman, M. . (2020). Chronic poverty and older people in the developing world. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*(10).
- HSBC. (2008). *The future Retirement: The power of planning*.
- Hurd, M. D. (1990). Research on the elderly: Economic status, retirement, and consumption and saving. *Journal of economic literature*, 28(2), 565-637.
- Khan, N., Khan, S., Leng, O. T. S., Chen, T. B., & Vergara, R. G. (2017). Explore the factors that influence elderly poverty. *Journal of Southeast Asian Research*, 938459.
- Kittipong Rueanthip, & Isabel Pereira Rodrigues. (2019). Trend of Poverty among Elderly: Evidence from Household Income Surveys. *DLSU Business & Economics Review*(1), 165-177.
- Lee, S.-Y., & Chou, K.-L. (2016). Trends in Elderly Poverty in Hong Kong: A Decomposition Analysis. *Social Indicators Research*, 129(2), 551-564.
<https://doi.org/10.1007/s11205-015-1120-5>
- Lee, S. A. (2023). Economic Growth, Democratic Participation and Social Welfare in Singapore. In *REGIME RESILIENCE IN MALAYSIA AND SINGAPORE*, 203-224.
- Loyfah, N., Chamchan, C., & Rittirong, J. (2020). Household Structure and Poverty of Thai

- Older Persons. *Chiang Mai University Journal of Economics.*, Vol. 24 No. 2 (2020): Vol.24 No.2 (2020) : July - December.
- Marmot, M., & Wilkinson, R. (2005). *Social determinants of health*. OUP Oxford.
- Menard, S. (2002). *Applied Logistic Regression Analysis (2nd ed.)*. SAGE Publications, Inc.
- Ministry of public health. (2023). *Launch of the 2023 action plan for successful ageing*.
<https://www.moh.gov.sg/news-highlights/details/launch-of-the-2023-action-plan-for-successful-ageing>
- Mohd, S., Senadjki, A., & Mansor, N. (2018). Trend of poverty among elderly: Evidence from household income surveys. *Journal of Poverty*, 22(2), 89-107.
- OECD. (2015). *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators* OECD Publishing.
- OECD. (2019). *Pensions at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators*. OECD Publishing.
<https://doi.org/doi:https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en>
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2017). *Analysis of the situation of poverty and inequality in Thailand*. Bangkok: Office of Database Development and Social Status Indicators.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2013). *Sweden: A Good Life in Old Age? Monitoring and Improving Quality in Long-Term Care*. O. Publishing.
- Ravallion, M., Chen, S., & Sangraula, P. (2007). New evidence on the urbanization of global poverty. *Population and development review*, 33(4), 667-701.
- Rupp, K., Strand, A., & Davies, P. S. (2003). Poverty among elderly women: Assessing SSI options to strengthen Social Security reform. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(6), S359-S368.
- Sakonthanawat, A. (2011). *Poverty dynamics study project: a case study of households. Farmers in rural areas of northeastern and central Thailand*. Bangkok: Research Fund Support Office.
- Smeeding, T. M., & Saunders, P. (1998). *How do the elderly in Taiwan fare cross-nationally? Evidence from the Luxembourg Income Study (LIS) project*.
- Stolz, E., Mayerl, H., Waxenegger, A., & Freidl, W. . (2017). Explaining the impact of poverty on old-age frailty in Europe: material, psychosocial and behavioural factors. *The European Journal of Public Health*, 27(6), 1003-1009.

- Sumner, A., Ortiz-Juarez, E., & Hoy, C. (2020). *Precairety and the pandemic: COVID-19 and poverty incidence, intensity, and severity in developing countries*.
- Tai, T., & Treas, J. (2009). Does household composition explain welfare regime poverty risks for older adults and other household members? *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 64B(6), 777–787.
- United Nations (UNDESA). (2015). *World Population Prospects The 2015 Revision: Key Findings and Advance Tables*
https://population.un.org/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf
- United Nations (UNDESA). (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights*. Department of Economic and Social Affairs.
- United Nations (UNDESA). (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights. 10 Key Findings*.
https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_10KeyFindings.pdf
- United Nations Department of Economic and Social Affairs-UN DESA. (2015). *Income Poverty in Old Age: An Emerging Development Priority*.
- United Nations Thailand. (2563). *ขจัดความยากจน - เป้าหมาย*.
<https://www.un.or.th/globalgoals/th/global-goals/no-poverty/>
- World Bank Office (Bangkok). (2555). *การลดปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุในประเทศไทย: บทบาทของโครงการบำนาญและการช่วยเหลือทางสังคม*.
- Zaidi, A. (2009). Poverty and income of older people in OECD countries. *Available at SSRN 1992492*.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และคณะ. (2561). *การศึกษาการโอนทางเศรษฐกิจข้ามรุ่นประชากร ภายใต้บริบทการสูงวัยทางประชากรที่กำลังเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)*
- โครงการสุขภาพคนไทย. (2560). *สุขภาพคนไทย 2560. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2549). *การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for windows*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจน์เขจร ชูชีพ. (2018). *การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression)*. *Remote Sensing Technical Note No. 5*. (Faculty of Forestry, Kasetsart University)
- ชลธิชา อัครนิรันดร์ และ ผศ.ดร.วิราภรณ์ โพธิศิริ. (2558). *การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุ*

- กับบุตรในประเทศไทย: สถานการณ์ แนวโน้ม และความแตกต่างทางเพศและอายุ. *สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 41(1), 105-120.
- ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์. (2560). ลักษณะทางประชากรและความมั่งคั่งของครัวเรือนผู้สูงอายุ. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 57(4), 132-151.
- นารีรัตน์ จิตรมนตรี และ สาวิตรี ทยานศิลป์. (2551). การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส).
ผู้จัดการออนไลน์. (2566). ส่อง "นโยบายผู้สูงอายุ" 10 พรรค ใครให้มากกว่า? Retrieved 10 กรกฎาคม 2566 from <https://mgronline.com/specialscoop/detail/9660000031679>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2553). การวัดความยากจนและเครื่องชี้วัด. <https://www.stou.ac.th/Study/Services/Sec/60335/03-04.html>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2562). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2563). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2564). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564.
- ยุทธ โกยวรรณ. (2555). หลักการและการใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกส์สำหรับการวิจัย. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย*, 4(1), 1-12.
- รักชนก คชานุกาล. (2563). นำเสนอในการประชุมเรื่อง ความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุไทยในยุค COVID-19. ณ ห้องประชุม Social Innovation Hub ชั้น 1 อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. (2555). พฤติพลิงของผู้สูงอายุไทย การปันผลทางประชากร และโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในสังคมสูงวัย (ACTIVE AGEING OF THAI ELDERLY PEOPLE, THE DEMOGRAPHIC DIVIDENDS AND THAILAND'S ECONOMIC PROSPECT IN AN AGEING SOCIETY). *Journal of Srinakharinwirot Research and Development*, 4(7), 201-214.
- ศูนย์บริการข้อมูลภาครัฐเพื่อประชาชน. (2563). เงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ. <https://www.gcc.go.th/webgcc/?p=2969>
- สมปอง สุวรรณภุมมา. (2564). แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม. *วารสารมจร การพัฒนาสังคม*, 6(2), 220-232.
- สมพร โภมารทัต, ศ. ส., และเสน่ห์ เดชะวงศ์. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “การสำรวจสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทาง

เศรษฐกิจศาสตร์ สังคม และกฎหมาย” เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ทั่วประเทศ. กรุงเทพมหานคร. กระทรวงดิจิทัลและเศรษฐกิจเพื่อสังคม.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 ทั่วประเทศ. กรุงเทพมหานคร. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). (2563). รายงานผลกระทบโควิด-19 ต่อชีวิตของกลุ่มคนไร้บ้านและคนจนเมือง.

https://www.tsri.or.th/files/trf/2/files/Report/TSRI_Factsheet_COVID-19_Impact_against_Homeless_and_Urban_Poverty_02_202010.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). แผนที่มีความยากจนของประเทศไทย พ.ศ. 2553 ทั่วประเทศ. กรุงเทพมหานคร. กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2560. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2564. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2560. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2561. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. .

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562a). รายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง).

http://dcy.go.th/webnew/ebook/interest/%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%93%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2_%E0%B8%9E.%E0%B8%A8.2553-

[2583_\(%E0%B8%89%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B8%E0%B8%87\)/mobile/index.html](https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=9758&filename=index87)/mobile/index.html)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562b). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2562.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562c). สศช. จัดสัมมนา “การใช้ประโยชน์จากดัชนีความยากจนหลายมิติของไทยฯ”

https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=9758&filename=index

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563a). ผลกระทบของ COVID-19 ต่อความยากจน. ข่าวสภาพัฒน์. https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=10958

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563b). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2563. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2564. สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2558). รายงานผลการพัฒนาตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ 2558 (MDGs THAILAND 2015). สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สิริลักษณ์ เทียงธรรม. (2562). แนวทางการบริหารสวัสดิการผู้สูงอายุในสังคมไทย. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 5(2), 29-56.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2551). เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์. หจก.สามลดา.

สุธีมล คำมูล. (2564). เมื่อโลกเข้าสู่สังคมสูงวัย สสำรวจสวัสดิการผู้สูงอายุแต่ละประเทศเป็นอย่างไรบ้าง?

<https://thematter.co/social/social-welfare-in-other-country/134828>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

นางสาวสุพินดา จิระสินวรรณะ

วุฒิการศึกษา

เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานตีพิมพ์

ตีพิมพ์และนำเสนอบทความเรื่อง ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: ลักษณะและปัจจัยเสี่ยง ในการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2565

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY